

**Lokalni plan zaštite životne sredine
opštine Rožaje
za period 2023-2027. godina**

Septembar, 2023

SADRŽAJ

<i>UVODNA RIJEČ PREDsjedNIKA OPŠTINE</i>	3
1. UVOD	4
1.1 PRAVNI OSNOV ZA DONOŠENJE PLANA	6
MEĐUNARODNI I EVROPSKI OKVIR	6
NACIONALNI ZAKONODAVNI OKVIR	8
1.2 METODOLOGIJA IZRADE PLANA	13
2 PROFIL OPŠTINE ROŽAJE	15
2.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE	15
2.2 HIDROLOGIJA	22
2.3 SEIZMIČKE KARAKTERISTIKE	26
2.4 KLIMA	28
2.5 DRUŠTVENA KOMPONENTA RAZVOJA	29
2.6 EKONOMSKE KARAKTERISTIKE	42
2.7 BIODIVERZITET I ZAŠTIĆENA PODRUČJA	65
2.8 KOMUNALNE DJELATNOSTI	77
2.9 STANJE ŽIVOTNE SREDINE	83
2.10 FAKTORI OPTEREĆENJA ŽIVOTNE SREDINE	84
3. SWOT ANALIZA	92
4. VIZIJA, STRATEŠKI PRIORITETI, MJERE I PROJEKTI KOJE TREBA IMPLEMENTIRATI	95
AKCIONI PLAN ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE	101
ZAKLJUČAK	104
LITERATURA	105
AKCIONI PLAN (2023-2027)	106

UVODNA RIJEČ PREDSJEDNIKA OPŠTINE

Kao Predsjednik opštine Rožaje svjestan sam da je zbog ugrožavanja životne sredine, zaštita prostora na kome živimo i djelujemo, postala naš osnovni zadatak.

Stoga, izrada i kasnija implementacija Lokalnog plana zaštite životne sredine naše opštine predstavlja prvi i najvažniji korak u cilju očuvanja naših prirodnih resursa, sredine u kojoj živimo i kvaliteta naših života.

Kao Predsjednik opštine, zajedno sa svojim saradnicima, želim da generacijama koje dolaze ostavim održivu životnu sredinu, zdravu i kvalitetnu, u isto vrijeme.

PREDSJEDNIK
Rahman Husović

1. UVOD

Lokalni plan zaštite životne sredine opštine Rožaje (u nastavku teksta: Plan) je nastao kroz inicijativu Predsjednika opštine, a u skladu sa preporukama i obavezama koje su date u Zakonu o životnoj sredini („Službeni list Crne Gore”, broj 52/16).

Izrada Plana je u potpunosti finansirana sredstvima Opštine. Predsjednik opštine Rožaje je posao izrade Lokalnog plana zaštite životne sredine poverio Radnoj grupi za izradu Plana (u nastavku teksta: RG), u sljedećem sastavu:

1. Rusmir Džudžević, mast.dipl.ing.arh, predsjednik
2. Enisa Murić, dipl.pravnica, član
3. Mersad Šutković, Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu, član
4. Nedžad Murić, direktor TO Rožaje, član
5. Senad Mujević, direktor JP Vodovod i kanalizacija, član
6. Elvedin Zekić, rukovodilac Komunalno d.o.o, član
7. Mirsad Murić, prof. biologije, član
8. Mensur Kalender, načelnik Komunalne policije, član
9. Edin Sutović, direktor JU „Zavicajni muzej Ganica Kula“, član
10. Ćamil Kujević, rukovodilac JU „Centar za kulturu“, član
11. Hajriz Luboder, NVO “Avlija“ Rožaje, član

Za stručnog konsultanta Radne grupe angažovala se mr Rita Barjaktarović, dipl. biol.

Radni tim je započeo sa radom u martu 2023. godine. Kroz participativan pristup i uključivanjem zainteresovanih strana u proces javne rasprave, članovi Tima su uspješno završili dokument koji je usvojen na VIII redovnoj sjednici Skupštine opštine Rožaje, održanoj 13.09.2023. godine.

Slika br. 1 Sastanak Radne grupe

Lokalni plan zaštite životne sredine opštine Rožaje sadrži u uvodnom dijelu osnovni pregled potreba za izradom ovog Plana, detaljno obrazloženje vezano za nacionalnu, evropsku i međunarodnu regulativu, koja predstavlja osnov za njegovu izradu, a predstavljena je i metodologija izrade Plana. Navedeni su i razlozi njegovog značaja za Rožaje.

Osnovne informacije o opštini, informacije od značaja za stanje životne sredine, predstavljene su kroz poglavlja Profil opštine i Analiza stanja segmenata životne sredine, a date su na osnovu podataka Strateškog plana razvoja opštine Rožaje, rezultata Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011. godine, te izvještaja o stanju životne sredine u Crnoj Gori za prethodni period.

Strateški cilj opštine Rožaje je predstavljen kroz viziju, prioritete, mjere i projekte koji čine Akcioni plan.

Područje opštine Rožaje, sa svim svojim prirodnim ljepotama i resursima, ima uslove da svoj razvoj bazira, između ostalog, i na poljoprivredi i turizmu, pod uslovom da očuva ili u slučaju potrebe, unaprijedi stanje životne sredine na svojoj teritoriji.

1.1 PRAVNI OSNOV ZA DONOŠENJE PLANA

Crna Gora, kao ekološka država, teži uspostavljanju koncepta održivog razvoja kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. U tom cilju, donijet je veliki broj zakona i strateških dokumenata, čijom implementacijom će biti moguć i ostvarljiv koncept ekološke Crne Gore.

Potpisivanjem brojnih međunarodnih konvencija i preuzimanja obaveza po tom osnovu, obavezali smo se na njihovu primjenu. Na taj način će se dati doprinos boljem životu svih građana.

MEĐUNARODNI I EVROPSKI OKVIR

Na Konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju, koja je održana 1992. godine u Rio de Žaneiru usvojena je **Agenda 21** koja odražava globalni konsenzus i visok stepen političke saglasnosti o neodvojivosti razvoja i životne sredine, obrađujući i najznačajnije globalne probleme sa kojima se čovječanstvo suočava u oblasti zaštite životne sredine i održivog korišćenja resursa.

Agenda 21 je dokument koji je definisao veliki broj smjernica za buduće aktivnosti, uključujući i osnove za **Lokalnu agendu 21** u okviru Poglavlja 27. Uzroci mnogih problema koje Agenda 21 pominje ili njihova moguća rješenja, nalaze se upravo na lokalnom nivou, pa samim tim, učešće i saradnja lokalnih vlasti predstavljaju osnovni faktor dostizanja ciljeva Agende 21. Lokalne vlasti u svijetu učestvuju u planiranju, rukovođenju i održavanju ekonomske i društvene infrastrukture, iniciraju i nadgledaju proces planiranja, usvajaju lokalne politike zaštite životne sredine i propise, te implementiraju nacionalnu regulativu. Kao nivo vlasti koji je najbliži građaninu, lokalne vlasti imaju i najznačajniju ulogu u edukaciji i mobilizaciji javnosti za sprovođenje koncepta održivog razvoja.

Na Ministarskoj konferenciji Životna sredina za Evropu, održanoj 1993. godine u Lucernu, potpisan je, između ostalog, **Akcioni program za životnu sredinu za centralnu i istočnu Evropu - EAP** (Environmental Action Program for Central and Easter Europe). Deklaracijom koju su usvojili ministri iz 45 evropskih zemalja, Kanade, Izraela, Japana i Sjedinjenih država, zajedno sa Evropskim komesarom za životnu sredinu i drugim međunarodnim organizacijama, određena je politička dimenzija procesa „Životna sredina za Evropu“, koji je usmjeren na usklađivanje politika iz oblasti životne sredine, kako bi se obezbijedili mir, stabilnost i održivi razvoj. Ovaj srednjeročni program sadržao je i ciljeve koji bi trebalo da obezbijede da zemlje Centralne i Istočne Evrope dostignu standarde u životnoj sredini koji se primjenjuju u Zapadnoj Evropi. Po ugledu na EAP, u većini zemalja Centralne i Istočne Evrope uspostavljeni su nacionalni akcioni programi za životnu sredinu (NEAP - National Environmental Action Program), a postavljeni su i okviri za utvrđivanje prioriteta i razvoja realnih, efikasnih i ekonomsko racionalnih rešenja za planiranja zaštite životne sredine na lokalnom nivou. Koristeći metodologiju EAP-a, veliki broj lokalnih zajednica u Centralnoj i Istočnoj Evropi razvili su sopstvene lokalne akcione planove za životnu sredinu, ali je adekvatno praćenje realizacije ovih planova izostalo.

Sedmi akcioni program za životnu sredinu do 2020. godine kao ključne prioritete definiše:

- zaštitu, očuvanje i jačanje prirodnih vrijednosti
- podršku razvoju ekonomične, zelene i konkurentne ekonomije sa niskim udjelom ugljenika
- zaštitu građana od pritisaka vezanih za životnu sredinu i rizika po zdravlje i dobrobit ljudi

Sem ovih ključnih, definisani su i horizontalni prioriteti, koji se odnose na razvoj održivih gradova i efikasnije djelovanje u rješavanju međunarodnih izazova vezanih za životnu sredinu i klimu. S tim u vezi je i globalni trend u zaštiti životne sredine i klimatskih promjena koji sve više ističe značaj delovanja na lokalnom nivou, podstičući aktivnosti na jačanju kapaciteta i obučavanju ljudskih resursa, što je navedeno i u **Dokumentu o pristupanju, Zajednička pozicija evropske unije - Poglavlje 27: Životna sredina i klimatske promjene**. S tim u vezi i **Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena s akcionim planom za period 2016-2020** Crne Gore definiše obaveze u kontekstu koordinacije aktivnosti državnih organa i organa lokalne uprave nadležnih za zaštitu životne sredine, u procesu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom EU.

U pogledu kvalitetne implementacije propisa usklađenih sa Direktivom 2011/92/EU o procjeni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu i Direktivom 2001/42/EZ o strateškoj procjeni uticaja određenih planova i programa na životnu sredinu, opština Rožaje planira dodatno jačanje administrativnih kapaciteta.

NACIONALNI ZAKONODAVNI OKVIR

Usvajanjem Deklaracije o ekološkoj državi Crnoj Gori, na Žabljaku, 20. septembra 1991. godine, Crna Gora je postala prva ekološka država na svijetu.

Deklaracijom je definisano strateško opredjeljenje zemlje da usvaja i primjenjuje najviše standarde i norme iz oblasti zaštite životne sredine, očuvanja prirode i ekonomskog razvoja na principima ekološki održivog sistema.

Deklaracija o ekološkoj državi Crnoj Gori („Službeni list Republike Crne Gore“ br. 39/91)

Mi, poslanici Skupštine Republike Crne Gore, svjesni smo da je zbog ugrožavanja prirode zaštita identiteta prostora na kome živimo i djelujemo postala naš neodložan i pravovremen posao.

Svjesni duga prema prirodi, izvoru našeg zdravlja i inspiraciji naše slobode i kulture, posvjjećujemo se njenoj zaštiti u ime sopstvenog opstanka i budućnosti potomstva.

Prihvatimo da nijedna razlika među nama nije toliko velika koliko su velike promjene kojima je izloženo naše prirodno okruženje.

Bez obzira na naša nacionalna, vjerska, politička i druga ubjeđenja i osjećanja, znamo i prihvatimo da su dostojanstvo i svetinja ljudskog bića organski povezani sa svetinjom i čistotom prirode.

Čovjek i priroda u njemu i oko njega cjelovito su jedino u svojim dubinama i po svom smislu i naznačenju.

Stoga je oduvijek zloupotrebu čovjeka pratila zloupotreba prirode.

Zato, opredjeljujući se i boreći se za dostojanstvo čovjeka, pozvani smo da se borimo i za dostojanstvo prirode.

Donošenjem ove Deklaracije, Crna Gora prema prirodi uspostavlja državni odnos i poziva na mudrost ljude da spriječe ekološku katastrofu koja nam prijete.

20. septembar 1991.

Skupština Republike Crne Gore

Ustav Crne Gore

Ustav u prvom članu navodi da je „Crna Gora građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava“.

Članom 23 je propisano da „Svako ima pravo na zdravu životnu sredinu. Svako ima pravo na blagovremeno i potpuno obavještanje o stanju životne sredine, na mogućnost uticaja prilikom odlučivanja o pitanjima od značaja za životnu sredinu i na pravnu zaštitu ovih prava. Svako je, a posebno država, obavezan da čuva i unapređuje životnu sredinu“.

Zakon o životnoj sredini ("Službeni list Crne Gore" 52/16 i 73/19)

Zakon o životnoj sredini definiše osnovne principe zaštite životne sredine. Zaštitom životne sredine obezbjeđuje se cjelovito očuvanje kvaliteta životne sredine, očuvanje biološke i pejzažne raznovrsnosti, racionalno korišćenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način za životnu sredinu, kao osnovni uslov zdravog i održivog razvoja. Država posebno štiti životnu sredinu.

Životna sredina, kako je definiše Zakon o životnoj sredini u svom drugom članu, je “prostor odnosno prirodno okruženje, vazduh, zemljište, voda i more, biljni i životinjski svijet, pojave i djelovanja: klima, jonizujuća i nejonizujuća zračenja, buka i vibracije, kao i okruženje koje je stvorio čovjek: gradovi i druga naselja, kulturno-istorijska baština, infrastrukturni, industrijski i drugi objekti.“

Ovaj Zakon predstavlja krovni zakon kojim se uređuju principi zaštite životne sredine i održivog razvoja, instrumenti i mjere zaštite životne sredine, kao i druga pitanja od značaja za životnu sredinu. Zakon takođe zahtijeva integralni sistem zaštite životne sredine, kojim se obezbjeđuje “cjelovito očuvanje kvaliteta životne sredine, očuvanje biološke i predione raznovrsnosti, racionalno korišćenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način za životnu sredinu, kao osnovni uslov održivog razvoja“.

Zdrava životna sredina ne znači samo zadovoljenje standarda životne sredine, zato što stanje životne sredine utiče i odražava se i na ekonomsko stanje i socijalni/društveni život zajednice, kao i na zdravlje građana. Stoga, očuvana i zdrava životna sredina predstavlja preduslov zdravog i zadovoljnog društva.

Ovaj Zakon, članom 37, definiše obavezu izrade *Lokalnog plana zaštite životne sredine*.

Lokalnim planom zaštite životne sredine razrađuju se mjere zaštite životne sredine za područje lokalne samouprave u skladu sa lokalnim specifičnostima i obilježjima područja za koje se Plan donosi.

Planom se uspostavljaju ciljevi i zadaci od značaja za zaštitu životne sredine i održivi razvoj na lokalnom nivou i sadrži:

- 1) uslove i mjere zaštite životne sredine, kao i mjere prilagođavanja na negativne uticaje klimatskih promjena;
- 2) subjekte za sprovođenje mjera utvrđenih Planom;
- 3) pregled stanja pojedinih segmenata životne sredine za teritoriju lokalne samouprave;
- 4) kratkoročne i dugoročne ciljeve zaštite životne sredine sa vizijom budućeg razvoja;
- 5) rokove za preduzimanje mjera;
- 6) finansijska sredstva potrebna za sprovođenje utvrđenih mjera i način obezbjeđivanja sredstava.

Plan donosi skupština jedinice lokalne samouprave, na period od četiri godine.

Organ lokalne uprave nadležan za poslove životne sredine je dužan da Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine dostavi Plan u roku od mjesec dana od dana donošenja Plana.

Kako bi se pratila implementacija mjera predloženih Lokalnim planom zaštite životne sredine, u skladu sa članom 58 Zakona o zaštiti životne sredine, potrebno je predvideti načine i sredstva za obavljanje monitoringa stanja životne sredine na teritoriji lokalne samouprave, što će poslužiti za pripremu **Izveštaja o stanju životne sredine jedinice lokalne samouprave** (prema članu 61 Zakona o zaštiti životne sredine).

Ostali zakoni od značaja za razvoj, primjenu i praćenje primjene Lokalnog plana zaštite životne sredine

Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini ("Službeni list Crne Gore", broj 27/14 i 55/16) kojim se uređuje način i postupak utvrđivanja odgovornosti za štetu u životnoj sredini, kao i primjena preventivnih mjera i mjera remedijacije radi sprječavanja i otklanjanja štete u životnoj sredini. Pravna i fizička lica koja su obavljanjem djelatnosti, odnosno vršenjem aktivnosti prouzrokovala štetu ili neposrednu opasnost od štete u životnoj sredini odgovorna su za štetu i dužna su da sprovedu mjere za sprječavanje i remedijaciju štete u skladu sa ovim zakonom.

Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu ("Službeni list Crne Gore" 75/18) Ovim zakonom uređuje se postupak procjene uticaja za projekte koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu, sadržaj elaborata o procjeni uticaja, učešće zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, postupak ocjene i izdavanja saglasnosti, objavještavanje o projektima koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu druge države, nadzor i druga pitanja od značaja za procjenu uticaja na životnu sredinu.

Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu ("Službeni list Republike Crne Gore" 80/05, "Službeni list Crne Gore" 73/10, 40/11, 59/11, 52/16) Ovim zakonom utvrđuju se uslovi, način i postupak vršenja procjene uticaja određenih planova ili programa na životnu sredinu (u daljem tekstu: strateška procjena), kroz integrisanje principa zaštite životne sredine u postupak pripreme, usvajanja i realizacije planova ili programa koji imaju značajan uticaj na životnu sredinu.

Zakon o zaštiti prirode ("Službeni list Crne Gore", br. 054/16, 018/19) definiše mjere za zaštitu prirode kao cjeline, a naročito zaštitu pojedinih prirodnih dobara koja se odlikuju biološkom, geološkom, ekosistemskom i predionom raznovrsnošću. Ovaj zakon utvrđuje proceduru za stavljanje pod zaštitu prirodnih dobara, određuje načine upravljanja i korišćenja zaštićenih prirodnih dobara, propisuje posebne mjere zaštite, a propisao je i mjere za zaštitu kako prilikom izvođenja radova tako i u postupku izrade prostornih i drugih planova. Ovim zakonom su ustanovljene i nacionalne kategorije zaštićenih objekata prirode i to: prirodni parkovi i predjeli, rezervati prirode, spomenici prirode, memorijalni i prirodni spomenici i pojedine biljne i životinjske vrste.

Zakon o šumama ("Službeni list Crne Gore", br. 074/10, 040/11, 047/15) kojim se uređuje uzgoj, zaštita, očuvanje i unaprjeđenje šuma, planiranje, način i uslovi korišćenja šuma, izgradnja i održavanje šumskih puteva, monitoring šuma, kao i druga pitanja od značaja za šume, šumsko zemljište i šumarstvo. Ovaj zakon primjenjuje se i na zaštitu, očuvanje i korišćenje šumskog drveća koje se nalazi van šume i šumskog zemljišta. Šume i šumska zemljišta, kao dobra od opšteg interesa, uživaju posebnu zaštitu, koja se ostvaruje: trajnim očuvanjem i unaprjeđivanjem šuma i šumskih zemljišta i njihovih funkcija; održivim i multifunkcionalnim gazdovanjem šumama; očuvanjem i unaprjeđivanjem biološke i pejzažne raznovrsnosti šuma, kao i kvaliteta njihove životne sredine.

Zakon o vodama ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 027/07, Službeni list Crne Gore", br. 073/10, 032/11, 047/11, 048/15, 052/16, 055/16, 002/17, 080/17, 084/18) kojim se uređuje pravni status i način integralnog upravljanja vodama, vodnim i priobalnim zemljištem i vodnim objektima, uslovi i način obavljanja vodne djelatnosti i druga pitanja od značaja za upravljanje vodama i vodnim dobrom. Ovaj zakon primjenjuje se na: površinske i podzemne vode i mješovite vode ušća rijeka koje se ulivaju u more, mineralne i termalne vode, vodno dobro, nalazišta vode za piće u teritorijalnom moru, vode priobalnog mora od zagađivanja s kopna.

Zakon o upravljanju otpadom ("Službeni list Crne Gore", br. 064/11, 039/16) definiše vrste i način klasifikacije otpada, kao i planiranje upravljanja otpadom, obezbjeđenje uslova za upravljanje otpadom, prava i obaveze pravnih i fizičkih lica, kao i odgovornosti u upravljanju

otpadom, uslove i postupke izdavanja dozvola, nadzor i druga pitanja koja se odnose na upravljanje otpadom.

Zakon o komunalnim djelatnostima ("Službeni list Crne Gore", br. 055/16, 074/16, 002/18, 066/19) kojim se određuju komunalne djelatnosti, uređuju uslovi i način obavljanja komunalnih djelatnosti i druga pitanja od značaja za komunalne djelatnosti.

Zakon o zaštiti vazduha ("Službeni list Crne Gore", br. 025/10, 040/11, 043/15, 073/19) kojim se uređuje način praćenja kvaliteta vazduha, mjere zaštite, ocjenjivanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, kao i planiranje i upravljanje kvalitetom vazduha. Vazduh, kao prirodna vrijednost od opšteg interesa, je dio životne sredine i ima posebnu zaštitu u Crnoj Gori.

Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini ("Službeni list Crne Gore", br. 028/11, 001/14, 002/18) utvrđuju se mjere za sprječavanje ili smanjivanje štetnog uticaja buke u životnoj sredini i druga pitanja od značaja za zaštitu životne sredine i zdravlja ljudi od uticaja buke.

Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti ("Službeni list Crne Gore", br. 056/09, 058/09, 040/11) kojim se uređuje zaštita života i zdravlja ljudi i zaštita životne sredine od štetnog djelovanja jonizujućeg zračenja, obavljanje radijacione djelatnosti, promet izvora jonizujućeg zračenja i radioaktivnih materijala, upravljanje radioaktivnim otpadom, postupanje u slučaju radijacionog udesa, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu od jonizujućeg zračenja i radijacionu sigurnost.

Prostorni plan Crne Gore (PPCG) Sledeća opredjeljenja i preporuke PPCG mogu biti od značaja kao okvir za budući razvoj opštine Rožaje: Uravnotežen regionalni razvoj uz ujednačavanje na relaciji selo - grad; policentričan razvoj uz decentralizaciju funkcija; racionalno i osmišljeno korišćenje prirodnih resursa - štedljiva upotreba prirodnih resursa, a naročito zemljišta i očuvanje njegovog proizvodnog potencijala, kontrola i ograničavanje intenzivnog širenja urbanih područja, zatim razvoj saobraćajne infrastrukture. Važan je razvoj u skladu sa raspoloživim resursima (prirodnim i ljudskim) uz očuvanje životne sredine, kulturnog i urbanog pejzaža.

Prostorno urbanistički plan Rožaja (PUP Rožaje) predviđa organizaciju i međusobno usaglašavanje postojećih i planiranih namjena i njihovo funkcionalno unapređenje. To takođe podrazumijeva uređenje saobraćaja i saobraćajnih površina, javnih prostora, pojedinih napuštenih i devastiranih kompleksa i izgradnju i rekonstrukciju komunalne infrastrukturne mreže. Prostorno urbanistički plan opštine Rožaje predstavlja osnov za ravnomjerni i kvalitetan razvoj prostora opštine. Sistemom kontinuiranog stručnog nadzora i poštovanjem postavki Plana ostvariće se uslovi za kvalitetno sprovođenje i izbjegavanje novih prostornih konfliktnih situacija. Prostornim planom se daju osnovne smjernice koje će se razraditi na nivou

urbanističkih planova, što podrazumijeva kontinuiranu razradu planova prema prioritetima datim Planom.

1.2 METODOLOGIJA IZRADE PLANA

Lokalni plan zaštite životne sredine predstavlja razvojno – planski dokument koji na osnovu procjene stanja životne sredine, utvrđenih problema i prioriteta u životnoj sredini, te definisanih aktivnosti, doprinosi unapređenju stanja životne sredine u opštini, u periodu od 2023. do 2027. godine.

U izradi Plana su učestvovali konsultant, mr Rita Barjaktarović i članovi RG, navedeni u uvodnom poglavlju.

Tokom izrade ovog dokumenta uključene su različite grupe pojedinaca – predstavnika svih većih institucija u zajednici, uključujući nevladine organizacije, stručne institucije, organe lokalne samouprave i državne uprave, kao i istaknuti pojedinci iz ove oblasti, a sve u cilju rješavanja problema koji se tiču životne sredine.

Ostvarenje zadatog cilja, koji je definisan Vizijom, će se postići realizacijom utvrđenih strateških prioriteta, mjera i aktivnosti, koji čine Akcioni plan. Osnova za to je bila SWOT analiza.

SWOT analiza je rađena uz učešće zainteresovanih strana, nevladinog sektora i predstavnika lokalne samouprave i njenih preduzeća.

Donošenje Plana podrazumijeva aktivno učešće javnosti tokom cijelog procesa, kroz informisanje i obrazovanje članova zajednice o obimu i ciljevima donošenja, temama i prioritetima i mogućim akcijama za postizanje definisanih prioriteta u oblasti zaštite životne sredine. On obuhvata traganje za idejama, razmišljanjima i mišljenjima građana, čime se osigurava da prioriteti i rješenja odražavaju ono što smatra zajednica kao cjelina.

Izrada Plana obuhvatila je i sljedeće ciljeve:

- Promovisanje svijesti javnosti i odgovornosti za probleme životne sredine, kao i podizanje nivoa učešća javnosti u kreiranju i primjeni strateških i planskih dokumenata i investicija,
- Poboljšanje razumijevanja problema u životnoj sredini na lokalnom nivou,
- Rangiranje problema u odnosu na ljudsko zdravlje, biodiverzitet i kvalitet života uopšte,
- Racionalno usmjeravanje ograničenih sredstava na prioritetne probleme,
- Postizanje jedinstva u javnosti o položaju i značaju problema u životnoj sredini,
- Kreiranje Lokalnog plana, koji u potpunosti uključuje tehnička, politička i upravljačka rješenja i probleme.

Faze izrade i sprovođenja Lokalnog plana su:

- Planiranje i početak izrade Plana,
- Prepoznavanje i rangiranje problema u životnoj sredini,
- Izrada programa akcija u zaštiti životne sredine,
- Sprovođenje programa akcija zaštite životne sredine i
- Praćenje i vrednovanje lokalnih programa akcija zaštite životne sredine.

Lokalni plan zaštite životne sredine opštine Rožaje obuhvata sve segmente životne sredine, kao što je definisano u članu 15 Zakona o zaštiti životne sredine: zemljište, vode, vazduh, priroda, šume, kako bi na adekvatan način bili zaštićeni od zagađivanja pojedinačno i u okviru ostalih segmenata životne sredine, uzimajući u obzir njihove međusobne odnose i međuticaje.

Poseban dio Plana odnosi se na trenutno stanje i potrebe zaštite od uticaja opterećenja životne sredine, kao što su buka, otpad i klimatske promjene.

Sistemske mjere kao odgovor na potrebe adaptacije na klimatske promjene

- Jačanje svijesti javnosti i donosioca odluka o ulozi, koristima i ograničenjima prostornog planiranja, a u kontekstu adaptacije na klimatske promjene,
- Uspostavljanje šireg planskog okvira kako bi se kvalitetno odgovorilo na dugoročne prijetnje od klimatskih promjena,
- Jačanje institucionalnog i zakonodavnog okvira u prostornom planiranju, a u cilju smanjenja uticaja klimatskih promjena i planiranja mjera adaptacije na klimatske promjene,
- Promovisanje planiranja, razvoja i zaštite predjela,
- Podsticanje na zajedničko učešće u procesu planiranja svih sektora i politika koji mogu doprinijeti kvalitetnom sagledavanju uticaja klimatskih promjena na lokalnom nivou,
- Veća saradnja sa nacionalnim institucijama i organizacijama u borbi protiv klimatskih promjena,
- Obezbjediavanje adekvatne finansijske podrške programima koji kroz strateško planiranje doprinose efikasnosti primjene mjera adaptacije na klimatske promjene,
- Kreiranje političke podrške aktivnostima primjene mjera adaptacije na klimatske promjene koje opština Rožaje namjerava da realizuje.

2 PROFIL OPŠTINE ROŽAJE

2.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE

Prostor opštine Rožaje se nalazi na sjeveroistoku Crne Gore i može se koordinatno pozicionirati između 42°45' i 42°59' sjeverne geografske širine i 17°41' i 18°00' istočne geografske dužine. Zahvata površinu od 415 km² ili 3,16 % teritorije Crne Gore. Teritorija opštine predstavlja prirodnu vezu Crne Gore sa Republikom Kosovo i dalje sa Sjevernom Makedonijom u jednom pravcu i Republikom Srbijom u drugom smjeru.

Slika br. 2 Pejzaž rožajske opštine (Autor fotografije: Damir Skarep)

Opština Rožaje se graniči sa opštinama: Berane i Petnjica u Crnoj Gori, Tutinom u Srbiji i sa opštinom Peć i Istok na Kosovu.

U regionalnom smislu Rožaje je svrstano u sjeverni region sa opštinama: Andrijevića, Berane, Gusinje, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Plav, Petnjica, Pljevlja, Žabljak i Šavnik. Mrežu naselja čine 66 naselja. Administrativni, privredni i kulturni centar opštine je naselje Rožaje, koje u mreži centara Crne Gore predstavlja opštinski centar.

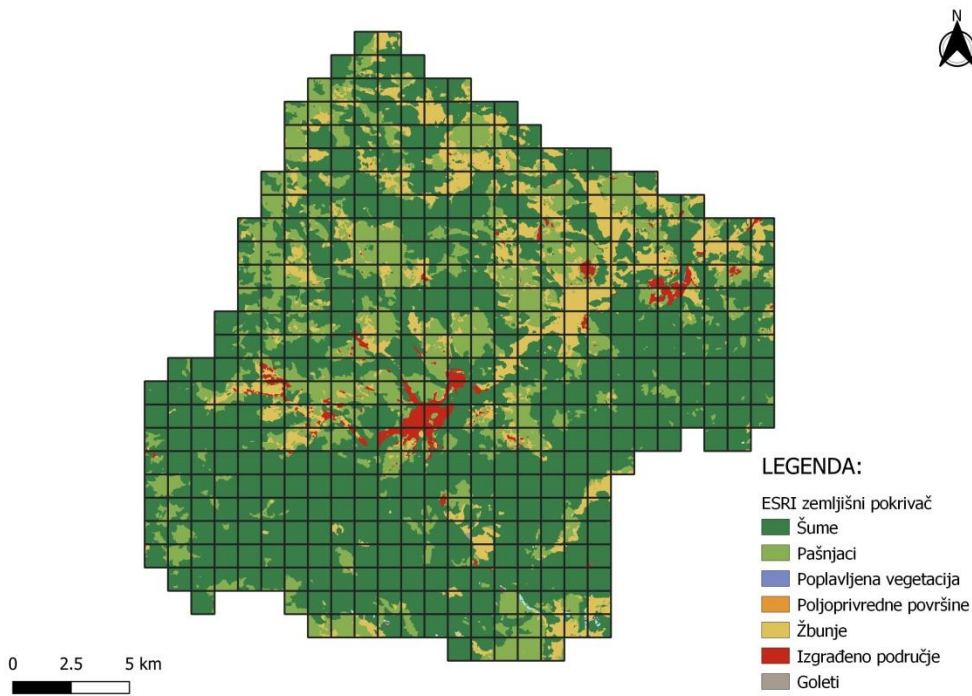

Slika br. 3 Administrativna podjela Crne Gore

Prigradska naselja su Suho Polje, Ibarac, Bandžovo Brdo, Klekovača, Hurije, Sušteri i zeleni. Sela sa najvećim brojem stanovnika su Kalače, Donja Lovnica, Bać, Bukovica i Biševo. Teritorija opštine je podijeljena na 26 katastarskih opština i isto toliki broj statističkih naselja: Bać, Balotići, Bandžov, Bašča, Besnik, Bijela Crkva, Biševo, Bogaje, Bukovica, Crnokrpe, Dacići, Donja Lovnica, Gornja Lovnica, Grahovo, Grižica, Ibarac, Jablanica, Kalače, Koljeno, Paučina, Plunci, Radetina, Rožaje-grad, Seošnica, Sinanovići i Vuča.

Slika br. 4 Administrativna podjela opštine (PUP Opštine Rožaje, 2012)

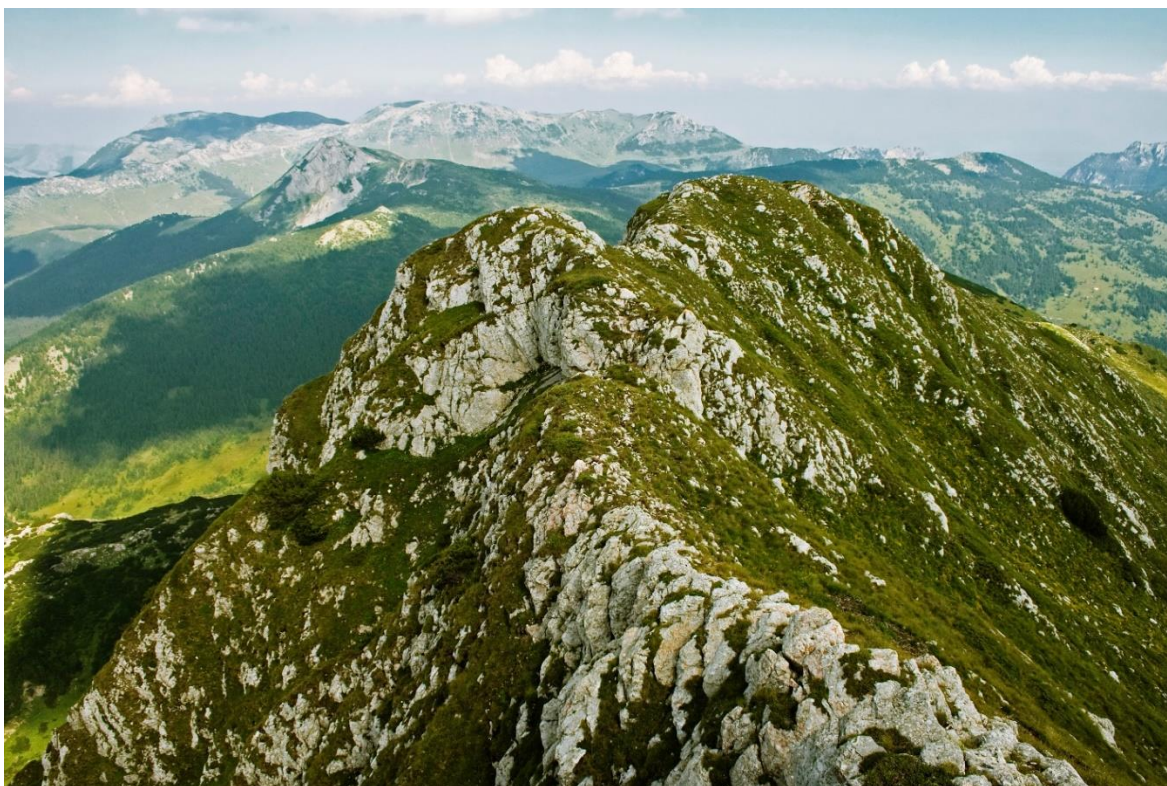
Slika br. 5 Karta zemljišta (Autori: Eldin Brđanin i Filip Vujović, izrađene 2023. godine u programu QGIS-u)

Reljef

Prostor opštine Rožaje smješten je u dijapazonu nadmorske visine (760 m n.v. – najniža kota rijeke Ibar na granici sa Srbijom) do Hajle 2.403 m n.v. U denivelaciji od 1.643 m postoji mnoštvo reljefnih oblika: okomite stijene, Stožine (Ahmica) visokoplaninski prevoji, grebeni i površi, pitome doline, surovi kanjoni (kanjon Ibra i kanjon Bukovice, kao najmarkantniji) i samo jedno jezersko gorsko oko, Blato.

U morfostrukтури Rožajskog kraja mogu se izdvojiti:

1. Planinsko područje na desnoj obali Ibra zahvata oko 1/3 teritorije opštine. Ima dominantnu osojnu ekspoziciju, manje zaravnjenih površina i pašnjaka, bogatije je vodom (prva klasa) i šumom, višu prosječnu nadmorsku visinu (1.000 do 2.400 m), duže trajanje snijega (130 dana), veći broj ledenih dana u godini (5-10), veću visinu sniježnog pokrivača i veći nagib terena, a manju gustinu naseljenosti i manji broj naselja. Nad ovim prostorom, sa juga, dominiraju kao po ivici amfiteatra: Rožajski vrh, Smiljevica, Škrijeljska Hajla, sam vrh Hajle, Ahmica, Rusolija, Žljeb, Seinova i Beleg, čije padine ovu lepezu zatvaraju do samih desnih obala Županice i Ibra, odnosno, do međudržavne granice sa Srbijom, ušće rijeke Reke u Ibar na koti 760 m n.v. Ovo područje je pogodno za rast čistih i mješovitih sastojine jele i smrče, a na višim nadmorskim visinama, javlja se i molika. Na granici šumske vegetacije na n.v. od 2000 m raste bor krivulj, koji pokriva znatnije površine Hajle. Između šumskih površina, u podnožju planina, su sočni pašnjaci i livade. Travnati pojas, usled sve oštrije klime, se završava na Hajli i Žljebu, na 2.300-2.400 mnv. Područje je povoljno za razvoj svih oblika planinskog turizma, posebno skijališta, hidroenergije, šumarstva i drvoprerade, ljekovitog bilja i stočarstva.

Slika br. 6 Hajla (Autor fotografije: Damir Skarep)

Slika br. 7 Ahmica (Fotografija NVO „Avlija“)

2. Područje brda i niskih planina na lijevoj obali Ibra zahvata oko 2/3 teritorije opštine, ima dominantnu prisojnu orijentaciju, više zaravnjenih površina i pašnjaka, ima manju prosječnu m n.v. (1.000- 1.500 m), manju dužinu trajanja snijega, manji broj ledenih dana u godini (0-5), manju visinu sniježnog pokrivača i manji nagib terena. Najmarkantniji ortografski izdanci ovog prostora su: površ Vuča, Gospodin Vrh sa svojim okruženjem (Rujište, Gornja Vuča, Karaula, Paučina, Vranjača, Kršine, Čuke, Krstača), preko kojih ide granica sa Srbijom. Na granici prema opštini Berane najizrazitiji izdanci su: Gradina, Mijokov vrh, u nastavku Šančevi, i pitomi greben Vlahovi, te dalje Crni Krš i Kalenderbrdo (1446 m n.v.) Šumoviti greben-prevoj Turjak, gravitaciono odvaja sliv Ibra i sliv Lima. Brojna su proširenja u dolinama rijeka, gdje su pozicionirana veća naselja. Najizrazitije je proširenje u dolini Županice. Dio područja se obrađuje, a veći dio se koristi kao pašnjaci i livade. Najveći kompleksi livada i pašnjaka su na Vlahovima i Gradini, i s pravom se zovu ovčarske planine. Uslovi za naseljavanje i poljoprivredu (osobito stočarstvo) su povoljni, pa je i većina naselja opštine smještena na ovom području (oko 80%). Ograničavajući faktor za intenzivnu poljoprivredu je siromaštvo vodama, posebno, potez Grahovo-Bijela Crkva- i sva naselja biševskog kraja.

3. Ibarska dolina, koja se u narodu i literaturi naziva Gornji Ibar, obuhvata dolinu od Vrela Ibra do Dimiškinog mosta. Pomenuti potez ima sve karakteristike da bude proglašen Prirodnim rezervatom (bogatstvo šumom i vodom I klasa, zeljastom florom, te kopnenom i riječnom faunom). Na prethodnu dolinu se nadovezuje Rožajska kotlina, koja se prostire od Dimiškinog mosta do Zeleni, u kojoj je smješten opštinski centar sa prigradskim naseljima, industrija, društvene i servisne djelatnosti, a zatim Ibar ulazi u kanjon, od Balotskog mosta do Špiljani u dužini od 16,5 km.

Slika br. 8 Vrelo Ibra¹

Geološka građa

Čitav prostor crnogorskih brda i površi, na čijem sjeveroistočnom rubu leži opština Rožaje, izgrađen je od tri glavne vrste stijena:

1. Krečnjaka, koji zauzima najveći prostor opštine, planinsko područje, južno od puta preko Turjaka, magistralom, regionalnim putem do Bijele Crkve i dalje do granice Opštine. Viši krečnjački tereni i tereni izgrađeni od eruptiva su slabo propusni, mahom su ispućali i razbijeni, a često i glinoviti, pa je površina karsta obrasla humusom i bujnom vegetacijom, što je važno u ekološkom, vizuelno-estetskom i komercijalnom smislu. Područje je bogato izvorima bistre vode, ali zbog vegetacije, rijetke su erozivne pojave. Ispod 1.200 mnnv krečnjak je jako porozan i vodopropustan, sa čestim podzemnim tokovima.
2. Paleozojskih škriljaca, koji grade područje brda i niskih planina, na lijevoj obali Ibra, sjeverno od krečnjačkih terena. Najveći dio grada leži na ovim stijenama, koje su zbog mekoće podložne klizanju na višim nagibima (lijeva obala Ibra, Klekovača). Ove stijene izgrađuju i dolinu Županice, Ibra i Ibarca, u krečnjačkom prostoru opštine. Stijene su vodonepropustne ili slabo propustne, te se u njihovom prostoru javlja veći broj stalnijih, bogatijih površinskih tokova.
3. Serpentina, koji čine osnovnu građu na jugu opštine, između Hajle i Kule.

¹ <https://www.katunroads.me/sq/pentax-k-5-08-06-16-11-45-34/>

U okoline Seošnice, Kalača, Čosovice, uz granicu, u vidu sočiva, javljaju se andeziti i daciti – površinske eruptivne stijene.

2.2 HIDROLOGIJA

Sve vode na području opštine Rožaje se direktno ili indirektno ulivaju u rijeku Ibar koja teče njenim sjevernim rubom na dužini od oko 35 km² i pripadaju crnomorskom slivu. Po bogatstvu vodnih resursa opština Rožaje spada u bogatija područja Crne Gore. Upravljanje i zaštita kvaliteta vodnog potencijala se može okarakterisati kao problematična. Na teritoriji opštine Rožaje je konstatovano 183 izvorišta, od kojih veliki broj mogu biti potencijali pitke vode. Ukupna izdašnost izvorišta iznosi 675 lit/sec. Od ovog broja izvorišta, veći dio je kaptiran u funkciji snabdijevanja vodom za piće i sanitarne potrebe stanovništva na seoskom području. Za potrebe vodosnabdijevanja grada i prigradskih naselja kaptirana su ili se planiraju kaptirati sledeća izvorišta:

- Vrelo Ibra (400 lit/sec) za gradski vodovod kojim se snabdijevaju domaćinstva, mali dio privrede i javne ustanove u gradu i prigradskim naseljima
- Izvorište Plunačke rijeke (30 lit/sec), takođe za snabdijevanje gradskog i prigradskog dijela.
- Malisorsko vrelo (10 lit/sec) za potrebe napajanja naseobina u području Županice.
- Čosovsko vrelo (60 lit/sec) predstavlja izvor sa kojeg je moguće planirati vodovod za područje jugozapada opštine u sistemu sa drugim izvorim na ovom prostoru.

Rijeka Ibar izvire na sjevero-istočnim padinama planine Hajla na nadmorskoj visini od 1760 m. Glavne pritoke sa desne strane Ibra su: Ibarac Crnja, Župska, Bačka i Balotička rijeka, a sa lijeve Županica, Lovnička, Grahovska i Bukovička rijeka. Oblik sliva rijeke Ibar do hidrološke stanice Bač je lepezast sa prilično razvijenom hidrografijom i izraženim mogućnostima za brzo formiranje poplavnih talasa. Površina sliva rijeke Ibar na teritoriji Crne Gore od hidrološke stanice u Baču je 413 km², dok dužina toka na teritorije Crne Gore iznosi 35 km.

Šumsko područje Rožaje predstavlja slivno područje rijeke Ibar i bogato je sa mnogo vodoizvorišta. I sam izvor Ibra nalazi se u šumskom području ispod planine Hajla. Ukupna dužina svih vodotoka je cca 600 km. Većina korita ovih vodotoka imaju blagi nagib te su pored njih izgrađeni šumski putevi.

Slika br. 9 Prikaz prostornog rasporeda stalnih i povremenih vodotoka na području opštine Rožaje

Hidrološke pojave

Jedini kanjonski oblik na rožajskoj teritoriji ima **rijeka Ibar**, nizvodno od Rožaja, tačnije od lokaliteta Hajrati, pa sve do ulaska Ibra u atar sela Bać, gdje se kanjon naglo proširuje u tanjirastu aluvijalnu ravan, a Ibar pravi meandre i riječne ade.

Dubina kanjona, sporadično, ili na dužim dionicama, dostiže vrijednost i do 200 m. Ako se uzme u obzir denivelacija terena od lokaliteta Plandišta (dio kanjona ispod sadašnjeg M Petrola, cca 970 mnv) do Kačapora (dio kanjona sa 850 mnv), a ona iznosi cca 120 m na vertikalnom profilu.

Lovnička rijeka, skoro čitavom dužinom ima oblik klisure, a manjim djelom doline. Ona je gravitacija čitavog niza seoskih naseobina (Donje i Gornje Lovnice, Čosovice, Zloglavlja, Klanca). U donjem toku Lovničke rijeke, na 800 m od ušća iste u Ibar, formiralo se prigradsko naselje-Hurije, stihijine urbanističke forme, za čiju urbanu i funkcionalnu sanaciju bi bili potrebni radikalni prostorni zahvati. Voda na ovom potezu spada u IV kategoriju i kao takva je neupotrebljiva za bilo kakve namjene.

Ono što se, još uvijek, da valorizovati jeste izvorna čelenka ove rijeke-Ćosovsko vrelo, čijim djelimičnim (ne više od trećine) kaptiranjem bi se nadomestio nedostatak pitke vode u gradu i prigradskim naseljima, što bi bilo posebno značajno u sušnim periodima.

Klisura Plunčanske rijeke², u hidrografskom, geomorfološkom i florističkom smislu, predstavlja pravi prirodni dragulj, posebno gornji tok, koji s pravom nosi ime **Grlja**. Ramena klisure, na pojedinim mikrolokacijama, su uzdignuta i do 300 m iznad riječnog korita, što ostavlja snažan vizuelni utisak na posjetioce. Voda ove, po dužini toka najkraće i u donjem toku suve rječice, je kristalno bistra, maksimalno prozirna i ledeno hladna, pa je iz tih razloga polovina njenog sekundnog kapaciteta kaptirana za potrebe prvog gradskog vodovoda. Izvorište Plunačke rijeke (30 lit/sec) je kaptirano (1965) takođe za snabdijevanje gradskog i prigradskog dijela.

Nedaleko ispod izvorišta smješteni su najljepši slapovi, kojih, zavisno od vodostaja i klimatskih prilika, ima 7-8. Vodopadi Grlje predstavljaju najznačajniju prirodnu atrakciju okoline Rožaja, za koju se malo zna.

Klisura Bukovičke rijeke, poslije izlaza iz lokaliteta Begluk i zaseoka Razdolje, koji predstavljaju aluvijalnu plodnu ravnicu, gdje rijeka pravi značajne meandre, vodotok Bukovičke rijeke naglo ulazi u klisurski tijesnac značajne dubine, strmih, mjestimično golih litica. U vodotoku postoji značajan broj brzaka, a sporadično se javljaju i firovi, tako da postoje idelani uslovi za opstanak, možda, najznačajnije populacije popotočne pastrmke u našem okruženju.

Ova klisura je, u botaničkoj literaturi, poznata i po tome što predstavlja jedno od dva prirodna staništa rožajskog regiona (pored Hajle), florističkog endemita Balkana - srpske ramonde (*Ramonda serbica* L). Kompletana dužina klisure je floristički i fitocenološki jako interesantna i nedovoljno proučena.

U komercijalnom smislu, ova klisura se može valorizovati kao prirodni objekat za potrebe naučnog i rekreativnog turizma, a to je, ne toliko masovana, koliko visoko platežna klijentela, tim prije što je ovo najznačajniji prirodni rezervat potočne pastrmke (*Salmo trutta fario*), pa se može razviti i sportski ribolov, kao posebna turistička atrakcija.

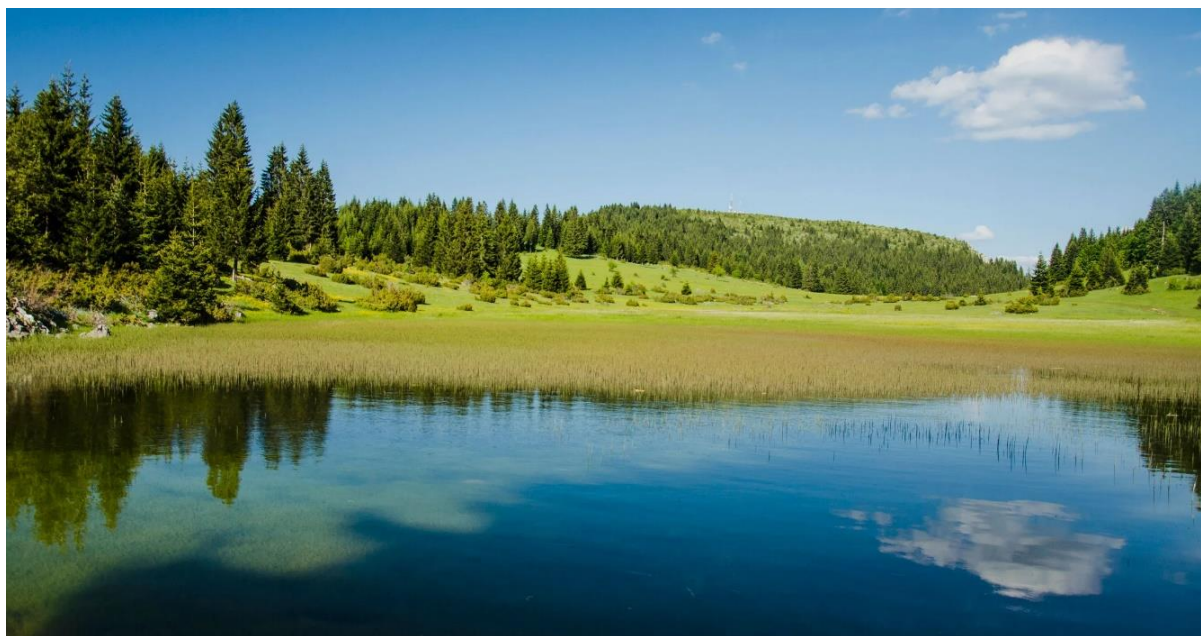
Visoko planinski reljef se odrazio na malu dužinu riječnih tokova i na velike i jake oscilacije padova na uzdužnom profilu njihovih korita.

Županica, Ibarčanska rijeka, Hamzića i Nurkovski potok, Lovnička rijeka, Grahovača imaju karakter bujica i ugrožavaju naseljena mjesta rijetkim ali obilnim poplavama.

Jedino prirodno jezero, često sezonskog karaktera, koje je sa širom okolinom poznato kao **Rujišta**. Po svojim prirodnim specifičnostima, mnogo značajno i turistički atraktivno. Sama činjenica da se nalazi na nadmorskoj visini od preko 1.400 m. To je pravo **gorsko oko na visoravni** u jugozapadnom podnožju Gospođina Vrh.

U faunističkom smislu, jezero je prirodni habitat planinskog i malog mrmoljka (*Mesotriton alpestris* i *Mesotriton vulgaris*), vrste vodozemaca zakonom zaštićene u Crnoj Gori. Prostranstvo jezera je prekriveno najvećom, i na jedinici površine najgušćom, u našem kraju, populacijom zimske prešlice (*Equisetum hyemale* L)

² Strateška procjena uticaja na životnu sredinu plana razvoja šuma za šumsko područje opštine Rožaje 2020 – 2029.

Slika br. 10 Jezero Rujišta³

Katastrom izvorišta opštine (1979) evidentirano je preko 180 izvorišta, ukupnog izmjerenog kapaciteta **674,98 l/sec**. Ovaj hidrološki resurs je važna egzistencijalna i razvojna komponenta ovog prostora (voda za piće, voda kao roba, voda kao prirodno stanište, voda kao medium za rekreaciju itd....). Za racionalno korišćenje ovih potencijala biće potrebna posebna elaboracija-studija (kaptaza, bazenske i druge akumulacije, tretman, povezivanje u više sistema...).

Najveća izvorišta kaptirana u funkciji snabdjevanja sa vodom za piće i sanitarne upotrebe su:

- Vrelo Ibra (400 lit/sec) je kaptirano (1981) za gradski vodovod kojim se snabdijevaju domaćinstva, mali dio privrede i javne ustanove u gradu i prigradskim naseljima
- Izvorište Plunačke rijeke (30 lit/sec) je kaptirano (1965) takođe za snabdijevanje gradskog i prigradskog dijela.
- Malisorsko vrelo (10 lit/sec) je kaptirano (2004) za potrebe napajanja naseobina u području Županice.
- Čosovsko vrelo (60 lit/sec) nije kaptirano i predstavlja izvor sa kojeg je moguće planirati vodovod za područje jugozapada opštine u sistemu sa drugim izvorim na ovom prostoru.

Zbog siromaštva izvorišta najosjetljivije je snabdijevanje naselja vodom za piće na potezu Grahovo-Bijela Crkva-Biševo, te područja koja imaju najviše potencijala za razvoj poljoprivrede, posebno farmerstva, vodom za poljoprivredne potrebe i navodnavanje. Blizina Bukovičke rijeke i Ibra pruža realnu mogućnost da se potrebe ovih agrodestinacija zadovolje izgradnjom akumulacije na ovim vodotocima, a Grahovo je moguće snabdjeti vodom iz gradskog sistema.

Izvor kod Đeranovića luka- blizu motela „Turjak“, na 1150 mnv, ima 3-4 hladna difuzna

³ <http://damirakalac.me/2015/06/dozivi-rozaje-ili-kako-je-bit-turista-u-zavicaju/rujiste/>

disperziva .Izvor je prslinskog tipa, pa mu je izdašnost mala (27.V 1980.g. dostigla je 0,100 l/sec, odnosno 360 lit/h). Naglašeno je kiselog ukusa. Uvećano prisustvo CO₂ i gvožđa upućuje na njenu ljekovitu prirodu, koja je nedovoljno ispitana.

Kalački izvor (Kiseli izvori, Rožajski izvori)-na 7 km od grada prema Đ.lukama, pored Ibarske magistrale, hidrološki nijesu ispitani, osim hemijske nepotpune analize. Voda je kalcijum gvožđevita i slankasta, a po nekim podacima, i radioaktivna. Još od 1919.g. koristi se u ljekovite svrhe.

Županica (Slana voda) ima pokazatelja koji ukazuju da je dolina ove rijeke, od Đ. Luka do Dimiškina mosta, na mineralizovanim alkalnim izvorima. Izvorišta su rasuta, a isticanje dezorganizovano, osim u blizini OŠ „Skarepača“, gdje su 1986. godine izvršena bušenja. Izdašnost je procijenjena na oko 0,050 lit/sec ili 180 lit/h. Ima pH vrijednost 8,3 i osjetno slan ukus. Postoje indicije da su takve vode i Bogajskih izvora. Vodu Županice ljudi su nekada koristili za liječenje kožnih bolesti, povreda, bolova u stomaku, a kao zagrijanu protiv išijasa i reumatizma.

Slana bara – Izvorište je u selu Bašči, u dolini Grahovske rijeke, u obliku tri disperziva, od kojih su dva, prije 1985. godine, zatrpana. Po hemijskom sastavu su zemnoalkalni sa primjesama hlorida

Smjerovi kretanja podzemnih voda i hidrološka razvođa

Podzemne vode čine statičke i dinamičke rezerve: slatkih, mineralnih i termalnih voda. Statičke rezerve ni za jedan dio teritorije Crne Gore do danas nijesu istraživane sa ciljem i na nivo definisanja njihovih rezervi. Dinamičke rezerve su istraživane i djelimično definisane za pojedina izvorišta onoliko koliko je to bilo potrebno i moguće za potrebe obezbjeđenja vode za piće potrošača urbanih centara i neke industrijske pogone.

Stanovništvo Crne Gore, 82% se snabdijeva preko vodovodnih sistema podzemnim vodama. Preostalih 18% stanovništva se snabdijeva pitkom vodom iz sopstvenih vodovoda, direktno sa izvora i iz bistijerni. Oko 40% seoskog stanovništva nema kvalitetno snabdijevanje pitkom vodom. Podzemne vode se koriste u industrijske i druge pogone preko gradskih vodovoda. Do danas, za cjelokupno područje Crne Gore, nije urađena tehnička dokumentacija o količinama korišćenja podzemnih voda za piće i druge namjene.

Što se tiče podataka za područje opštine Rožaje, možemo konstatovati da izvori mineralnih voda su poznati u terenima slivova Lima i Ibra. Opština Rožaje propisuje određene uslove ispuštanja otpadnih voda. U zemljište, odnosno podzemne vode, ispuštaju se samo drenažne i atmosferske otpadne vode, ukoliko kvalitet tih voda zadovoljava granične vrijednosti i propisane Pravilnikom.

2.3 SEIZMIČKE KARAKTERISTIKE

Na ovim seizmološkim podlogama se vidi da teritorija opštine Rožaje u zavisnosti od povratnog perioda zemljotresa pripada seizmičkom području sa stepenom seizmičnosti od VI-VIII stepeni

MCS skale. Na narednoj slici data je seizmološka rejonizacija za očekivane zemljotrese za period od 500 godina.

Prema Privremenoj seizmološkoj karti teritorije SFRJ (dio za Crnu Goru) sa elementima očekivanog maksimalnog intenziteta zemljotresa, za povratni period od 500 godina (1987.god.) i Sektorskoj studiji za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.12 Elementarne nepogode i rizik od tehničkih akcidenata,² na području rožajske opštine:

- Stambene objekte je potrebno računati na VII stepen MCS skale
- Poslovne objekte je potrebno računati na VIII stepen MCS skale

Kada se za teritoriju Rožaja izradi karta mikro seizmičke rejonizacije biće moguće dati i preciznije uslove i uputstva za planiranje, projektovanje i građenje za cijelu teritoriju opštine i za sve nivoe planiranja i projektovanja.

Slika br. 11 Privremena seizmološka karta teritorije SFRJ (dio za Crnu Goru) sa elementima očekivanog maksimalnog intenziteta zemljotresa, za povratni period od 500 godina (1987.godina)⁴

⁴ Sektorska studija za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.12 Elementarne nepogode i rizik od tehničkih akcidenata,GTZ, Vlada RCG, RZUP, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, april 2005

2.4 KLIMA

Po geografskom položaju i nadmorskoj visini, rožajski kraj pripada umjereno – kontinentalnoj zoni. Relativno toplo i suvo doba traje 4 mjeseca (VI, VII, VIII i IX), dok relativno hladno i vlažno doba, traje 8 mjeseci (I, II, III, IV, V, X, XI i XII).

1. Srednja godišnja temperature vazduha je 6,0 °C, srednja maksimalna 17,6 °C, a srednja minimalna -7,0 °C i srednja dnevna 1,5 °C.
2. Godišnje broj dana sa temperaturom > od 30 °C. iznosi 4, a sa temperaturom < od 0 °C iznosi 166 dana.
3. Srednja godišnja vrijednost padavina iznosi 905,0 mm, maksimalna dnevna 262 mm, minimalna dnevna i srednja dnevna 39,0 mm.
4. Visina i zadržavanje sniježnog pokrivača visočijeg od 30 cm je važan faktor turističke valorizacije rožajskog prostora.

	jan	feb	mar	apr	maj	jun	ju l	avg	sept	okt	nov	dec	God sum
srp	71.0	49.0	57.0	73.0	92.0	89.0	86.0	73.0	72.0	71.0	85.0	90.0	905.0
max	134.0	108.0	117.0	124.0	144.0	243.0	262.0	152.0	204.0	176.0	209.0	154.0	262.0
min	10.0	10.0	2.0	21.0	31.0	33.0	15.0	20.0	14.0	.0.	18.0	1.0	0.0
std	39.3	26.0	29.0	25.0	32.1	47.9	59.9	32.0	32.0	47.7	39.1	39.0	39.0

Tabela br. 1 Godišnje padavine

Vjetrovi - Najveću učestalost imaju: zapadni -22%, istočni - 9%, jugozapadni – sjevernoistočni - 3% jugoistočni - 3%, a najmanju sjeverni i južni - 12%. Sjeverni i južni vjetrovi, su najmanje prisutni. Za neposrednu okolinu grada, Plunaca i Balotića, karakteristični su i lokalni vjetrovi: danik i noćnik. Javljuju se preko ljeta uslijed nejednakih temperatura i razlike u zagrijavanju između podgorine i visokih predjela. Prvi piri ka Prokletijama i prenosi im topliji vazduh, a drugi, sa njih naniže kao, čist i svjež.

Posebna odlika klime Rožaja i desne strane Ibra, odnosno ovog prostora, jesu tišine ili kalme – 62%. Ove pojave traju po nekoliko dana i prisutne su tokom cijele godine. Najmanje ih je u proljeće, a najviše u toku zime.

Insolacija - Rožaje nije karakteristično po maglama, već klasičnoj oblačnosti ili vedrini. Južne ekspoziције su sunčanije od sjevernih, a osunčavanje je najduže preko ljeta, odnosno juna, jula i avgusta. Sijanje sunca je oko 1500 časova godišnje, (ili oko 4 časa dnevno) što je za planinske

krajeve znatna vrijednost. Značajan je pokazatelj da tokom 300 dana godišnje sija sunce, a samo 65 dana je bez sunca. Ova karakteristika je skoro idealna za iskorišćavanje sunčeve energije, u svim oblicima. Nekih godina, zavisno od učestalosti vjetrova, planinska područja imaju više vedrih dana od nižih oblasti.

Temperaturne inverzije uslovljava mikro reljef i riječni tokovi, pa u zimskom periodu, na primjer, srednje dnevne temperature na Bandžovom brdu ili Šušterima su veće nego u gradskom jezgru Rožaja, na obalama Ibra. Ovom pojavom je naročito zahvaćen prostor samog grada.

2.5 DRUŠTVENA KOMPONENTA RAZVOJA

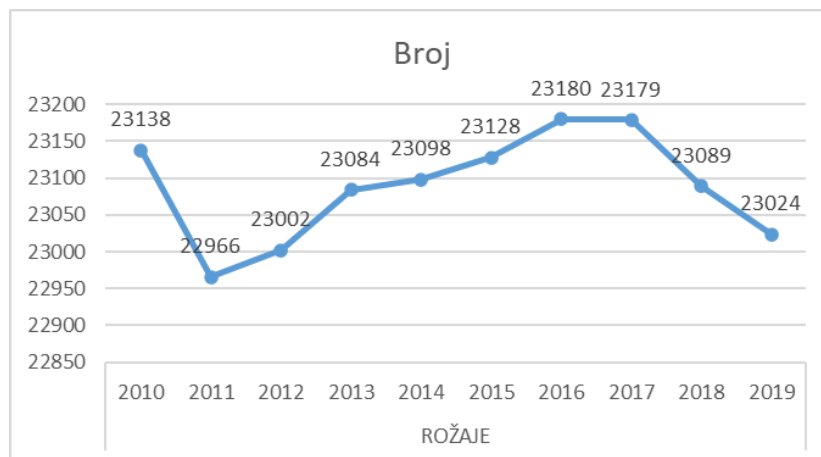
DEMOGRAFIJA

Broj stanovnika i gustina naseljenosti

Obzirom da je poslednji popis sproveden još 2011. godine sa podacima uzetim direktno sa terena, podaci kojima se trenutno raspolaže čine procjenu broja stanovnika do 2019.godine sa svim svojim oscilacijama. Iz podataka se vidi da u posljednjih nekoliko godina imamo trend opadanja broja stanovnika koji ima tendenciju nastavka i u narednom periodu

Procijenjeni broj stanovnika za opštinu Rožaje	
2010	23138
2011	22966
2012	23002
2013	23084
2014	23098
2015	23128
2016	23180
2017	23179
2018	23089
2019	23024

Tabela br. 2 Procijenjeni broj stanovnika za opštinu Rožaje

Grafikon br. 1 Procijenjeni broj stanovnika za opštinu Rožaje

Demografski potencijal predstavlja značajnu razvojnu snagu opštine. Stanovništvo, njegov broj i struktura, predstavlja važan faktor društvenog razvoja na svim nivoima. Prema konačnim rezultatima popisa stanovništva u Crnoj Gori 2011. godine na području opštine Rožaje živi 22.966 stanovnika u 5.684 domaćinstva (5003 stanovnika se vode u inostranstvo).

Kretanje ukupnog broja stanovnika je važan pokazatelj za ocjenu ljudskih potencijala za razvoj privrede i za analizu ne samo populacijske dinamike nego i ostalih demografskih fenomena i strukturnih promjena. Povećanje broja stanovnika u opštini Rožaje rezultat je prirodnih (bioloških), a ne mehaničkih kretanja stanovništva. U kraljevini Jugoslaviji rožajski kraj je bio jako pasivan i slabo naseljen. Ukupan broj stanovnika u Rožajskom srezu 1921. godine iznosio je 7.343, a 1931. godine 7.740, što je povećanje od svega 397 stanovnika, po stopi 0,5 i indeksu od 105,4. To je znatno niža stopa rasta stanovništva u poređenju sa administrativnim jedinicama u okruženju - Beranama, Plavu, Bijelom Polju i Mojkovcu. Poslije drugog svjetskog rata, porast stanovništva tekao je neravnomjerno, pa su i stope rasta u međupopisnim periodima različite.

Za razliku od ostalih opština u sjevernoj Crnoj Gori, Rožaje od 1948. godine bilježi konstantan porast broja stanovnika i broja domaćinstava.

1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
11.047	12.668	14.700	16.018	20.227	22.976	22.693	22.964

Tabela br. 3 Kretanje ukupnog broja stanovnika u opštini Rožaje⁵

⁵ MONSTAT, rezultati popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, pregled po naseljima i sopstvena obrada

	1953/48	1961/53	1971/61	1981/71	2003/91	2003/48	2011/48
Indeksi rasta	114,7	116,0	108,8	126,3	98,8	205,4	207,9
Stope rasta	2,93	2,00	0,90	2,63	-0,15	1,92	1,89

Tabela br. 4 Indeksi i stope rasta

1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
1.771	1.949	2.278	2.671	3.364	4.340	5.004	5.684

Tabela br. 5 Domaćinstva prema popisima

Kao što se vidi, negativna stopa rasta stanovništva zabilježena je između popisa 1991. i 2003. godine, a najbrži porast zabilježen je u međupopisnom periodu 1953/48, kada je stopa rasta bila 2,93 %, zatim u popisnom periodu 1981/71, sa stopom rasta 2,63%. U popisnom periodu 2003/91 zabilježena je negativna stopa rasta stanovništva, dok je u posljednjem popisnom periodu 2011/03 broj stanovnika povećan za 271. Prosječna stoparasta stanovništva u Rožajskoj opštini od 1948. do 2003. godine iznosi 1,92% i najveća je u Crnoj Gori. Prema popisu 1981. godine stanovništvo opštine Rožaje učestvovalo je ukupnom stanovništvu Crne Gore sa 3,46%, a 2003. sa 3,65 %.. U odnosu na popis 1948. godine broj stanovnika je 2003. godine više nego duplo veći. U istom periodu, brojne opštine u Crnoj Gori doživljavaju depopulaciju, dok se kod niza drugih opština broj stanovnika neznatno povećava. Nešto manji broj stanovnika 2003. godine u odnosu na 1991. godinu nije posljedica prirodnog kretanja nego načina popisa stanovništva. Počev od 2003. godine u stalne stanovnike ulaze oni građani iz dijaspore koji tamo rade i borave kraće od godinu dana, kao i članovi porodica sa rezidencijalnim uslovom koji se nalaze u inostranstvu duže od godinu dana. Gustina naseljenosti iznosi 55,30 na 1 km².

Tempo povećanja broja domaćinstava brži je od povećanja broja stanovnika, što je posljedica sve veće diobe i sitnjenja porodica. Pri tome se, povećava broj porodica a smanjuje broj članova u njima. Tako višečlane porodice ustupaju mjesto manječlanim i inokosnim porodicama. Broj domaćinstava u opštini Rožaje povećao se od 1.771, u 1948, na 5.576 u 2003. godini. Istovremeno broj članova u domaćinstvima smanjio se od 6,23 na 4,5. Struktura domaćinstva ide u smjeru smanjenja broja članova (4,00). Najmanje broji gradsko domaćinstvo - 3,85, ruralno - 4,30, a najviše prigradsko (Ibarac) - 4,40.

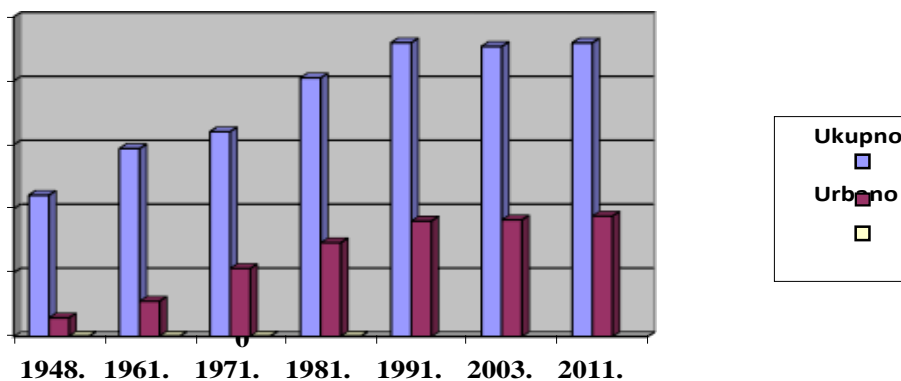
U gradu Rožaje i prigradskom naselju Ibarcu živi 12.761. stanovnik, ili 55,60 % opštinske populacije. Ostalo stanovništvo živi u 60 ruralnih naselja.

Učešće gradskog stanovništva u ukupnom se povećava, a učešće seoskog smanjuje. Step en urbanizacije Rožaja je vrlo visok i iznosi 2 %. Na to veliki uticaj imaju migracije selo-grad, razvoj industrije i potrebe za radnom snagom u gradu.

1948.	%	1961.	%	1971.	%	1981.	%	1991.	%	2003.	%	2011.	%
1.464	13,3	2.765	18,8	5.327	33,3	7.336	36,3	9.033	39,3	9.121	40,2	9.422	41,03

Tabela br. 6 Kretanje urbanog stanovništva Rožaja

Opština Rožaje pripada grupi opština u Crnoj Gori sa visokim učešćem gradskog stanovništva, koje se kreće od 35 do 50 %. Porast gradskog stanovništva najveći je bio u međupopisnom periodu 1971/61, kada se razvijala industrija, dok je u periodu 1991 – 2003, zbog teškoća u razvoju industrije, taj porast neznatan.

Grafikon br. 2 Kretanja ukupnog i urbanog stanovništva opštine Rožaje

Kao što pokazuje grafikon, u periodu 1948 – 1991. godine nastaje uzlazni trend razvoja ukupnog i gradskog stanovništva, što je posljedica privrednog razvoja i priraštaja stanovništva. Međutim, u popisnim periodima 1991 – 2011, zbog privredne recesije i nastalih socijalno-ekonomskih problema nastaje stagnacija broja ukupnog i urbanog stanovništva. Prema pretposljednem popisu, 2003. godine, u seoskim naseljima rožajske opštine živi 13.572 stanovnika ili 59,8 % ukupnog stanovništva.

Po kretanju ukupnog broja stanovnika razlikuju se tri grupe sela:

1. Sela u kojima se broj stanovnika povećava
2. Sela u kojima broj stanovnika stagnira ili postepeno opada i
3. Sela sa izraženom depopulacijom i demografskim pražnjenjem.

U prvu grupu spadaju Ibarac, Bać, Jablanica, Bandžov, Gornja Lovnica i Seošnica. Ibarac sa 2.877 stanovnika (Popis 2003.) je prigradsko naselje koje se već spojilo sa gradom i čini početak konurbacije. Međutim, Bać, Jablanica i Gornja Lovnica su dosta udaljena sela od Rožaja.

U drugu grupu su Balotiće, Besnik, Grižica, D. Lovnica, Paučina i Plunci. Na porast stanovništva u Balotićima, Baću i Besniku osjetan uticaj je imao magistralni put. Izrazito depopulaciona sela su Bijela Crkva, Bašča, Biševo, Vuča, Bukovica i Dacići. Od 1991. godine i Radetina doživljava depopulaciju.

Porast seoskog stanovništva je naročito bio osjetan u periodu 1948 – 1961, a pad u međupopisnom periodu 1991 – 2003. godine.

OBRAZOVNI SISTEM

Što se tiče sistema obrazovnih ustanova na teritoriji opštine Rožaje, on obuhvata predškolsko, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje.

Na području opštine Rožaje se nalazi:

- 1 predškolska ustanova,
- 10 osnovnih škola sa 13 područnih odjeljenja
- 1 gimnazija koja sa srednjom stručnom školom obavlja djelatnosti u jednom objektu,

Što se tiče predškolskih ustanova postoji i još nekoliko neregistrovanih predškolskih ustanova, kao vjerskih obrazovnih škola.

Predškolsko obrazovanje

Trenutno se obavljaju djelatnosti ove ustanove u okviru novog modernog i opremljenog objekta gdje se može reći da su uslovi pod kojima se rad odvija na zadovoljavajućem nivou. Ono što se mora istaći da kada se radi o broju djece koja pohađa ovu ustanovu, kao i geografska dispozicija ove ustanove nameće potrebu za izgradnjom još jednog predškolskog objekta na urbanom području kako bi se rasteretio postojeći objekat ali i kako bi se geografski zadovoljili standardi.

Što se tiče predškolskog obrazovanja u prethodnom periodu javlja se trend otvaranja odjeljenja predškolskih ustanova na ruralnom području gdje se podiže novo u odnosu na zapotrebom za ovim ustanovama. Radi se uglavnom o otvaranju odjeljenja u sklopu seoskih osnovnih škola gdje se evidentno vidi interesovanje stanovništva.

Osnovne škole

Osnovnu školu na teritoriji opštine Rožaje pohađa ukupno 3.080 učenika, školske 2020/21 godine, a nastavu izvodi 253 nastavnika. Na teritoriji opštine Rožaje postoji deset matičnih osnovnih škola od kojih su dvije locirane u gradskom (JU OŠ "M. Pećanin" i JU OŠ „25. Maj”) i osam na seoskom području. Od osam škola lociranih na seoskom području, sedam ima područna odjeljenja u svom sastavu. Od toga tri škole (JU OŠ "Bukovica", JU OŠ "D. Lovnica" i JU OŠ "M. Djurović”) imaju po jedno područno odjeljenje, dvije škole (JU OŠ "Balotiće" i JU OŠ "Skarepača”) imaju po dva područna odjeljenja i dvije škole (JU OŠ "M. Ivanović" i JU OŠ "Bać”) imaju po tri područna odjeljenja. U jednoj osnovnoj školi (JU OŠ „Daciće”) nastava se izvodi na albanskom jeziku.

Uporednim podacima može se zapaziti da je u proteklih pet godina broj učenika varirao sa prisutnim trendom smanjenja broja učenika u većini matičnih škola kako u gradskom tako i na

seoskom području izuzev JU OŠ „Balotiće i JU OŠ „Bukovica” koje su imale blagi trendpovećanja broja učenika. Na osnovu prikazanih podataka, može se vidjeti da dvije gradske škole (JU OŠ”M. Pećanin” i JU OŠ „25. Maj”) imaju ukupno 1.816 učenika u školskoj 2020/21 godinu.

Srednjoškolsko obrazovanje

Srednjoškolsko obrazovanje odvija se kroz rad dvije srednje škole i to Gimnazije „30. septembar“ i Srednje stručne škole. Nastava se odvija u jednom objektu. U školskoj 2020/21 godini, školu pohađa 670 učenika.

Obrazovni profil stanovništva

Pismenost i nivo obrazovanja stanovništva su pouzdani pokazatelji dostignutog stepena ukupnog društvenog i ekonomskog razvoja jedne lokalne zajednice. Između nivoa tog razvoja i obrazovnog nivoa postoje duboke uzročno posljedične veze i visok stepen korelacije.

Sastav stanovništva po pismenosti i stepenu obrazovanja u opštini Rožaje pozitivno se izmijenio poslednjih decenija XX i početkom XXI vijeka.

Broj nepismenih u ovoj opštini je opao sa 30,3 % u 1961. godini na 7,5 % u 1991. godini i na 2,5 % po popisu 2003. godine. Ipak, nepismenost nije iskorijenjena. Naročito je visoko učešće nepismenih kod starijeg stanovništva. Tako je u starosnoj grupi od 35 do 64 godine 1961. godine bilo 57,4 %, a 1981. 24,8 %, dok je u grupi od 60 i više godina 1961. godine bilo 81,7 %, a 1981. 74,5 % nepismenih. Godine 1991. u opštini je bilo 1.275 nepismenih (302 muških, 973 ženskih), ili 5,54 %, a 2003. godine 575 (21 m, 454 ž.), ili 2,53 %.

Broj stanovnika bez školske spreme smanjen je 2003. godine u odnosu na 1991. godinu za 4,68 %. Prema Popisu 2011. taj broj je pao na svega 3,40%, dok je sa osnovnim, srednjim, višim i visokim obrazovanjem povećan procenat. To povećanje je naročito uočljivo kod visokog obrazovanja. Osnovni razlog tome je što srednjoškolci, u nemogućnosti zapošljavanja upisuju fakultete i nastavljaju studije, kako bi sa visokom spremom lakše došli do posla.

Popis	Ukupno	Bez školske spreme	Osnovno obrazovanje	Srednje obrazovanje	Više obrazovanje	Visoko obrazovanje	Postdiplomske magist. studije	Nepoznato
1991.	15.406	1.683	5.524	4.193	455	423	-	160
2003.	16.266	1.015	5.576	5.340	514	635	-	576
2011.	16.939	577	6.013	6.666	547	1.043	14	-

Tabela br. 7 Stanovništvo staro preko 15 godina prema školskoj spremi

U tabeli nije prikazano stanovništvo sa nezavršenim osnovnim obrazovanjem kojeg je 1991. bilo 2.968, a 2003. godine 2.610 lica. Rožajska opština i pored vidnog poboljšanja obrazovne

strukture znatno zaostaje u odnosu na republički prosjek. Tako je u Republici, prema Popisu 1991. godine bez školske spreme bilo 8,8 %, a 2003. godine 4,30, dok je u rožajskoj opštini prema tim popisima bilo njih 10,92 %, odnosno 6,24 %. Sa visokim obrazovanjem, u Crnoj Gori, po Popisu iz 2003. godine bilo je 15,64 %, a sa višim 10,40 %, što je daleko iznad tih procenata u rožajskoj opštini.

ZDRAVSTVENI SISTEM

Opština Rožaje ima Dom zdravlja što je u skladu sa značajem Rožaja, kao opštinskog centra. Dom zdravlja svoju djelatnost obavlja na dva nivoa: primarni i sekundarni.

Primarni nivo se obavlja u Domu zdravlja, a sekundarni u mjesnim zdravstvenim ambulantama.

Objekat Doma zdravlja je sagrađen 1977. godine. Ukupna korisna površina zatvorenog prostora iznosi 3.700 m², odnosno 0,16 m²/po stanovniku opštine. Objekat je rekonstruisan i adaptiran u cilju prilagođavanja normativima i standardima reformi primarnog nivoa zdravstvene zaštite: izabrani doktor, centar za podršku, dijagnostika i sl. Potrebni prostori za rad izabranih doktora su mnogo veći od onih koje posjeduje Dom zdravlja.

Dom zdravlja je organizovan zdravstveni sistem koji pruža usluge u procentu od 80%. 20% usluga se pruža na dva viša nivoa: sekundarni i tercijarni, van Doma zdravlja Rožaje. U sklopu ove ustanove dva puta nedeljno rade i ambulante na terenu.

Mjesne zdravstvene ambulante su locirane u Baću (115 m²), Biševu (182 m²), Bašči (62 m²), Donjoj Lovnici (57 m²), Bukovici (57 m²), Dacićima (57 m²) i Balotićima (40 m²). Objekti su sagrađeni osamdesetih godina prošlog vijeka. Ambulante u Dacićima i Balotićima nijesu u funkciji, a koriste ih osnovne škole iz ovih naselja.

Ostale potrebe u zdravstvu zadovoljavaju se u Regionalnom centru u Beranama i Kliničkom centru u Podgorici.

ORGANIZACIJA DOMA ZDRAVLJA⁶

PRIMARNI NIVO

- Izabrani doktori

1. Izabrani doktori za odrasle 8 timova.
2. Izabrani doktori za djecu- pedijatri 4 tima
3. Izabrani doktori za žene 1 tim

- Centri za podršku

1. Centar za Plućne bolesti i TBC
2. Centar za dijagnostiku
a/ laboratorijska dijagnostika b/ mikrobiološka dijagnostika c/ RTG dijagnostika

⁶ Podaci dobijeni od Dom Zdravlja Rožaje

3. Jedinica za mentalno zdravlje
 4. Jedinica za djecu sa posebnim potrebama
- Centar za prevenciju
 - a/Populaciono savjetovanište
 - b/Savjetovanište za mlade
 - c/ Savjetovanište za reproduktivno zdravlje c/Higijensko eidemiološka služba
 - Jedinica za podršku
 - 1.Jedinica za patronažu
 - 2.Jedinica za fizikalnu terapiju
 - 3.Jedinica za sanitetski prevoz
 - Ostale djelatnosti Doma Zdravlja
 1. Medicina rada
 2. Sportska medicina

SEKUNDARNI NIVO

- 1.Odjeljenja
 - a/interno 15 kreveta
 - b/dječije 15 kreveta
 - c/ginekološko- akušersko 15 kreveta
 - 2.Specijalističko konsultativne ambulante
 - 3.Hemodijaliza
 4. Mrtvačnica
 5. Snadbijevanje lijekovima i sanitetskim sredstvima
- Menadžment i administrativno tehnički poslovi
 1. Menadžment
 2. Finasijsko- ekonomski poslovi 3.Pravno - kadrovski poslovi 4.Tehnički servis
 - Izabrani doktori za odrasle

Sistematizacijom predvidjeno 9 timova
 - Izabrani doktori za djecu –pedijatri

Sistematizacijom predvidjeno 4 tima
 - Izabrani doktori za žene

Sistematizacijom predvidjeno 2 tima

SOCIJALNA ZAŠTITA

Socijalno planiranje je svjesno osimišljavanje društvenih promjena i razvoja na osnovu i uz primjenu naučnih saznanja i podrazumijeva racionalno usmjeravanje društvenih promjena prema određenim ciljevima. Socijalno planiranje možemo definisati kao programiranu društvenu akciju, usmjerenu na postizanje optimalnog odnosa između socijalnih ciljeva i sredstava za

realizaciju tih ciljeva , koja ide u pravcu zadovoljavanja i humniziranja životnih potreba ljudi u okviru određene zajednice.

Socijalni rad i djelovanje na teritoriji opštine Rožaje ogleda se kroz rad JU Centra za socijalni rad za opštinu Rožaje (formiranog 1984.god). Djelatnost Centra definisana je Strategijom razvoja socijalne i dječje zaštite Crne Gore, socijalnom politikom te smjericama Vlade i Ministarstva finansija i socijalnog staranja. Osnovne djelatnosti Centar obavlja preko svojih formiranih službi i to:

- Služba za djecu i mlade, odrasla i stara lica
- Služba za materijalna davanja i pravne poslove
- Služba za finansijsko-administrativne poslove

Socijalnom i dječjom zaštitom ostvaruju se i obezbjeđuju mjere i program namijenjeni pojedincu i i porodici sa nepovoljnim ličnim ili porodičnim okolnostima, koji uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku.

Obzirom da se radi o veoma obimnim poslovima navedenih službi pogotovu Službe za djecu i mlade, odrasla i stara lica efikasniji rad Centra bi se odvijao kroz podjelu ove službei formiranje dvije službe i to Službe za djecu i mlade i Službe za odrasla i stara lica.

Tabela br. 8: Broj korisnika usluga socijalne zaštite po kategorijama

R. br.	Naziv davanja	Broj korisnika
1.	Materijalno obezbjeđenje	1366
2.	Dodatak za djecu	1107
3.	Dodatak za negu i pomoć	1069
4.	Lična invalidnina	135
5.	Naknada za novorođeno dijete	37
6.	Naknada po osnovu rođenja djeteta	199
7.	Naknada roditelju ili staratelju-njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine	121
8.	Ustavni sud – naknada ženama	68

Izvor: JU Centar za socijalni rad za opštinu Rožaje (2019)

Broj korisnika materijalnog obezbjeđenja u 2019 godini iznosio je 1377 gdje imamo praktično nepromijenjen broj korisnika.

KULTURA

Subjekti ostvarivanja plana razvoja kulture Opštine Rožaje su nadležni organi i institucije na državnom nivou, a posebno organi i ustanove na lokalnom nivou.

Arheološka nalazišta, arhitektonska baština i kulturno istorijski spomenici

Arheološka nalazišta na području opštine

Ilirsko naselje - Brezovačko brdo

Manastirski kompleks - Lučice (prilaz selu, ostaci crkve, konaka i bunara), pretpostavka da potiče iz XV vijeka

Crnča - ostaci nastambe

Gusinjci - ostaci građevine (iznad kuće Ruša Kalača)

Kaluđerski laz - ostaci crkve

Biševo - groblje slično stećcima

Dragolovac - Ibarac ostaci groblja

Gospodjin vrh - Biševo

Vuča - ostaci groblja

Ostaci starih gradova

Grac

Lokalitet se nalazi na oko 16 km od Rožaja ka Ribarićima, na ulazu u tijesni kanjon Ibra koji počinje ispod sela Baća ka selu Špiljani. Lokalitetom dominira stjenovito uzvišenje zvano Grac, koje se nalazi na lijevoj obali Ibra i svojim položajem dominira blagim padinama i plodnim kosinama sela Malindubrave i Pripeća. Postojanje ostataka grobova, pećina-utvrđenja, stambenih objekata, na relativno malom prostoru i rastojanju, ukazuju da se radi o srednevekovnoj naseobini. Na to porijeklo ukazuje i toponim Grac, skraćena od Gradac, što je uobičajne toponim za srednevekovne utvrde. Detaljnija arheološka istraživanja, definirala bi vrijeme nastajanja, ove oblasti i njegove funkcije.

Ustanove kulture

Ustanove kulture koje postoje i djeluju na teritoriji opštine Rožaje su:

Centar za kulturu Rožaje - Galerija "Hilmija Čatović"

Zavičajni muzej "Ganića kula"

Biblioteka

Državni arhiv

Postoji i veliki broj lokalnih stvaralaca koji su dali neposredan doprinos promociji i razvoju kulture

Produkcija, manifestacije i programi

Manifestacije i program od interesa za opštinu, Državu i regiju

Međunarodni festival dječije pjesme “Zlatna pahulja”

“Dani gljiva i ljekovitog bilja” – obnoviti održavanje manifestacije

Časopis “Rožajski zbornik”

Programi u sklopu muzičke škole (osmiliti programe)

Manifestacije i Programi u produkciji Centra za kulturu

Septembarski dani kulture

Književni susreti “Miroslav Đurović”

Književni susreti “Zaim Azemović”

Veče sevdaha “Rožajski akšamluk”

Dani dijaspore

Likovne izložbe i kolonije

Koncerti

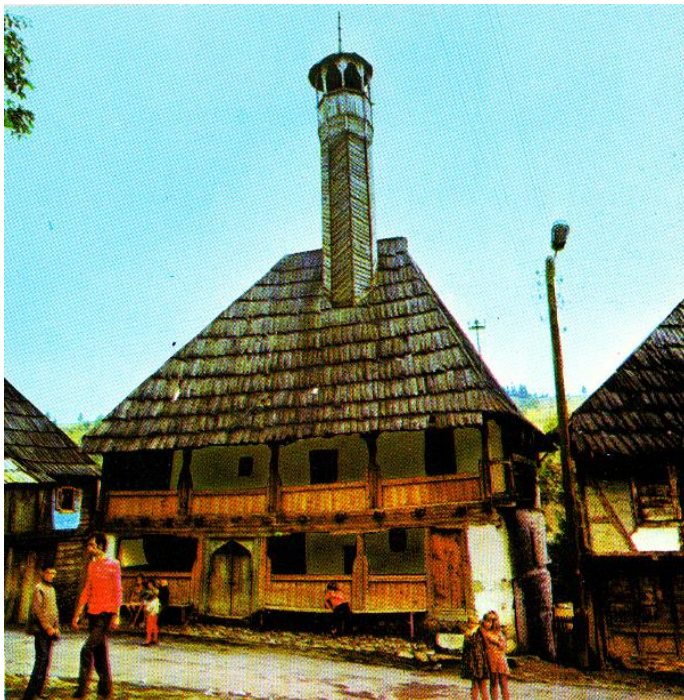
Tribine i promocije

Lokalne manifestacije i programi pod pokroviteljstvom Opštine, Centra za kulturu ili Turističke organizacije:

- Programi kulturno umjetničkih društava
- Dani tradicionalne hrane
- Džipijada
- Maraton
- Biciklijada

Slika br. 12 Spomenik NOR-a (Fotografija NVO „Avlija“)

Slika br. 13 Kučanska džamija nekad, 1982 (Fotografija NVO „Avlija“)

Slika br. 14 Kučanska džamija sad (Fotografija NVO „Avlija“)

SPORT

Sportska infrastruktura u opštini Rožaje razvijala se posljednjih decenija sukcesivno tako da sada u na teritoriji opštine postoji donekle uspostavljen sadržaj. Na gradskom području prije svega postoji formiran Sportski centar sa djelimično izgrađenim sadržajem dok se na ruralnom dijelu grada sportske aktivnosti prvenstveno obavljaju u okviru školskih objekata koji imaju školske sale ili otvorene sportske poligone.

Sportski centar Rožaje trenutno raspolaže sa:

- Sportskom dvoranom
- Fudbalskim stadionom
- Pomoćnim fudbalskim terenom
- Fudbalskim stadionom sa vještačkom travom

U sljedećoj tabeli dat je prikaz registrovanih sportskih klubova, međutim postoji i određeni broj neregistrovanih sportskih klubova koji obavljaju rad na teritoriji opštine Rožaje tako daje broj polaznika i veći od prikazanog.

Tabela br. 9 Registrovane sportske organizacije (2021)

Br	Naziv sportske organizacije	Broj članova
1	Fudbalski klub "IBAR"	166
2.	Košarkaški klub "IBAR"	48
3.	Klub košarke u kolicima "IBAR"	7
4.	Džudo klub "IBAR"	63
5.	Planinarski sportski klub "AHMICA"	47
6.	Planinarski klub "Hajla 2403"	35
7.	Sportski klub "Jelenčica"	17
8.	Streljački klub "Rožaje"	20
9.	Sportsko-ribolovni klub "IBAR"	22
10.	Društvo za sport i rekreaciju "VETERANI H"	40
11.	Šahovski klub "IBAR"	20
12.	Odbojkaški klub "IBAR"	21
13.	Kik boks klub "UNIVERZUM"	52

Izvor: Sekretarijat za društvene djelatnosti opštine Rožaje (2021)

2.6 EKONOMSKE KARAKTERISTIKE

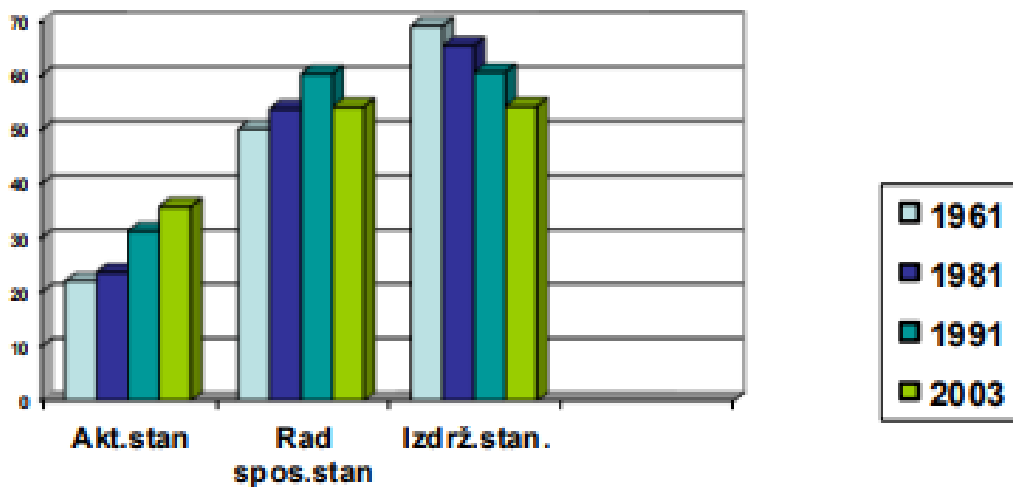
Sa demografsko-ekonomskog aspekta, stanovništvo se javlja i kao proizvođač i kao potrošač materijalnih dobara.

Sposobnost stanovništva kao nosioca proizvodnje u prvom redu zavisi od starosne i kvalifikacione strukture.

Starosna struktura u rožajskoj opštini je nepovoljna jer sve više preovlađuju stare generacije, dok je najveći dio mlade populacije u inostranstvu ili u razvijenim regionima Države. Najveće migracije radno sposobne radne snage su sa ruralnih područja, zbog čega se zapostavlja seoska poljoprivreda i mijenja struktura zemljišta. Opadaju površine obradivog zemljišta. Njive se pretvaraju u livade, a livade u pašnjake.

Iseljavanje ima za posljedicu smanjenje procenta iskorišćavanja poljoprivrednog zemljišta. To smanjenje u opštini Rožaje iznosi 9% 2003. godine u odnosu na 1991. godinu. Drastično je smanjen i stočni fond između popisa iz 2003. i 2011. godine. Posljedice su vidne i u smanjenju profita od poljoprivrednog zemljišta, kao i smanjenju bruto društvenog proizvoda u opštini.

Ova struktura odražava, na jednoj strani demografske potencijale, prednosti i šanse, a na drugoj slabosti, nedostatke i probleme koji utiču na mogućnosti ekonomskog razvoja opštine Rožaje. Prednosti i potencijali ogledaju se u značajnom kontingentu radno sposobnog stanovništva i mogućnostima njegovog podmlađivanja i priliva, što pokazuje struktura prema starosti, dok se slabosti i nedostaci odnose na mali broj aktivnog, a veliki broj izdržavanog stanovništva, opadanje broja poljoprivrednog stanovništva, nedostatak sposobne radne snage na selu i veliki broj nezaposlenih u gradu.

Grafikon br. 3 Aktivno, radno sposobno i izdržavano stanovništvo

Medjuzavisnost stanovništva i ekonomskog razvoja ogleda se u tome što prirodni priraštaj i starosna struktura u osnovi opredjeljuju ukupan radni potencijal.

Medjutim, lokalna privreda i neprivreda nijesu u mogućnosti da apsorbuju taj potencijal, što potencira migraciona kretanja. Međutim, migracioni saldo je mali, jer odseljeni teško mogu ili ne mogu naći posao u drugim sredinama, koje su suočene sa sličnim ekonomskim problemima.

Koeficijent ekonomske iskorišćenosti radnog kontigenta u opštini Rožaje, gdje radi nešto više od 1/3 radno sposobnog stanovništva, iznosio je 1991. godine 38,0 % (u Crnoj Gori 52,3 %).

	1961.	%	1981.	%	1991.	%	2003.	%	2011.	%
Aktivno stanovništvo	4.267	29,0	4.776	23,6	7.161	31,2	8.105	35,7	6.684	66,84
Poljop rivrsta novni šstvo	8.577	58,3	3.826	19,0	2.048	8,9	-	9,3		
Aktivno poljopr. stanovn.	2.810	65,9	1.227	6,1	911	17,3	942	4,1		
Aktivno iindustry. stanovn.	315	7,4	-	-	2.797	53,0	549	2,4		
Radno sposobno stanovn.	7.352	50,0	0.850	53,7	13.830	60,2	12.286	54,1		
Izdrž. Stanovn.	10.138	69,0	3.227	65,4	13.894	60,5	12.310	54,2		

Tabela br. 10 Važniji pokazatelji ekonomsko-socijalne strukture stanovništva opštine Rožaje⁷

⁷ Statistički godišnjaci Republike Crne Gore za odgovarajuće godine

Aktivitet stanovništva u Rožajama nekada je bio među najmanjima u Crnoj Gori, ali se povećao u poslednjoj deceniji. Godine 1961. godine iznosio je 29,0 %, 1981. godine 23,6 %, a 2003. godine 35,7 %. Povećanje broja i procenta aktivnog stanovništva od 1991. godine uslijedilo je najvećim dijelom zapošljavanjem u trgovini, industriji i društvenim djelatnostima.

Transfer poljoprivrednog u nepoljoprivredno stanovništvo utiče na apsolutno i relativno smanjenje poljoprivrednog stanovništva, no, taj proces je usporen zbog zaostajanja ekonomskog razvoja. Na drugoj strani, taj transfer je ubrzan zbog migracija selo-grad i deagrarizacije.

Smanjenje aktivnog poljoprivrednog stanovništva posljedica je, prije svega, nepovoljnog položaja poljoprivrede u privrednom sistemu, nestimulativnih mjera za poljoprivredne proizvođače, neriješenog pitanja osiguranja tih proizvođača i drugih nepogodnosti.

Nasuprot malom broju aktivnog, stoji veliki broj izdržavanog stanovništva. Na jednog aktivnog stanovnika, prema popisu iz 1961. godine dolazi 2,3 izdržavana stanovnika, prema popisu 1991. godine 1,9 stanovnika, a prema popisu iz 2003. godine 1,5 stanovnika. Kao što se vidi, ova struktura se popravlja, ali je i dalje visok procenat izdržavanih lica, među kojima je veliki broj primaoca socijalne pomoći. Ovako veliki broj izdržavanih lica predstavlja veliko opterećenje za aktivno stanovništvo i taj problem je teško riješiti.

Počev od 1971. godine broj zaposlenih se povećava, mada usporeno, Godine 1971. bilo je zaposleno ukupno 1.845 stanovnika (u privredi 1587, neprivredi 258). Taj broj se povećao 1973. godine na 2.022 zaposlenih (u privredi 1.732, neprivredi 290). Godišnji prosjek zaposlenih 2004. godine iznosio je 3.171 (35,5 % žene). Prema podacima Monstata, u rožajskoj opštini je 2006. godine bilo zaposleno u prosijeku 3.292 lica, od toga žena 1.152 ili 35 %.

Privreda⁸

Sam geografski položaj opštine Rožaje daje velike razvojne mogućnosti obzirom da se nalazi na tromedi, i da se veliki dio saobraćaja odvija preko teritorije opštine Rožaje. Razvoj saobraćajnih usluga, turizma, poljoprivrede i šumarstva postaju osnovni oslonac razvoja opštine, koji angažuje značajan dio zaposlenih.

Ova činjenica nameće potrebu strukturne usaglašenosti – podsticanje razvoja industrijskog–prerađivačkog sektora i brži razvoj sektora usluga (turizam, trgovina, građevinarstvo, zanatstvo, ugostiteljstvo, razne usluge). Razvojna politika i položaj su uslovili koncentraciju trgovinskih i uslužnih kapaciteta i stanovništva na području grada, stvarajući krupne strukturne i prostorne disproporcije u razvoju teritorije opštine Rožaje.

U prethodnom periodu, industrijalizacija i deagrarizacija, u skladu sa razvojnom politikom su bile dominantni procesi. Osnovni ciljevi ekonomske i razvojne politike su bili: izgradnja i efektiviranje proizvodnih prerađivačkih kapaciteta i promjena privredne strukture. U tom smislu vođena je aktivna investiciona politika, koja je rezultirala realizacijom više proizvodno-

⁸ Strategija integralnog razvoja opštine Rožaje, SO Rožaje, novembar 2003.

industrijskih programa u drvoprerađivačkom, tekstilnom i metalurškom kompleksu.

S druge strane, odvijao se proces deagrarizacije praćen migracionim kretanjima stanovništva od seoskih prema gradskim područjima. Migracije ka gradskom području i sjedištu opštine, imale su negativne posljedice na razvoj sela i poljoprivrede. Naime, doslo je do odliva vitalnog stanovništva, mlade i radno sposobne populacije tako da su seoska područja sve više zapostavljena. Novoizgrađeni preradivački kapaciteti u industriji imali su neposredan uticaj na privredni razvoj i porast zaposlenosti.

Rang razvijenosti

Kao jedan od pouzdanih pokazatelja ranga razvijenosti opština u odnosu na prosjek razvijenosti Crne Gore koristi se tzv. sintetički pokazatelj koji sadrže veći broj ostalih pokazatelja kao što su: DP po stanovniku, odnos broja zaposlenih i nezaposlenih, osnovna sredstva po zaposlenom, broj ljekara na 1000 stanovnika, broj telefonskih priključaka na 1000 stanovnika, promet u trgovini na malo i udio puteva sa savremenom podlogom.

Godina	1990	1996	1998	2000	2001	2018 ⁴
Crna Gora	100	100	100	100	100	100
Rožaje	69	51	55	68	50	39
Mjesto ranga razvijenosti	15	20	20	16	20	18

Tabela br. 11 Ocjena ranga razvijenosti opštine Rožaje

Podaci koji se odnose na rang razvijenosti ukazuju da se negativni trend u razvoju nastavlja, s tim u vezi potrebno je preduzeti adekvatne mjere ekonomske i razvojne politike na lokalnom i makroekonomskom (državnom) nivou.

Ukupan broj registrovanih preduzeća koja posluju u Opštini Rožaje čiji je status aktivan odnosno neaktivan			
Godina	2019.	2020.	2021.
Rožaje	924	723	641

Tabela br. 12 Broj registrovanih preduzeća u opštini Rožaje

Na osnovu podatka iz 2019. godine broj registrovanih preduzeća zajedno sa opštinskim i državnim insitucijama koji posluju aktivno ili neaktivno na teritoriji opštine Rožaje je 924, dok je prema podacima iz 2020. godine broj registrovanih preduzeća zajedno sa opštinskim i državnim insitucijama koji posluju aktivno ili neaktivno na teritoriji opštine Rožaje 723⁵.

U nastavku su prikazani podaci po strukturi preduzeća u odnosu na oblik organizovanja za 2021. godinu.

Red. br	Naziv	Registracioni status	Aktivan poreski status	Neaktivan poreski status	Ukupno	Ukupan broj zaposljenih
1	D.O.O	Registрован	320	151	471	814
2	A.D	Registрован	5	2	7	41
3	O.D	Registрован	6	12	18	11
4	K.D	Registрован	1	1	2	10
5	Preuzetnik STR	Registрован	0	1	1	0
6	NVO	Registрован	25	77	102	18
7	Zemljoradničke zadruge	Registрован	0	5	5	0
8	Auto škole	Registрован	5	0	5	10
9	Privatne zdravstvene ustanove	Registрован	12	0	12	27
10	Škole(Osnovne i Srednje)	Registрован	11	0	11	468
11	Privatna ustanova organizator obrazovanja odraslih Veduco	Registрован	1	0	1	4
12	Javne zdravstvene ustanova Dom zdravlja	Registрован	1	0	1	127
13	Javne ustanove	Registрован	5	0	5	117
18	Ukupno		392	249	641	1647

Tabela br. 13 Struktura preduzeća u odnosu na oblik organizovanja u 2021. godini⁹

	Ukupa broj zaposlenih po godinama	
Godina	2019.	2020.
Broj zaposlenih	2,639	2,445

Tabela br. 14 Kretanje zaposlenosti

Jedna od oblasti razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća koja imaju veoma veliki razvojni potencijal jesu drvoprerađivačka preduzeća koja u skladu sa prirodnim potencijalima i adekvatnim poslovanjem mogu stvoriti povoljne uslove za razvoj i otvaranje novih radnih mjesta. U Rožajama postoje dobri uslovi za proizvodnju namještaja, stolarije, montažnih objekata, lameliarnih elemenata i drugih proizvoda od drveta. Preduslov za to je presipitavnije koncesione politike i donošenje nove strategije u oblasti razvoja drvne industrije obzirom da je drvnu industriju nemoguće razvijati u uslovima nepredvidivog poslovnog ambijenta, u oblasti koncesione politike i odsustva sinhronizacije sa oblašću šumarstva. Ono što je neophodno institucionalno riješiti jeste sprječavanje masovne i nekontrolisane sječe šuma, kao i izvoz oble građe i neobrađenog drveta

⁹ Baza podataka Poreske uprave (spisak privrednih subjekata koji posluju na teritoriji Opštine Rožaje)

Jedna od mjera koju je neophodno sprovesti u narednom periodu izrada akcionog plana sa mjerama podrške razvoju industrije i proizvodnih kapaciteta. U proteklom periodu nije bilo adekvatne finansijske podrške. Uglavnom radilo o odobravanju komercijanih kredita se nešto nižim kamatnim stopama od poslovnih banaka, ali pod izuzetno restriktivnim uslovima odobravanja dok sa druge strane nije isti pratila ni adekvatna strategija razvoja. Posebno je bio izražen problem finansiranja za početnike u biznisu i startape. Gdje se dešava da za početnike u biznisu izostane finansijska podrška ili pak da se napravi samo prvi krug u investicionom ciklusu, a za dalji nastavak investicija dolazi do izostanka drugih podosticajnih izvora finansiranja te dolazi do stagnacije razvoja.

Udruživanje preduzetnika omogućilo bi konkurentnost na tržištu ali i plasman različitog spektra finalnih proizvoda. Forme udruživanja postojale su i do sada ali u veoma maloj mjeri i striktno vezane za oblast drvoprerade.

U toku 2012. godine formirano je 5 „Konzorcijuma” koji su učestvovali na javnim pozivima za dodjelu šuma i to:

- Konzorcijum „JELA”,
- Konzorcijum „PLOČA”,
- Konzorcijum „ŽUPANICA”
- Konzorcijum „BAĆ – BESNIKA”
- Konzorcijum „LOVNICA”
- Konzorcijum „PAUČINA”

Ovi konzorcijumi su obuhvatili skoro sva mikro i mala preduzeća koja se bave primarnom preradom drveta na teritoriji opštine i bili su formirani na teritorijalnom principu, tj. uključivalisu preduzeća koja su gravitirala šumskim područjima za koja su bile raspisane koncepcije.

Resursi sa kojima raspolaže naša opština mogu da obezbijede proizvođačima konkurentnu prednost na izvoznim tržištima, u odnosu na one proizvođače sa područja gdje nema dovoljno sirovine. Naravno, uz pretpostavku povećanja efikasnosti korišćenja sopstvenih potencijala i uz podršku države. Zato je neophodno sprovesti sljedeće:

- Obezbijediti sinhronizovano djelovanje sektora šumarstva i sektora drvoprerade u cilju što racionalnijeg korišćenja sirovine, suzbijanje partnerskog - komercijanog odnosa između ova dva setora, efikasnije korišćenje sirovine,
- Treba obezbijediti institucionalni podsticajni okvir u cilju jačanja konkurentnosti obzirom da je u prethodnom periodu izostao je podsticaj za tehnološkom modernizacijom, inovativnošću i jačanju konkurentnosti preduzeća, pri čemu su posebno bila pogođena mikro i mala preduzeća, a ona su dominantan oblik organizovanja biznisa u Rožajama.
- Pozicioniranje opštine Rožaje, kao privrednog područja iz kojeg se izvoze proizvodi drveta sa visokom dodatom vrijednošću na regionalnom tržištu i privredno područje sa kojeg se izvoze objekti od drveta za stanovanje i rekreaciju i drveni objekti širokih namjena, na regionalna i ostala tržišta.
- Osnivanje udruženja-klastera umnogome zavisti od podrške lokalne uprave, vladinih ustanova i

stručnih savjetodavnih tijela. Takođe, prilikom dodjele finansijske podrške različitih fondova, direktne podrške lokalne uprave i vlade, kao i drugih izvora finansiranja biznisa, afirmisanje udruživanja doprinijelo bi kvalitetnijoj ponuudi.

- Povezivanja uz čvrstu saradnju sa naučnim i vladinim ustanovama kao i opštinskom kancelarijom za razvoj, doprinio bi razvoju proizvodnih kapaciteta u Rožajama. Cilj je bolji plasman određenih proizvoda kao i povećanje postojećeg obima proizvodnje i nova zapošljavanja. Povezivanje bi obuhvatalo sve segmente, od proizvodnje do marketinga i plasmana.

Poljoprivreda

Poljoprivreda kao jedna od strateški prepoznatih grana u svim prethodnim studijama zaista predstavlja jednu od veoma značajnih djelatnosti za razvoj opštine. Sam geografski položaj, nadmorska visina, reljef kao i struktura zemljišta dozvoljavaju razvoj pojedinih grana poljoprivrede.

Trenutno se mogu izdvojiti stočarstvo a u dijelu pojedinih poljoprivrednih ratarskih kultura gdje se izdvaja krompir kao najzastupljeniji zasad.

Tabela br. 15 Namjena zemljišta na teritoriji opštine Rožaje (ha)¹⁰

Poljoprivredno zemljište (ha)	20 251
<i>Obradivo zemljište</i>	<i>9 448</i>
Oranice i bašte	731
Voćnjaci	17
Livade	8.700
<i>Neobradivo zemljište</i>	<i>10.803</i>
Pašnjaci	10.803
Šume i šumsko zemljište	20.481
Vodno zemljište	337
Građevinsko zemljište	431
UKUPNO	41.500

Stočarstvo

Zahvaljujući klimatskim uslovima i konfiguraciji terena, stočarstvo je jedna od narazvijenijih grana poljoprivrede sa dugom tradicijom. Nekada se stočarstvo zasnivalo na pojedinačnim domaćinstvima dok danas imamo u sve većoj mjeri pojavu farmi za uzgoj različite vrste stoke, od krupne do sitne stoke. Nažalost podaci kojima se trenutno raspolaže nijesu ažurirani (posljednji

¹⁰ PUP opštine Rožaje

popis 2011.god.) ali se može reći da i pored relativno dobrih prirodnih uslova dolazi do opadanja stočnog fonda ali i opadanja obrađenih površina.

Postojanje privrednih subjekata za proizvodnju privrednih proizvoda u prethodnim periodu, posebno proizvodnja mliječnih proizvoda kao i mesne industrije može biti jedna od okosnica stimulativne proizvodnje. Trenutno rade mliječna industrija "Kamenjuša" kao i smanjenim kapacitetima mesna industrija "Gradina"

Tabela br. 16: Struktura stočnog fonda za 2021 godinu

Goveda	Ovce	Koze	Konji	Svinje	Košnice
5400	4500	450	58	194	3500

Godina	Goveda	Ovce	Živina	Konji	Svinje	Košnice
1970.	7.157	16.859	6.730	865	22	1.054
1979.	9.100	16.475	11.600	700	250	1.000
1990.	8.407	22.234	20.717	487	198	1.186
2004.	7.063	13.122	26.275	122	71	2.693
2007.	8.007	17.770	12.859	24	81	12.346
2011.	6.886	15.711	4.911	169	29	2.111

Tabela br. 17 Struktura stočnog fonda za period 1979-2011

Slika br. 15 Motiv iz oblasti stočarstva (Fotografija NVO „Avlija“)

Problemi sa kojima se stočari susreću su raznovrsni. Od loše infrastrukturne opremljenosti, odsustva primjene novih tehnologija sve do nedovoljnog znanja. Usitnjene parcele pašnjaka i površina za uzgoj jedan je od faktora koji se mora riješiti kako bi se dobile adekvatne površine pogodne za

različite vrste stočarstva.

Mjere koje bi unaprijedile oblast stočarstva mogu se sagledati kroz:

- Infrastrukturno opremanje seoskih domaćinstava,
- Korišćenje novih tehnologija uzgoja,
- Ukрупnjavanje malih parcela i formiranje adekvatnih pašnjaka
- Formiranje udruženja poljoprivrednih proizvođača,
- Obuka poljoprivrednika.

Ratarstvo

Sama konfiguracija terena ne daje velike povoljne površine pogodne za zemljoradnju koje bi bile adekvatne za proizvodnju većih količina ratarskih kultura.

Postoji potencijal za sadnju sitnog voća (malina, kupina, borovnica, aronija i dr). Proizvođači se suočavaju sa značajnim poteškoćama, kao što su plasman na tržištu, skladištenje i prerada voća, što je i za očekivati s obzirom da su limitirani kapaciteti hladnjača za čuvanje sitnog voća. Od zasada žitarica koje se mogu uzgajati na našem podneblju su one koji su tradicionalno uzgajane. Među njima mogu se izdvojiti kulture koje podnose relativno kratak vegetacioni period kao i one koje mogu uspijevati na većim nadmorskim visinama kao što su: ječam, ovas, raž, heljda...

Loša tržišna politika svodi se trenutno na individualne proizvođače koji na svojim imanjima uzgajaju određene sadnice, koriste neadekvatnu tehnologiju dok se prodaja i plasman odvija stihijski.

Vrsta zasada	Zasijana površina u ha	Prinos u tonama
Kukuruz	3	4
Pšenica	6	10
Raž	3	6
Ječam	52	72
Krompir	425	2.338
Pasulj	10	22

Tabela br. 18 Struktura zasada u opštini Rožaje

Obradivo zemljište	Livade, oranice I bašte	Pašnjaci
7979 ha	1489 ha	10803 ha

Tabela br. 19 Obradivo zemljište, oranice i livade

Mjere kojima bi se unaprijedila ova oblast mogu se sagledati kroz sljedeće:

- Ukрупnjavanje poljoprivrednih površina
- Primjena novih vrsta zasada,

- Organizovanje otkupnih centara,
- Organizovanje adekvatnih skladišnih prostora

Pčelarstvo

Pčelarstvo u rožajskom kraju ima tradiciju i u svom razvoju pokazuje značajan napredak. Tome doprinose: sve veći interes ljudi za bavljenje ovom djelatnošću, pogodni prirodni uslovi, bogata, raznovrsna i ekološki čista paša za pčele i očuvanost životne sredine od zagađenja. Trenutno u opštini Rožaje registrovano je 120 pčelara sa 3500 pčelinjih društava⁶. Resorno ministarstvo Crne Gore i lokalna samouprava stimulativnim mjerama podstiču razvoj pčelarstva. Obezbeđuju se sredstva za regresiranje nabavke košnica, rojeva, šećera i lijekova za zaštitu od raznih bolesti. Med iz Rožajskog kraja (livadski, šumski, mješoviti i dr.) dobrog je kvaliteta i ima dobar plasman na tržištu. Glavni pravci i mjere u razvoju pčelarstva sastoje se uglavnom u sljedećem:

- povećati broj pčelinjih društava,
- povećati proizvodnju i ponudu meda za tržište,
- standardizovati opremu,
- pružiti efikasnu zaštitu pčela od bolesti, štetočinja i trovanja.
- osigurati kvalitetnu stručnu pomoć.

Ribarstvo

U rožajskim rijekama zastupljen je fond plemenitih vrsta ribe, i to: pastrmke, mladice, lipljena.. Ribarstvo, realizuje se kroz sportski ribolov na rijekama, uglavnom pastrmke. Ribarenjem na rijekama upravlja Sportski ribolovni klub „Ibar“, Proizvodnjom ribe u ribnjacima bavi se 4 preduzetnika koji se periodično bave uzgojem i to u malim količinama. Osnovni problemi razvoju ribarstva jeste sve manje rijeka sa adekvatnim uslovima, kao i slaba kontrola lova na rijekama. Lokaliteti koji su povoljni za uzgoj jesu: gornji i donji sliv rijeke Ibar posebno dio od lokaliteta Dimiškin most pa sve do vrela Ibra, Bukovička rijeka, Crnja...

Mjere neophodne za kvalitetnije gazdovanje ribarstvom jesu:

- uvođenje kontrole krivolova,
- poribljavanje rijeka za razvoj ribolova,
- permanentan rad na zaštiti riječnih tokova
- obuka kadra koji gazduje ovom oblašću.

Šumski plodovi

Rožajska opština obiluje veoma velikim brojem različitih kako šumskih plodova tako i ljekovitog

bilja. Činjenica da na teritoriji opštine Rožaje može se naći preko 300 vrsta ljekovitog bilja indikator je da se radi o veoma velikom potencijalu koji se adekvatno ne koristi te predstavlja izuzetnu šansu za razvoj. Od gljiva najzastupljenije su: vrganj, lisičarka smrčak... dok kada se radi o ljekovitom bilju najzastupljenije su: nana, lincura, maslačak, bokvica, kopriva...

I pored ovakvih potencijala ovaj resurs se ne koristi u svom potencijalu, odnosno nema kontrole ili adekvatne evidencije. Sve manje površine na kojima se mogu naći šumski plodovi uzrokovani su nekontrolisanom sječom, nekontrolisano bacanje otpada kao i razni drugi uzroci doveli su do pada ionako slabo korišćenog resursa.

Mjere koje treba uvesti kako bi se ovaj resurs valorizovao odnosi se na:

- veću kontrolu nelegalne sječe;
- stroga kontrola bacanja otpada;
- organizovanje otkupnih centara;
- afirmisaje formiranja klastera berača i prerađivača;
- obuka o načinu branja, skladištenja i gazdovanja šimskim proizvodima

Cjelokupna ocjena stanja i nivoa razvoja poljoprivrede u opštini Rožaje uzevši u obzir raspoložive kapacite, one koji su iskorišćeni kao i oni gdje ima velikog potencijala može se reći da nije na zadovoljavajućem nivou. Počev od infrastrukturne opremljenosti koje prioritetan uslov za razvoj poljoprivrede pa sve do primjene novih znanja i opreme.

Osnovni uzroci ovih pojava su:

- zapostavljanje sela i odliv sposobne radne snage sa sela zbog nepovoljnog položaja i statusa poljoprivrede u privrednom sistemu;
- nepostojanje sposobnog nosioca unapređenja poljoprivredne proizvodnje;
- neriješeno pitanje organizovanog otkupa poljoprivrednih proizvoda (viškova stoke, mlečnih proizvoda, poljsko-šumskih plodova, ljekovitog bilja i dr.), što uliva nesigurnost kod poljoprivrednika;
- otežana prodaja poljoprivrednih proizvoda na drugim tržištima, zbog zasićenja tržišta i sve veće konkurencije drugih proizvođača;
- velika zavisnost poljoprivrede od vremensko-klimatskih uslova i nezagarantovanost naknade štete od elementarnih nepogoda, što takođe uliva nesigurnost; udaljenost ovog područja od većih tržišnih centara;
- usitnjen i rascjepkan posjed, nepodesan za primjenu mehanizacije i drugih agromjera;
- nezagarantovane cijene poljoprivrednih proizvoda;
- nerazvijeni kooperativni odnosi.

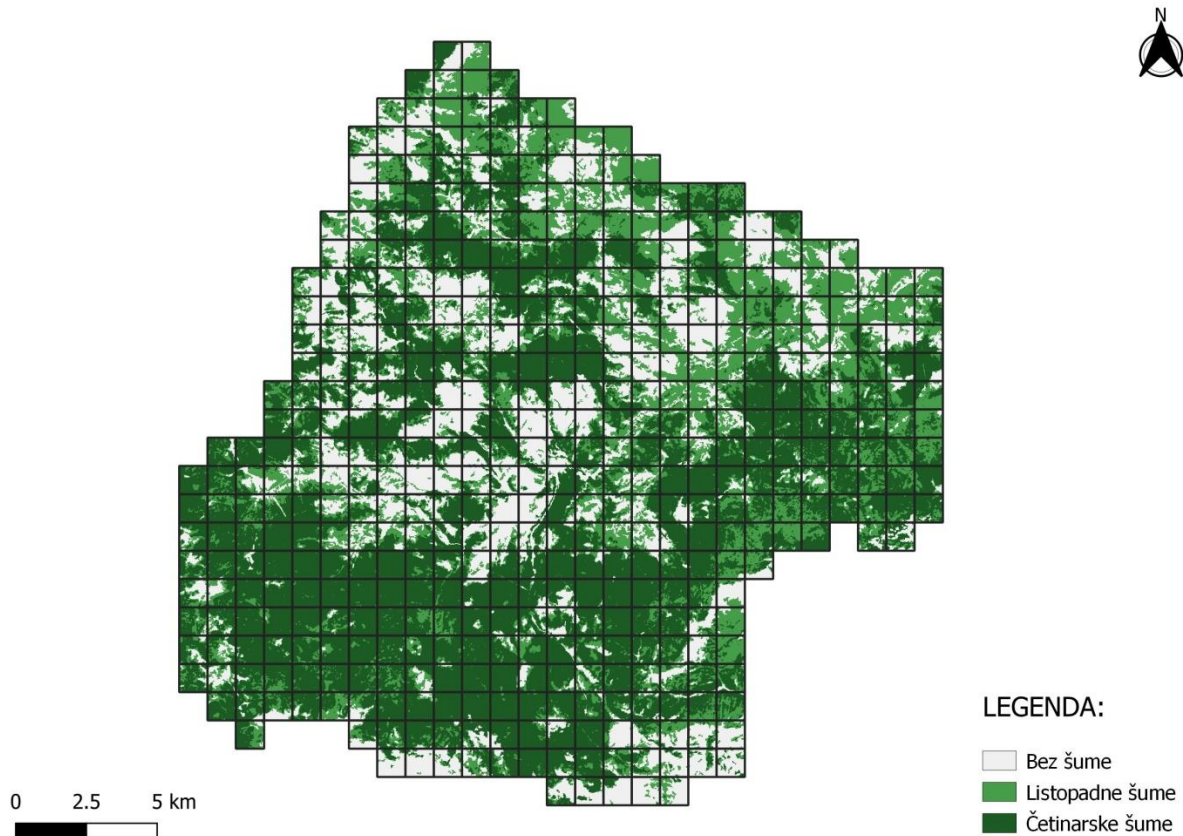
Postoje brojne mogućnosti u razvoju poljoprivrede rožajske opštine: znatno bolja valorizacija raspoloživih prirodnih resursa, diversifikacija ekonomskih aktivnosti, razvoj organske

proizvodnje, razvoj seoskog i drugih vidova turizma, promocija autohtonih poljoprivrednih proizvoda i sl. Stvaranje mogućnosti za ostanak mladih na selu, unapređenje kvaliteta njihovog života i povećanje ekonomskih aktivnosti je jedan od načina podrške koji se mogu planirati opštinskim Agrobudžetom. Jedna od glavnih šansi rožajske poljoprivrede je dalje unapređenje kvaliteta i plasmana, kao i povećanje obima proizvodnje sira, mesa i mesnih prerađevina, meda, uz očuvanje tradicionalnog načina proizvodnje, zaštitom oznakom porijekla ovih proizvoda.

Šumarstvo

Šumsko bogatstvo predstavlja značajan privredni i ekoloski potencijal opštine Rožaje. Zbog svojih prirodnih i opštekorisnih funkcija, šume su od visestrukog značaja za ukupan privredni razvoj opštine Rožaje, ali i nezamjenljiv faktor zaštite i kvaliteta životne sredine i nadasve uslov življenja budućih generacija. Šume i šumska zemljišta su bogatstva od opšteg značaja, koja se štite i održavaju u skladu sa odgovarajućim zakonskim propisima (Zakon o šumama) i planskim aktima kao što su: Nacionalna šumarska politika, Strategija razvoja šuma i šumarstva 2014-2023, Plan razvoja šuma za šumsko područje (2020- 2029), Godišnji Program gazdovanja šuma za gazdinsku jedinicu i Godišnji plan gazdovanja šumama Uprave za šumarstvo Crne Gore.

Rožajsko područje se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Crne Gore sa površinom od oko 432 km². Površina državnih i privatnih šuma i šumskog zemljišta je 28.080 ha, što čini 66,9% teritorije opštine Rožaje. Šumom je obraslo 24.372ha, tj. 88% od ukupne površine šuma i šumskog zemljišta, odnosno 57% opštine Rožaje obraslo je šumom. Površina državnih šuma iznosi 21.221 ha, odnosno 86%, a privatnih 3.509 ha ili 14%.

Slika br. 16 Karta šuma (Autori: Eldin Brđanin i Filip Vujović, izrađene 2023. godine u programu QGIS-u)

<i>Kategorija šuma</i>	<i>Državne šume</i>		<i>Privatne šume</i>		<i>Ukupno</i>
	<i>ha</i>	<i>%</i>	<i>ha</i>	<i>%</i>	
<i>Visoke šume</i>	<i>19.976</i>	<i>87,33</i>	<i>2.868</i>	<i>12,7</i>	<i>22.634</i>
<i>Izdanačke šume</i>	<i>1.048</i>	<i>65,97</i>	<i>540</i>	<i>34,5</i>	<i>1.588</i>
<i>Šibljadi</i>	<i>407</i>	<i>80,04</i>	<i>101</i>	<i>20</i>	<i>508</i>
<i>Ukupno</i>	<i>21.221</i>	<i>85,80</i>	<i>3.509</i>	<i>14,2</i>	<i>24.732</i>

Tabela br. 20 Prikaz šuma po kategorijama

STANJE DRVNE ZALIHE I ZAPREMINSKOG PRIRASTA PO KATEGORIJAMA ŠUMA

Kategorija šuma	Državne šume		Privatne šume		Ukupno
	m3	%	m3	%	
Visoke šume	5.515.649	88	746.348	12	6.261.997
Izdanačke šume	61.319	56	47.662	44	108.981
Ukupno	5.576.968	88	794.010	12	6.379.978

Tabela br. 21 Prikaz ukupne drvne zapremine državnih i privatnih šuma

Kategorija šuma	Vlasništvo	PRIRAST			
		m3	m3/ha	%	% od V
Visoke šume	1.Državno vlas.	162.234,5	8,4	76,3	2,8
	2.Privatno vlas.	47.201,4	8,2	22,2	3,2
	Svega	209.506,4	8,4	98,6	2,9
Izdanačke šume	1.Državno vlas.	1.893,6	1,6	0,9	1,8
	2.Privatno vlas.	1.138,5	2,9	0,5	3,2
	Svega	3.032,1	1,9	1,4	2,2
	UKUPNO	212.550,7	8,0	100	2,9

Tabela br. 22 Prikaz prirasta državnih i privatnih šuma¹¹

Rožajsko područje je veoma bogato raznovrsnom dendroflorom, gdje u ukupnoj drvnj zalihi, dominiraju tri glavne vrste drveća i to: smrča koja je zastupljena sa 40,1%, zatim jela sa 33,9% i bukva sa 14,5%, koje čine cca 90% ukupne drvne zalihe područja, dok sve ostale vrste učestvuju sa svega 10%. U skladu sa šumskim potencijalom i tradicijom ovog kraja, koji se godinama bavio i bavi preradom drveta, drvoprerađivača je bila posebno izražena u periodu kada je Gornji Ibar bio jedan od vodećih drvoprerađivača u državi, a i šire. Nažalost, zbog procesa tranzicije, velikim dijelom zastarjele i prevaziđene tehnologije, viška neproduktivne radne

¹¹ Nacrt plana razvoja šuma za šumsko područje opštine Rožaje 2020 – 2029

snage, velikih dubioza i mnogih drugih neracionalnosti u poslovanju došlo je do gašenja kolektiva koji je nekada bio nosilac privrednog razvoja opštine.

Gašenjem Gornjeg Ibra formirana su mnoga privatna preduzeća za finalnu preradu drveta. Neka od njih koja dosta uspješno rade, bez dodatne pomoći lokalne uprave i Vlade Crne Gore, ne mogu postići veći stepen finalizacije, uposliti veći broj radnika u ovom sektoru i postiti konkurentna na domaćem i inostranom tržištu. Tu se posebno misli na podršku finalizacije rezane građe u smislu izrade lameliranih elemenata za proizvodnju stolarije, izrada lameleiranih ploča za proizvodnju namještaja i uređenje enterijera. Uspostavljanjem izvoznog klastera za finalne proizvode višestruko bi se multiplicirao ukupan ekonomski rast i razvoj opštine, ali i smanjenje nezaposlenosti i siromaštva.

Pored drvo-prerade i šumarstva šume su od ogromnog značaja za razvoj turizma i poljoprivrede kako sa aspekta prelijepih predjela za šetnju i rekreaciju, tako i sa aspekta ponude zdrave hrane, šumskog voća i ljekovitog bilja. Poznato je da je ovo područje veoma bogato ljekovitim i aromatičnim biljem, šumskim plodovima i jestivim vrstama gljiva. Pravilnim branjem i sakupljanjem gore navedenih vrsta, omogućava se dugotrajno korišćenje ovih proizvoda, kako za ličnu upotrebu, tako i u komercijalne svrhe. Zato je trajna potreba da se vrši stalna edukacija berača i sakupljača šumskih plodova, jestivog i aromatičnog bilja, jestivih gljiva, kako ne bi došlo do uništenja pojedinih vrsta.

Ovo je oblast kojoj se takođe mora posvetiti posebna paznja, a naročito kada je u pitanju prerada i finalizacija nedrvnih šumskih proizvoda. Poznato je da su prihodi od nedrvnih šumskih proizvoda u mnogo država u svijetu veći od prihoda osnovnih drvnih proizvoda.

Razvoja šumarstva i drvoprerade nema bez održivog gazdovanja šumama, koje podrazumijeva upravljanje i korišćenje šuma i šumskog zemljišta. Na takav način i u takvom stepenu, da se očuva biodiverzitet, a produktivnost, obnavljanje, vitalnost i potencijal šuma da budu na nivou kojim bi se zadovoljile odgovarajuće, ekološke, ekonomske i socijalne potrebe današnjih i budućih generacija uz očuvanje ekosistema. Gazdovanje šumama mora se vršiti na principima održivog gazdovanja, kojim se obezbjeđuje konstantan prinos, osiguran proizvodnjai siguran prihod. Ovakav način gazdovanja zahtijeva: dugoročno planiranje, racionalno korišćenje, rad na njezi, zaštiti i obnavljanju postojećih šuma, sadnja novih šuma i dr.

Da bi se realizovale predložene aktivnosti neophodno je promijeniti dosadašnji sistem korišćenja šuma putem ugovora na period od pet i više godina, koji nije dao očekivane rezultate i koji se pokazao neodrživ i štetan na ukupno stanje šuma, a posebno iz razloga što se doznaka vrši za poznatog kupca. Vlada Crne Gore pokrenula je novi koncept gazdovanja šuma, koji prodrazumijeva transformaciju postojeće Uprave za šume u Privredno društvo koje će se baviti gazdovanjem šuma. Predloženi koncept uz određene korekcije mnogo je prihvatljiviji, a posebno kada je u pitanju očuvanje i unapredjenje šumskog fonda.

Mjere koje je neophodno sprovesti kako bi se kvalitetno razvila oblast šumarstva ogledaju se u sljedećem:

- Izrada inovirane strateške osnove razvoja šuma i šumskog zemljišta u partnerskom odnosu Ministarstva poljoprivrede i lokalne uprave,
- Adekvatno gazdovanje šumskim etatom,
- Ograničena i strogo kontrolisana sječa drvne sirovine,
- Permanentan rad uzgoju kvalitetnog zasada,
- Stroga zaštita osjetljivih područja kao što su vodoizvorišta, i erozijom ugroženih lokaliteta,
- Pošumljavanje lokaliteta kako bi se održala biološka količina etata.

Turizam¹²

Turizam kao jedna od strateških grana razvoja opštine Rožaje predstavlja veoma važan segment u cjelokupnom sistemu privrednih grana. U prethodnom periodu kada se govori o turizmu u rožajskoj opštini može se reći da se radi o segmentu koji se nalazi na veoma niskom stepenu razvoja iako su postojali određeni sadržaji kao što su Hotel Turjak sa svojim smještajnim kapacitetima i dvije ski staze, Hotel Rožaje...

Trenutno se turistička ponuda se svodi na private hotele i pansione sa skromnom ponudom. Postoji i određeni broj neregistrovanih smještajnih kapaciteta. I pored ovih sadržaja potreba za razvojem turizističkih kapaciteta i sadržaja je više nego očigledna, uzevši u obzir raspoložive kapacitete.

Objekat	Br. soba	Br. kreveta
Motel Duga	7 soba	14 kreveta
Motel Grand	17 soba	Od 27 do 40 kreveta
Hotel Aldi	13 soba	34 hotel kreveta 36 privatno
Resort Jela	10 apartmana, 12 bungalova	82 kreveta
Hotel Wahels	25 soba	50 kreveta
Sobe Milenium	6 soba	14 kreveta

Tabela br. 23 Raspoloživi smještajni kapaciteti

¹² Podaci o turizmu opštine Rožaje su dobijeni od Turističke organizacije (2021)

Ukupan broj smještajnih kapaciteta iznosi registrovanih 90 soba i 270 kreveta.

Trenutno od sadržaja zimskog turizma postavljene su dvije žičare koje su prije par godina osposobljene i koje funkcionišu u zimskom periodu i to žica I (800m) i žica II (1019m)⁷ ali kojene zadovoljavaju ni trenutne potrebe. Činjenica da se nalaze na relativno niskoj nadmorskoj visini (dolazna stanica na cca 1100 mnv) 8 i trenda da se ovakvi objekti postavljaju na nadmorskoj visini preko 1600mnv jasno ukazuju da ovo nije adekvatno rješenje.

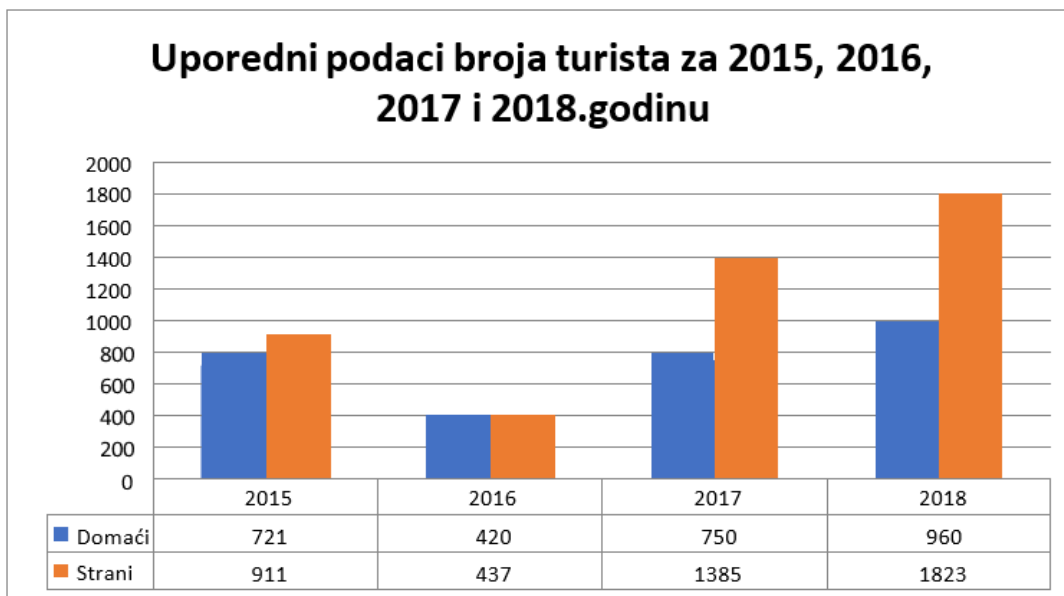

Slika br. 16 Potencijal za zimski turizam, motiv sa Hajle (Autor fotografije: Damir Skarep)

Uzevši u obzir činjenicu da se prema podacima Turističke organizacije Rožaje broj turista koji posjećuju opštinu Rožaje uvećeva u poljednjih nekoliko godina, a samim tim i broj noćenja, jasno se vidi da je potreba za novim smještajnim kapacitetima i novim sadržajima veoma izražena te će predstavljati limitirajući faktor za dalji razvoj. Neophodno je raditi i na adekvatnoj kategorizaciji smještajnih kapaciteta obzirom da postoji zakonska regulativa i normativi koje trebaju zadovoljiti smještajni objekti.

Slika br. 17 Bogatstvo gastronomske ponude (Fotografija NVO „Avlija“)

Grafikon br. 4 Uporedni podaci broja turista

	Broj turista	Ostvareni broj noćenja
2016.g.	857	17900
2017.g.	2135	50894
2018.g.	2783	99058
2019.g.	3579	11098
2020.g.	594	5369
2021.g.	3690 do 24.08.	11750

Tabela br. 24 Broj turista sa brojem noćenja za period 2016-2021

Najveće učešće u ukupnim noćenjima stranih turista tokom poslednjih šest godina zabilježeno je kod turista iz Njemačke (31%), Belgije (24%), BIH (18%), Svajcarske (5%), Makedonije(3%), Turske (2%), Švedske (2%), Albanije (2%) i Ostalo (13%).

Ukoliko se uporedi broj turista po zemljama koji su najzastupljeniji i koji posjećivali opštinu Rožaje ubjedljivo prednjači Njemačka. Ovaj podatak proizilazi iz činjenice koja se odnosi na veliki broj iseljenika koji su na privremenom radu i koji koriste ljetnje praznike i školske raspuste za dolazak. Iako je vidljivi porast broja posjetilaca u posljednjih nekoliko godina ne radi se o realnom porastu broja novih posjetilaca već prividnim podacima koji se evidentiraju u službenim podacima.

dec.2020 - mart 2021.		dec.2019 -mart 2020.		index ('20-21 / '19-20.)		dec.2020. - mart 2021.		dec.2018 - mart 2019.		Index (20-21 / '18.- '19.)	
turisti	noćenja	turisti	noćenja	turisti	noćenja	turisti	noćenja	turisti	noćenja	turisti	noćenja
177	882	1041	7509	5,81	8,51	177	882	1105	7621	5,81	6,89

Tabela br. 25 Indexi broj turista sa brojem noćenja

Ukoliko uporedimo podatke prihoda po osnovu boravišne takse jasno se vidi da se jedan broj turista ne evidentira te ne plaća boravišnu taksu što je veoma izraženo kod divljih pansiona i prenoćišta. Podaci koji su priloženi odnose se na period decembar-mart i kao takvi su upoređivani obzirom da nije bilo cjelogodišnjih podataka.

Trend loše evidencije-prijavljivanja posjetilaca, uz jaču inspekcijsku kontrolu, neophodno je svesti na najmanju mjeru a rezultati bi dali realne podatke kao i bolju naplatu.

dec.2020 - mart 2021.	dec.2019 - mart 2020.	Index ('20-21 / '19-20.)	dec.2020 - mart 2021.	dec. 2018. - mart 2019	Index (20-21 / '18.- '19.
721,63	154,48	4,68	721,63	538,72	1,34

Tabela br. 26 Prihodi po osnovu boravišne takse

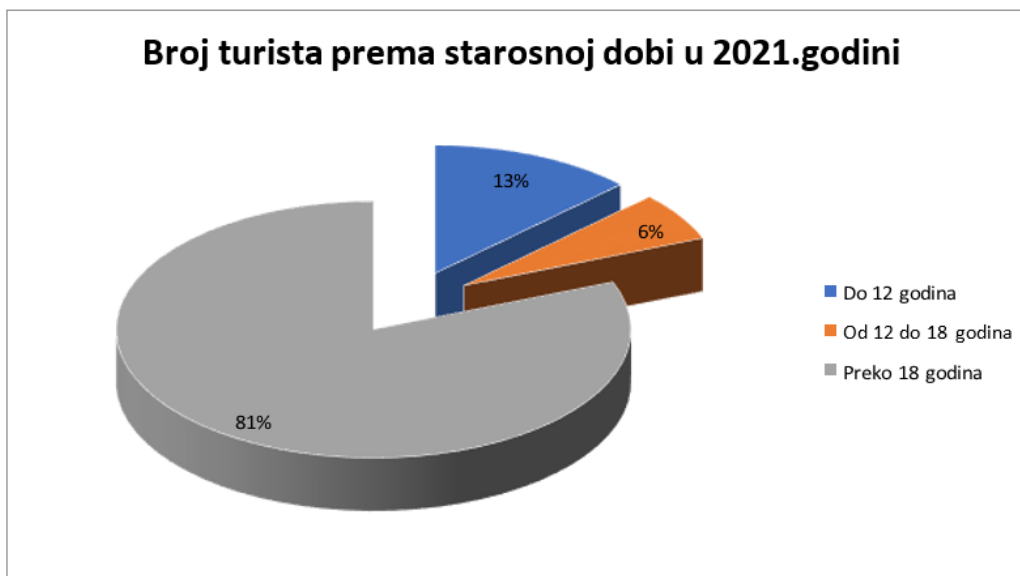
Što se tiče same potrošnje posjetilaca i tu se radi o veoma slaboj naplati obzirom da visina potrošnje po turisti na dnevnom nivou kreće do 24-34€. Ovaj podatak proističe iz činjenice da se radi o skromnoj ponudi gdje najveći broj posjetilaca koristi prirodne lokalitete za izletnički obilazak kao što su obronci planine Hajle i Štedima ili posjeta planinarskim domovima....

Veoma loša ponuda smještajnog kapaciteta svodi se na prenoćišta bez dodatnih sadržaja koja uslovljava i nisku cijenu prenoćišta. Prosječna cijena prenoćišta iznosi od 5-30€ koja se koriste za jednu ili par noći.

Prosječna dnevna potrošnja po turistima					
dec. 2020. - jun2021.	dec. 2019. – jun 2020.	index	dec.2020. – jun 2021.	dec. 2018.- jun 2019.	index
24 eura	29 eura	1,20	24 eura	31 eura	1,29

Tabela br. 27 Prosječna dnevna potrošnja po turistima

Što se tiče starosne dobi vidi se da se radi o najvećem broju (80%) posjetilaca iznad 18. godina iz čega se može zaključiti da se ne radi o porodičnim posjetama već grupnim posjetama organizovanim od strane raznih društava kao što su: planinarska društva, organizovanja džipijada, organizovanja raznih kulturnih dešavanja....

Grafikon br. 5 Broj turista prema starosnoj dobi

Turistički potencijali i planska osnova

Analizirajući trenutno stanje, postojeće kapacitete, kao i broj posjetilaca jasno se može vidjeti da se radi o skromnim kapacitetima koje je potrebno unaprijediti. Potencijali kojima Rožaje raspolaže kao i lokaliteti pogodni za različite vrste turističke ponude i sadržaja daju idealne uslove za razvoj. Ono na čemu treba raditi u budućem periodu jeste pokretanje onih sadržaja koji trenutno ne rade kao što je Hotel Turjak (koji je u fazi izgradnje), Hotel Rožaje ali i izgradnja novih kapaciteta i sadržaja kako bi se unaprijedila turistička ponuda.

Što se tiče planske dokumentacije PUP-om opštine Rožaje daju se potencijalni lokaliteti koji su pogodni za razvoj turističkih potencijala kao što su:

- Turistički lokalitet Hajla u Štedim
- Turistički lokalitet Rujište
- Turistički lokalitet Turjak
- Turistički lokalitet Ravnište

Turistički lokalitet Hajla i Štedim Trenutno je od planske dokumentacije izrađena Lokalna studija lokacije Hajla i štedim gdje se obuhvata razrada sadržaje na lokalitetima Hajla i štedim.

Pored ski staza, turističkih kompleksa, revitalizacije seoskih i katunskih naselja dat je akcenat na tendenciju organizovanja cjelogodišnje turističke ponude.

Slika br. 18 Potencijal za katunski turizam (Autor fotografije: Damir Skarep)

Turistički kompleksi se sa planiranim kvalitetnim alpskim skijalištima povezuju sistemom žičara i dužih pomoćnih ski-staza, na ravnom ili blago nagnutom terenu većinom osojnih ekspozicija. Ulazi u skijališta za sve alpske skijaše/snoubordere smeštene u okviru rizorta i dnevne izletnike, nalaze se u zoni ski-baza sa početnim stanicama žičara i gondole, raspoređenih u okviru rizorta ili drugih manjih turističkih cjelina okolnih turističkih centara naselja i punktova.

Maksimalno očekivani kapaciteti na ovim lokalitetima iznosi 1825 ležaja na potezu Hajla – Bandžov i 1970 ležaja na potezu Štedim-Kaluđerski Laz. Na ovim potezima dužina žičara iznosi: Bandžov 5571m dok na Hajli dužina žičara iznosi 1684m, planirana je i gondola dužine 1840m koja povezuje turističke komplekse sa ski stazama 11.

Veoma veliki broj sportskih, rekreativnih turističkih sadržaja ove lokalitete stavlja u prioritete i okosnicu razvoja turizma u opštini Rožaje.

Turistički lokalitet Rujište prepoznat državnim Studijom razvoja golfa u Crnoj Gori kao lokalitet sa idealnim uslovima kako za razvoj sporskog golfa tako i razvoj smještajnih kapaciteta i komplementarnih sadržaja kao što su biciklizam, planinarenje, planinske trke, jahanje konja,

voznja MTB bicikala, posmatranje ptica, paraglajding letenje, razna planinska okupljanja i aktivnosti.

Turistički lokalitet Turjak koji je tradicionalno bio osnovna ponuda zimskog turizma u našoj opštini. Trenutno smještajni kapaciteti – hotel se nalaze u fazi izgradnje dok se dvije žičare sa ski stazama aktivno koriste. Završetkom modernog hotela umnogome bi se unaprijedila turistička ponuda u našoj opštini.

Turistički lokalitet Ravnište gdje se radi o lokalitetu koji se nalazi na lokalnom putu Rožaje Seošnica i gdje je u prethodnom periodu bilo veliko interesovanje od strane privatnih investitora za izgradnjom turističkih sadržaja kao što su hotelski smještaj prilagođen zdravstvenom turizmu, sa ergelom konja i ostalim kompatibilnim sadržajima. valorizacijom ovih sadržaja proširila bi se vrsta turističke ponude.

Slika br. 19 Prirodne ljepote rožajskog kraja (Autor fotografije: Damir Skarep)

Pored PUP-om definisanih lokaliteta postoji još jedan broj lokaliteta koje je moguće valorizovati te organizovati različite vrste turističke ponude a radi se o lokalitetima:

- Vlahovi koja je pogodna za idealna za off road voznje terenskim vozilima ,mtb bicikla i posjete katunima,
- Giljevo polje, lokalitet idealan za pješaćenje, kampovanje, katunski turizam...

Ono što je neophodno prije svega kako bi se oblast turizma i turističke ponude mogla razvijati ravnomjerno i u skladu sa potencijalima neophodno je prije svega sprovesti niz mjera i to:

- Izraditi Studiju razvoja turizma u opštini Rožaje. Studijom bi se analizirali postojeći i novi lokaliteti ali i vrste turističke ponude te dale smjernice za njihovu valorizaciju. Tendencija je da se spoji više oblasti kao što su relacija selo-grad-planina ali i plasman poljoprivrednih proizvoda lokalnog stanovništva u turističkim objektima. Veliki broj potencijalnih oblika turizma kao što su : Zimski i ljetnji turizam, zdravstveni turizam, vjerski turizam, seoski turizam, lovni turizam... treba uvezati u jedinstvenu cjelogodišnju ponudu.
- Revitalizovati postojeće turističkog sadržaja koji su u prethodnom periodu radili, te predstavljali turističku ponudu,
- Proširiti smještajne kapacitete izradnjom novih objekata sa adekvatnom ponudom i sadržajem prilagođenu novim potrebama posjetilaca,
- Izgraditi nove sadržaje i opremu koji bi upotpunili ponudu ali koji bi produžili turističku sezonu. Cilj je formirati cjelogodišnju turističku ponudu.
- Neophodno je afirmisati otvaranje turističkih agencija koje bi se direktno uključile.

U cijelom tom procesu neophodno je voditi računa o očuvanju prirode i životne sredine te naći sklad između potreba za razvojem i netaknutom prirodom.

2.7 BIODIVERZITET I ZAŠTIĆENA PODRUČJA¹³

Uzimajući u obzir sve prirodne uslove koje karakterišu rožajski kraj, može se sa sigurnošću konstatovati da obiluje velikom raznovrsnošću biljnog svijeta. Na rožajskim planinama, pored uobičajenih, vrlo su česte i tercijarne i endemične vrste flore. Markišić (2002) navodi 27 ovakvih vrsta biljaka, od kojih spominjemo neke: *Ramondia serbica* – raste u klisuri Bukovičke rijeke, *Pinus heldreichii* Christ – raste na Lazanskim kršima, *Pinus peuce* Griseb. – raste na Hajli, Ahmici, Štedimu, Kuli, Belegu i Sjenovi, *Pancicia serbica* – široko rasprostranjena u gorskom pojasu svih planina, *Taxus baccata* L. i td. Nije mali broj endemičnih i reliktnih biljnih vrsta, koje moraju biti zaštićene. Planinski pašnjaci na kojima dominira busika (*Nardus stricta*) i borovnica (*Vaccinium myrtillus*) nijesu precizno određeni nadmorskom visinom, već, drugim-mikro klimatskim, mikro edafskim i ekološkim faktorima.

U prethodne tri godine završeno je mapiranje Natura 2000 staništa na više područja na sjeveru Crne Gore.

NATURA 2000 staništa

Dosadašnjim kartiranjem, NATURA 2000 habitata koji su prepoznati na području opštine Rožaje su:

¹³ Nacrt lokalnog akcionog plana biodiverziteta za područje opštine Rožaje za period 2023-2028. godina

4060 ALPIJSKE I BOREALNE VRIŠTINE

Male, zbijene ili pužeće formacije žbunova u alpijskoj i subalpijskoj zoni visokih planina u kojima dominiraju erikoidne vrste (*Bruckenthalia spiculifolia*, *Empetrum hermaphroditum*, *Loiseleuria procumbens*), borovnice (*Vaccinium* sp.), alpska ruža (*Rhododendron hirsutum*), polegla kleke (*Juniperus nana*, *J. sabina*), mečja grožđa (*Arctostaphylos uva-ursi*, *A. alpinus*).

Slika br. 20 *Bruckenthalia spiculifolia* (Autor fotografije: Halil Markišić)

4070 * KLEKOVINA BORA PINUS MUGO I DLAKAVE ALPSKE RUŽE RHODODENDRON HIRSUTUM

Formacije bora krivulja (*Pinus mugo*) u kojima se ponekad javljaju i alpske ruže (*Rhododendron* sp). Najvažnija vrsta ovog tipa je planinski bor (*Pinus mugo*).

6150 ALPIJSKE I SUBALPIJSKE SILIKATNE TRAVNE ZAJEDNICE

Boreo-alpijske formacije na najvišim vrhovima silikatnih planina koje karakterišu vrste *Juncus trifidus*, *Carex curvula*, brojne mahovine i lišajevi.

6170 ALPIJSKE I SUBALPIJSKE KREČNJAČKE TRAVNE ZAJEDNICE

Alpijske u subalpijske travne zajednice na zemljištima bogatim bazama sa vrstama *Dryas octopetala*, *Gentiana nivalis*, *Alchemilla hoppeana*, *Alchemilla flabellata*, *Anthyllis vulneraria*,

Aster alpinus, Helianthemum nummularium ssp. grandiflorum, Helianthemum oelandicum ssp. alpestre, Phyteuma orbiculare, Astrantia major, Polygala alpestris i dr

6210 * POLU-PRIRODNE SUVE KARBONATNE LIVADE I PAŠNJACI SA FACIJESIMA ŽBUNJAKA (FESTUCO-BROMETALIA)

Suve do polusuve karbonatne livade i pašnjaci klase *Festuco-Brometea*.

6230 * VRSTAMA BOGATI PAŠNJACI TVRDAČE (NARDUS STRICTA)

Zatvoreni, suvi ili umjereno vlažni, višegodišnji pašnjaci tvrdače (*Nardus stricta*) razvijeni primarno na silikatnoj podlozi, u brdskom i planinskom području.

6410 HIDROFILNE LIVADE I TRESAVE BESKOLENKE (MOLINIA CAERULEA)

Livade beskoljenke (*Molinia caerulea*) se javljaju od nizijskih do planinskih zona, na manje više vlažnim i nutrijentima siromašnim zemljištima (azot, fosfor).

6430 HIDROFILNE VISOKE ZELENİ

Vlažne i obično nitrifikovane visoke zeljaste ivične zajednice, duž vodenih tokova i oboda šuma u nizijskim i planinskim pojasevima koje pripadaju redovima *Glechometalia hederaceae* I *Convolvuletalia sepium* (*Senecion fluviatilis, Aegopodion podagrariae, Convolvulion sepium, Filipendulion*)

6510 NIZIJSKE LIVADE KOSANICE

Vrstama bogate visoke livade na slabo ili umjereno fertilizovanim zemljištima u nizijskim i brdskim predjelima.

6520 PLANINSKE LIVADE KOSANICE

Vrstama bogate mezofilne visoke livade gorskog i rjeđe, subalpijskog pojasa u kojima često dominira *Trisetum flavescens*.

6530 * PLANINSKE ŠUMOLIVADE

Kompleks vegetacije koji se sastoji od malih grupacija listopadnog drveća i grmlja i otvorenih livada i pašnjaka.

7140 PRELAZNE TRESAVE

Zajednice u kojima se formira treset na površini oligotrofnih do mezotrofnih voda.

7230 ALKALNE TRESAVE

Vlažna staništa koja naseljavaju niski šaševi i smeđe mahovine koje stvaraju treset i/ili sedru razvijeni na zemljištima stalno zasićenim vodom. Tip staništa se vlaži podzemnim (topogeno) ili površinskim (soligeno) vodama bogatim bazama.

8120 KREČNJAČKI PLANINSKI I ALPIJSKI SIPARI (THLASPIETEA ROTUNDIFOLII)

Zajednice na karbonatnim siparima rasprostranjene od gorskog pojasa do zone vječitog snijega.

Slika br. 21 Siparska hajdučica (Autor fotografije: Halil Markišić)

8210 KREČNJAČKE STENE SA HAZMOFITSKOM VEGETACIJOM

Stanište obuhvata vegetaciju u pukotinama karbonatnih stijena, rasprostranjenu u mediteranskom i euro-sibirskom regionu, od obale mora do alpijskih pojaseva.

91E0 * ALUVIJALNE ŠUME CRNE JOHE I GORSKOG JASENA (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae)

Tip staništa obuhvata više različitih podtipova: obalne šume crne johe i jasena u umjerenim nizijskim i brdskim predjelima, obalne šume sive johe u uz gorske potoke i rijeke i trakaste galerije visokih vrba topola duž riječnih tokova u nizijskim, submontanim i montanim predjelima umjerene zone.

91K0 ILIRSKE ŠUME BUKVE (FAGUS SYLVATICA)

Ilirske bukove šume se odlikuju većim specijskim diverzitetom od bukovih šuma drugih regiona, što ih čini važnim centrom biodiverziteta.

91L0 ILIRSKO HRASTOVO-GRABOVE ŠUME (*ERYTHRONIO-CARPINION*)

Šume lužnjaka (*Quercus robur*) ili kitnjaka (*Q. petraea*), ponekad i cera (*Q. cerris*), sa grabom (*Carpinus betulus*) na karbonatnoj ili silikatnoj podlozi, na dubokim neutralnim do slabo kiselim šumskim smeđim zemljištima zapadnog i centralnog Balkana.

91M0 PANONSKO-BALKANSKE ŠUME CERA I KITNJAKA

Subkontinentalne termokserofilne šume cera (*Quercus cerris*), kitnjaka (*Q. petraea*) i sladuna (*Q. frainetto*) i srodnih listopadnih hrastova.

9110 ACIDOFILNE BUKOVE ŠUME (*LUZULO-FAGETUM*)

Šume bukve, i u višim predjelima šume bukve i jele, ili bukve, jele i smrče, koje se razvijaju na kiselim zemljištima u srednjeevropskom regionu, sa karakterističnim acidofilnim vrstama *Luzula luzuloides*, *Polytrichum formosum*, *Deschampsia flexuosa*, *Vaccinium myrtillus*

9410 ACIDOFILNE PLANINSKE ŠUME SMRČE (*VACCINIO-PICEETEA*)

Staništa obuhvata tamne četinarske šume obične smrče (*Picea abies*), koje se javljaju u subalpijskom pojasu, rjeđe u hladnim mjestima gorskog pojasa, koji su nepovoljni za razvoj bukve i jele.

Šume

Najznačajniju vrstu biljnih zajednica i vegetacionog pokrivača u Rožajama predstavljaju šume. Zbog velikih visinskih razlika između najniže i najviše tačke (maksimalno 1.630 m), vegetacija je zonalno raspoređena na rožajskim planinama. Od podnožja ka vrhovima smjenjuju se različiti tipovi vegetacije, počev od submediteranskih kserotermnih šikara do subnivalne vegetacije oko snježanika na Hajli i drugim planinama. Step en šumovitosti rožajskog kraja je visok i znatno je iznad republičkog prosjeka.

Površina šuma i šumskog zemljišta šumskog područja Rožaje je 28080 ha, što čini 66,9% u odnosu na ukupnu površinu područja odnosno opštine (41983 ha). Površina šuma iznosi 24732 ha što čini 88,1% od ukupne površine šuma i šumskog zemljišta, ili cca 59% od površine opštine. U odnosu na vlasništvo 85,8% obrasle površine pripada državnom vlasništvu dok 14,2% otpada na privatno vlasništvo.

Idući od nižih ka višim nadmorskim visinama staništa, rožajske šume su jasno diferencirane u devet asocijacija, i to:

1. Asocijacija *Qercetum petraeae-cerris bertiscum*, Lakušić, 1976 - šume kitnjaka i cera. Ova asocijacija je rasprostranjena na sjevernom dijelu rožajske teritorije, u okolinama sela

Bać, Vuča i Bukovica, a nešto manji fragmenti se prostiru i prema Paučini. Nadmorska visina njihovih staništa se kreće od 760-1100 m.

Sa aspekta očuvanosti, slobodno se može reći da je ovo najdegradiranija šuma u našem prostoru, iz razloga permanentne sječe iste za potrebe ogrijeva. Sada su to izdaničke šume, koje imaju više karakter krčevina i pašnjaka, nego šuma.

2. Asocijacija *fagetum moesiaceae montanum*, Bl.&L.1970- šume mezijske i brdske bukve.

Na vertikalnom profilu, ova asocijacija se nadovezuje na prethodno opisanu, a njena staništa se nalaze u opsegu nadmorske visine između 1100 do 1500 m, najčešće prateći izvorišta rijeka i potoka. Ove šume zauzimaju svega 3% površine visokih šuma Rožaja. Njihovo najznačajnije stanište je južno od grada, (gornji tok Ibarca, Ibra i Županice), ali dobar dio naseljava i sjever, okolinu Baća, Bukovice i Paučine.

Stanje očuvanosti ovog ekosistema je bolje u odnosu na prethodno, ali nije na zadovoljavajućem nivou. Ova asocijacija, shodno procentualnom učešću na terenu, ima mali privredni značaj za Rožaje.

3. Asocijacija *Abieto-Fagetum moesiaceae*, Lakušić 1979- šume jele i bukve

Šume ove asocijacije zauzimaju, gotovo, najveći prostor pod visokim šumama ovog kraja, oko 37-38%, te, zajedno sa četinarskim šumama, predstavljaju ekonomski najznačajniju šumu. Nadmorska visina staništa šuma ove asocijacije se kreće od 1200-1900 m, a razvijene su na cijelom gorskom pojasu naših planina, izuzev u Lučičkim šumama.

U pogledu debljinskih razreda (klasa), u ovoj asocijaciji dominantno mjesto zauzima srednje jako i jako drvo (31-50 cm prsnog prečnika), izuzev u Vučansko-Biševskim šumama, gdje prevladuje tanko drvo.

4. Asocijacija *Oxali-Alnetum incanae*, Blečić 1960- šume johe

Zbog dobro razvijene, i na terenu razgranate, hidrografske mreže u rožajskoj okolini su dobro razvijene higrofilne šume johe, koje prate korita svih vodotoka, izuzev Plunčanske rijeke. Ova šuma kod nas nema privredni značaj, ali ima veliki ekološki značaj, jer štiti okolno zemljište od poplava.

5. Asocijacija *Pinetum heldreichi bertiscum*, Blečić 1959- šume munike

Ovo je jako interesantna, ali za naše područje slabo razvijena i malo zastupljena šuma. Jedino značajnije nalazište munike kod nas su Lazanski krši (1620-1750 mnv). Mjerenjem prsnog prečnika, ustanovili smo da najveći broj stabala ide od 32,5-37,5 cm, a srednji prsni prečnik sastojine je 33 cm.

Zbog toga što je rijetko drvo na našem prostoru, potrebno je uvesti poseban režim zaštite, posebno od požara, jer munika sadrži puno smole, pa je lako zapaljivo drvo, a teren staništa je jako nepristupačan za eventualno gašenje požara.

6. Asocijacija *Piceo-Pinetum sylvestris*, Blečić prov. 1975- smrčevo-borova šuma

Ova asocijacija, takođe, zauzima malu površinu pod našim šumama. Svega oko 2%. Značajnije stanište ove šume je u okolini Lučica (Vršine), pa je i najvjerojatnije i selo dobilo ime po njoj. Posmatrajući rastojanje između stabala, oblik krošnji, debljinu i visinu stabala, da se zaključiti da

je značajan dio ovog lokaliteta vještački pošumljavan. Prirodni podmladak bijelog bora je dosta vitalan i, na staništu, ravnomjerno raspoređen.

7. Asocijacija *Abieti-Picetum bertiscum*, Lakušić 1978- tamne četinarske šume

Šume ove asocijacije zahvataju najveći prostor pod visokim prirodnim šumama našeg područja. Ova asocijacija predstavlja najznačajniji šumsko-privredni resurs rožajskog kraja. Prostire se na staništima nadmorske visine 920-1900 m, a najznačajnije sastojine su u intervalu između 1250-1600 mnv.

Četinarske šume su najbolje razvijene na distrično smeđim zemljištima obrazovanim na kiselim stijenama.

8. Asocijacija *Piceo-Pinetum peucis*, Lakušić 1965- smrčevo-molikova šuma

Glavni edifikator ove asocijacije je **molika (*Pinus peuce, Griseb*)**. Molika je tercijarni relikat i endemit centralnog dijela Balkanskog poluostrva. To je naš jedini petoigličasti bor. U zajednici sa smrčom, rasprostire se u gorskom pojasu Hajle, Ahmice, Štedima Sienove i Belega. Raste isključivo na silikatnoj podozi, pa je zovu silikofilna i kalcifobna vrsta četinara. U rožajskim šumama se sreće na terenima nadmorske visine 1500-2000 m, a nekad ide i znatno niže, od 1150-1250 mnv. Najljepša, gotovo čista, sastojina molikove šume raste na sjeverim padinama Brahimbrega, u gorskom pojasu Hajle. Molikov podmladak je vitalan i dobrog kvaliteta.

Slika br. 22 Molika (Autor fotografije: Halil Markišić)

9. Asocijacija *Wulfenio-Pinetum mugii calcicolum*, Lakušić 1972- šikare bora krivulja

Ovo je posljednja u nizu, na vertikalnom profilu, šumska zajednica. Na rožajskom prostoru raste na terenima nadmorske visine 1900-2200 m. Najljepše razvijena šuma bora krivulja zahvata potez od nekadašnjeg (sada srušenog spomenika) do Dermandola na Hajli. Ovaj četinar danas nema privredni značaj, a poslije II Svjetskog rata, kod nas se koristio kao sirovinska baza za destilaciju eteričnih ulja, vrlo visokog kvaliteta. Najznačajnija je njegova ekološka uloga, jer sprječava eroziju zemljišta na planinskim padinama, a vrlo je značajan i za opstanak velikog broja vrsta naših ptica gnjezdarica. Do prije desetak godina, nesavjesni čobani su uništavali, paljenjem, ovu plemenitu vrstu četinara, zarad proširenja pašnjaka, što je apsolutno pogrešno i nedopustivo.

Posebna vrijednost rožajskog kraja su ljekovite, jestive i aromatične biljke i gljive. Registrovano je preko 300 biljnih vrsta **ljekovitih biljaka** koje se u farmakologiji označavaju kao ljekovite: hajdučka trava, uva, divlji duhan, kim, đurđevak, bukva, jasen, lincura žuta, kantarion, bunika, kleka, crni sljez, kamilica, gorka deteljina, gladiševina, jorgovan, vimenjak, malina, zova, lipa, borovnica, čemerika, divizma, dan i noć i dr.

Jestive biljke mogu se koristiti kao povrće, začini i voće, izvor biološki visokovrijedne i hemijski nezagađene hrane: samoniklo voće (lijeska, drijen, jagoda, divljaka, kruška, trešnja, trjina, ribizla, kupina, malina, borovnica...), zeljaste jestive biljke (sedmolist, kozlac, Ioboda, krasuljak, vodopija, medveđa šapa, graholika, divlja nana, kaćun, štavalj, kostriš, maslačak, kopriva...) i začinske biljke (sporiš, lukovi, kim, bradavičak, majčino zelje, divlja nana, divlji čaj, majčina dušica...).

Medonosne biljke ima ih u svim kopnenim ekosistemima i u svim vegetacijskim pojasevima. Med od njih je visokog kvaliteta: drveće (jela, klen, gorski javor, breza, grab, bukva, jasen, smrča, munika, molika, bijeli bor...), grmovi (drijen, lijeska, glog, šipurak...), zeljaste biljke (čičak, divlji duhan, konjski rep, crni sljez...).

Najvažnije vrste **pečurki** na planinama oko Rožaja su: poljski šampinjon, livadski šampinjon, anis šampinjon, biserka, crni vrganj, mrežasti vrganj, žuti vrganj, velika puhara, šumska puhara, stožasti smrčak, visoki smrčak, pravi smrčak, bukovača, slinavka, kestenjasti vrganj i dr.

Životinjski svijet

Raznoliki uslovi staništa i različiti tipovi klime, u zavisnosti od nadmorske visine, u ovom regionu omogućavaju egzistenciju brojnim vrstama životinjskog svijeta, gdje se posebno izdvaja raznolikost insekata, ptica, sitnih i krupnih sisara, po kojima ovaj region spada među najbogatije djelove Balkana.

Tokom istraživanja (2008. godine), entemološke faune ovog regiona. Konstatovano je prisustvo preko 260 vrsta insekata, od čega, samo grupa leptira (Lepidoptera) broji 45 vrsta, tvrdokrilci (Coleoptera) 45, opnokrilci (Chimenoptera) 38, dvokrilci (Diptera) 46, vilinski konjići (Odonata) 7 vrsta i ostale grupe. Iz svijeta vodozemaca (Amphibia) u Gornjem Ibru je zabilježeno prisustvo

zakonom zaštićenih vrsta, kao što su: šareni daždevnjak (*Salamandra maculosa*), velika krstava žaba (*Bufo bufo*), zelena krstača (*Bufo viridis*), gatalinka (*Hyla arborea*), planinski mrmoljak (*Lissotriton alpestris*) i mali mrmoljak (*Mesotriton vulgaris*). Od gmizavaca (*Reptilia*) su prisutne, takođe, zaštićene vrste u našoj zemlji, a to su: slepić (*Anguis fragilis*), zidni gušter (*Lacerta muralis*), planinski gušter (*Lacerta vivipara*), livadski gušter (*Lacerta agilis*), zelembać (*Lacerta viridis*), barska bjelouška (*Natrix natrix*), riječna bjelouška (*Natrix tessellatus*), smuk (*Elaphe longissima*), šarka (*Vipera berrus*). U pogledu ornitofaune – ptice (*Aves*), područje Gornjeg Ibra je, takođe, jako raznovrsno.

Ribe -Rožajske rijeke nastanjuju slijedeće vrste riba: potočna pastrmka i mladica, lipljan i potočna mrena. Staništa riba su ugrožena nepropisnim ribolovom, zagađenjem voda organskim i neorganskim materijama, devastacijim vodotoka i sl.

Vizi (2007), na području Prokletija, kome pripada cio region Gornji Ibar, do sada je zabilježio 161 vrstu ptica, koje imaju različit status: stanarice, gnjezdarice, zimovalice i prolaznice. Planine Gornjeg Ibra (Hajla, Ahmica, Štedim, Rusolija, Kula i druge) su mjesta gniježđenja grabljivica i brojnih visokoplaninskih vrsta, kao što su: osičar (*Pernis apivorus*), kokošar (*Accipiter gentilis*), kobac (*Accipiter nisus*), zmijar (*Circaetus gailicus*), sivi soko (*Falco peregrinus*), šumska sova (*Strix alio*), veliki tetrijeb (*Tetrao urogalis*), lještarka (*Bonasa bonasia*), šest vrsta djetlića, među kojima i ugroženi tropski djetlić (*Picoides tridactylus*), kao i mnogobrojne šumske pjevačice. U sastojini bora krivulja, na Hajli, borave: crnoglava grmuša (*Sylvia atricapilla*), muharica (*Ficedula albicollis*), kamenjarka (*Emberzia cia*), šumska ševa (*Lullula arborea*); a u liticama, Golub grivnjaš (*Columba palumbus*), žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*) i pripeljak (*Tichodroma muraria*), te mnoge druge vrste. Zbog ovakve raznovrsnosti svijeta ptica na Hajli, ova planina je dobila status područja od međunarodnog značaja za boravak ptica (IBA).

Planinsko područje Gornjeg Ibra je poznato po raznovrsnosti dlakave divljači. U šumama ovog regiona, svoj zaklon i životno stanište nalaze: lasica, tvor, kuna, divlja mačka, lisica, vidra (pored šumskih potoka i rijeka) i vuk. Od biljojeda su prisutni: vjeverica, zec, jazavac, divokoza, divlja svinja i mrki medved (koji je omnivor). O posljednjoj tvrdnji najbolje svjedoče imena – toponimi pojedinih predjela rožajskog kraja kao: Jelenjak, Jelenčica, Mečkov do, Svinjske bare, Svinjski brod, Vukoser, Zekova glava, Puhovača i td. Dakle, očuvanje šuma istovremeno znači i očuvanje prirodnih staništa, koja su uslov za opstanak genskog, specijskog i ekosistemskog biodiverziteta.

Koncept zaštite prirodne baštine

Regionalni parkovi/parkovi prirode - Za stavljanje pod zaštitu kao regionalni parkovi u ovoj kategoriji za dodatne analize predlaže se i **Turjak sa Hajlom**.

Spomenici prirode i predjeli posebnih prirodnih odlika - Područja za stavljanje pod ove kategorije zaštite su predmet posebne zakonske procedure i niže prostorno-planske i urbanističke dokumentacije. Upravljanje ovim kategorijama zaštite vrši se na lokalnom nivou.

Na šumskom području Rožaje do sada nijesu proglašavana nacionalno zaštićena područja usmislju Zakona o zaštiti prirode, dok ujedno ne postoje područja koja imaju međunarodni status

zaštite.

U šume čija je prioriteta funkcija zaštita biodiverziteta izdvojene su šume molike i munike zaštićenih vrsta i endemita Balkanskog poluostrva. Zastupljene su u vidu čistih sastojina i pojedinačno primiješana sa drugim vrstama. Izdvojene su na površini od 862.30 ha.

Na ovom području od endemskih vrsta javljaju se molika, munika i planinski javor. U zapremini molika i munika učestvuju sa 5,5%, dok planinski javor, koji se javlja pojedinačno, neznatno učestvuje u ukupnoj zapremini. Ove vrste su i zaštićene vrste. Neophodno je u arealu ovih endemičnih vrsta raznim šumskouzgojnim postupcima postići njihovo prirodno obnavljanje.

Na **Hajli** je prisutno nekoliko tipova još uvijek dobro očuvanih šumskih ekosistema od kojih je najvažnije istaći **šume molike (Pinus peuce)** i **munike (Pinus heldreichii)**. Na ovoj planini nalaze se i subalpinski kamenjari u čijoj flori je prisutan veći broj endemičnih biljnih vrsta. Posebnu vrijednost predstavlja endemični tip staništa čiji je edifikator vrsta **šarplaninski kostolom (Narthecium scardicum)**, **crnogorsko-albanski endem**.

Slika br. 23 Hajla (Autor fotografije: Halil Markišić)

Hajla predstavlja jedno od 32 predložena EMERALD područje, područja za očuvanje biološke raznovrsnosti kao i stanišnih uslova za razvoj divlje flore i faune, potencijalno područje

buduće nacionalne ekološke mreže - Natura 2000 mreže.

Prepoznata je kao područje od međunarodnog značaja za Biljke (Important Plant Area - IPA područje).

Planinski masiv Hajle karakteriče ukupno 5 tipova staništa Rezolucije 4 i 58 vrsta sa Rezolucije 6 Bernske Konvencije je prisutno na ovom području.

Pregled EMERALD vrsta i staništa na području Hajle:

1. Identifikovani tipovi staništa (Rezolucija 4 Bernske konvencije)

4.1.1 - Beech forests (bukove šume)

42.243 - Montenegrin Spruce Forests (crnogorske smrčeve šume)

42.7 - High Oro-Mediterranean (visoke oro-mediteranske borove šume)

42.62 - Western Balkanic Black Pine Forests (zapadno-balkanske šume crnog bora)

31.46 - Bruckenthalia heats (suvi travnjaci sa Bruckenthalia-om)

35.11 - Mat-grass swards (busenasti travnjaci)

2. Identifikovane vrste (Rezolucija 6. Bernske konvencije)

Ptice: *Dyocopus martius*, *Ficedula albicollis*, *Gyps fulvus*, *Lululla arborea*, *Picoides trydactylus*, *Sylvia nisoria*, *Tetrao urogalus*

Migratorne ptice: *Columba palumbus*, *Columba oenas*, *Carduelis chloris*, *Carduelis carduelis*, *Buteo buteo*, *Aquila chysetos*, *Anthus spinoletta*

Beskičmenjaci: *Vuprestis splendens*, *Stephanopacys substriatus*

Biljke: *Narcissus angustifolius*, *Eryngium alpinum*

Biljne vrste od međunarodnog značaja: *Pinus heldreichii*, *Bruckenthalia spiculifolia*

Biljne vrste od nacionalnog značaja: *Leontopodium alpinum*

Endemične biljne vrste: *Pinus peuce*, *Wulfenia blecicii*, *Valeriana pancicii*, *Grappia golaka*, *Cicerbita pancicii*, *Narthecium scardicum*, *Aconthium toxicum*

Slika br.24 Wulfenia bleicii (Autor fotografije: Halil Markišić)

Hajla kao IPA područje zadovoljava sljedeće kriterijume za identifikaciju zbog prisustva sljedećim habitata (kriterijum C-habitat):

- 31.46 (Bruckenthaila) vrištine;
- 35.11 Busenjaci vrste *Nardus stricta*;
- 41.1 Bukove šume;
- 42.7 Visokoplaninsko oro-mediteranske šume bora.

U pogledu prisustva vrsta, Hajla zadovoljava sljedeće IPA kriterijume (kriterijum A-vrste):

- Amphoricarpos autariatus* Blečić i Mayer ssp. *Bertisceus* Blečić and Mayer A (iv)
- Asperula doerfleri* Wettst. A(iv)
- Campanula abietina* Griseb. Et Schenk (syn *C. patula* ssp *abietina* (Griseb.) Simonk.) A (iv)
- Cerastium dinaricum* G.Beck & Szysz. A(ii)
- Gentiana lutea* L. Ssp. *Symphyantra* (Murb.) Hayek A(iv)
- Geum bulgaricum* Panc. A(ii)
- Melampyrum scardicum* Ronn A(iv)
- Narthecium scardicum* Košanin A(iv)
- Pinguicula balcanica* Casper A(iv)
- Pinus heldreichii* H.Crist A(i)
- Silene macrantha* (Pančić) Neumayer A(iv)

Valeriana pancicii Halacsy & Bald. A(iv)
Wulfenia blecici Lakušić A(iii).

Greben Hajle je u obliku blago povijenog slova S i pruža se dužinom od 12km. Jako je uzan i mjestimično ne prelazi 1m širine. Sedlom, greben je podijeljen na dva dijela Pepićki, visine 2403 mnm i Dermadondoski, visine od 2120-2280 mnm. U geomorfološkom pogledu fizionomiju Hajle određuje glacijalni i krasški tereni čiji su karakteristični oblici cirkovi, valovi, vrtače i uvale. U pogledu vaskularne flore,masiv Hajle se odlikuje izuzetnim bogatstvom i diverzitetom. Svojestven mu je lokalni endemit Hedisarum silicii (Lakušić i Markišić 1982), koji se, na žalost, u djelima savremene taskonomije stavlja u sinonimku Hedisarum hedysaroides. Floru ovog masiva odlikuje prisustvo niza tercijernih relikata (Pinus heldreichii, Potentilla apennina, Geum molle, Gentiana crispata itd.) i niza endemičnih vrsta. Ovaj prostor je čuven i po bogatstvu ljekovite flore. Procjenjuje se da je broj biljaka koje pronalaze primjenu u tradicionalnoj medicini 300 (Martinović i Markišić 2002). U pogledu vertikalnog raščlanjenja Hajla pripada srpsko-bugarskom tipu koji je dugo vremena bio porepoznat samo na planini Ljubišnji. Brdski pojas je sačinjen od hrastovih šuma sveze Quercion farnetto cerris. Na ovaj pojas se nastavlja zona bukovih šuma sveze Fagion moesiace. U subalpskoj zoni se nalaze smrčeve (Piceion excelsae) ili miješane molikino-smrčeve šume: Piceeto – Pinetum.

Značajan dio vegetacije masiva Hajle otpada na planinske pašnjake i kamenjare (Lakušić 1969, Markišić 2002). Posebno važan tip habitata jesu subalpski kamenjari – stanište niza visokoplaninskih endemita, uključujući i Hedysarum silicii.

Granice IPA područja Hajla se poklapaju sa granicama istoimenog EMERALD sajta „Hajla“.

2.8 KOMUNALNE DJELATNOSTI

Saobraćajna infrastruktura

Geografski položaj opštine Rožaje daje joj pored dobre međuopštinske povezanosti dobru i međiđržavnu povezanost. Kao granična opština preko koje se odvija veliki dio saobraćaja posebno tranzitnog kao veoma važen element nameće se i dobra saobraćajna infrastruktura.

Razvoj sektora saobraćaja i njegova infrastruktura je ključni faktor privrednog razvoja opštine. Povoljan geografski položaj opštine Rožaje omogućuje komplementaran razvoj sa bližim i širim okruženjem - ostalim dijelom Crne Gore, Srbijom i Kosovom. Prostor opštine je i ujedno tranzitna veza, turistička i transportna Kosova i Sjeverne Makedonije sa crnogorskom Jadranskom obalom, koja je u turističkoj i drugoj sferi uvijek bila aktuelna. Kao klasično pogranično područje opština ima posebne razvojne šanse.

Osnovne regionalne veze, van Crne Gore, ostvaruju se drumskim putevima:

Jadranskom magistralom (M-2) preko Ribarića (34 km) sa Kosovom – Kosovska Mitrovica (93 km) na istoku, i dalje preko Prištine na poziciji Đeneral Jankovića sa Makedonijom. Ovim

pravcem može se uključiti, ekstenzivno, na najbliži evropski koridor - auto put Jesenice-Đevđelije (Skoplje);

Jadranskom magistralom (M- 2) preko Ribarića (34 km), pravcem Ibarske magistrale (M-22) na sjeveru, sa Novim Pazarom (56,5 km), Raškom (81 km), Kraljevom (170 km), Beogradom (370 km), na najbliži evropski koridor - auto put Jesenice-Đevđelije (Niš ili Kragujevac);

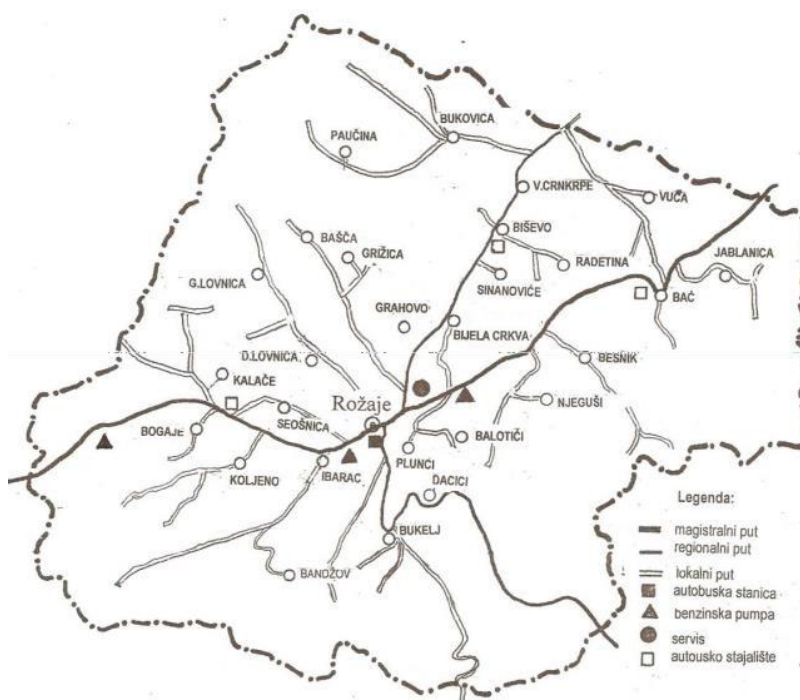
Regionalnim putem R-7 Rožaje-Vuča-Tutin i dalje Ribarići i Novi Pazar;

Regionalnim putem R-8 Rožaje-Peć (46 km), na jugu sa Đakovicom (67 km) i Prizrenom (103 km) na već urađenu bočnu vezu (auto put) planiranog jadransko- jonskog koridora (Lješ) prema Albaniji, a na istoku sa Prištinom i dalje sa Makedonijom.

Ukupna dužina putne mreže u opštini Rožaje iznosi 266 km. Od toga na savremeni kolovoz (asfalt) otpada 58 km ili 22 %, na tucanik 35 km, a na zemljane puteve 101 km. Prosječna gustina putne mreže iznosi 63 km/100 km², od toga na gustinu asfaltnih puteva otpada 14 km/100 km².

Među lokalnim putevima veći značaj imaju putevi: Rožaje-Balotiče (10 km), Rožaje-Bašča (9 km) i Rožaje-Lovnica (13 km), Rožaje-Vrelo Ibra (15 km), Razdolje- Bukovica-Paučina (10 km) i Bać-Jablanica (5 km).

Slika br. 25 Interna putna mreža u Rožajama

Izvor: PUP Opštine Rožaje

Elektroenergetska infrastruktura

Distributivna elektroenergetska mreža na području opštine Rožaje

Snabdijevanje opštine Rožaje električnom energijom vrši se jednostruko putem dalekovoda 35Kv OD TS 110/35 kVBerane do TS 35/10 kVRožaje. Ovaj dalekovod napajadvije TS 35/10 kV i to –TS 35/10 kV Rožaje (snage 2x4 MVA) i TS 35/10 kVZeleni (snage2X4MVA). TS 35/10 kV Rožaje napaja se iz 35 kV ćelije u TS 110/35 kV Berane,dok TS 35/10 kV Zeleni napaja vazдушnim vodom iz 35 k ćelije u TS 35/10 kV Rožaje.

Iz TS 35/10 kv Rožaje, uz pomoć jedanaest vodova (dva nadzemna i devet podzemnih) napajaju se 74 trafostanice 10/0,4 Kv.Preostale 72 trafostanice 10/0,4 kv napajaju se iz TS 35/10 KV Zeleni pomoću četiri nadzemna i jednim podzemnim 10 KV vodom.

Napajanje opštine Rožaje je uredno i stabilno , a CEDIS neprestano radi na poboljšanju svih segmenata distributivne mreže.Brojna su ulaganja kroz pojedinačne kapitalne investicije , projekat Revitalizacije SN i NN mreže ,AMM projekat ,kao i kroz aktivnosti redovnog održavanja mreže.

Ipak, prepoznati su i neki nedostaci koji povremeno mogu dovesti do loših naponskih prilika ili prekida napajanja.

To su:

jednostruko napajanje opštine jednim dalekovodom 35Kv zbog čega bi usled kvara na ovom dalekovodu došlo doprekida napajanja svih potrošača,

jednostruko napajanje trafostanice 35/10kv Zeleni,

napajanje dalekovoda 10 kv Biševo, koji ima dužinu od oko 60 km i napaja veliki broj TS 10/0,4 kv,iz samo jedne ćelije, Takođe,zbog napajanja 10kv nadzemnim vodovima, kao jedna od slabih tačaka distributivnog sistema prepoznato je i napajanje prigradskih naselja Carine, Halilovićii Hurije.

Vodovod i kanalizacija

Vodovodni sistem

Vodovodna mreža u urbanom dijelu grada podijeljena je na primarnu mrežu, koja obuhvata transportno-distributivne cjevovode, sekundarnu mrežu sa koje se snabdijevaju potrošači i tercijalnu mrežu koja u većini slučajeva predstavlja priključni dio cjevovoda od sekundarne mreže do mjernog mjesta potrošača.

Ukupna dužina primarne i sekundarne mreže je cca 43km a zajedno sa tercijalnom mrežom koju DOO „Vik“ Rožaje održava iznosi cca 62km. Rezervoarski kapaciteti su trenutno 2700m³ što zadovoljava potrebe kvalitetnog snadbijevanja potrošača.

Vodovodna mreža se sastoji iz cjevovoda raznih prečnika, tipova starosti što je prikazano tabelarno.

Tabela br. 28: Struktura vodovodne mreže

Materijal	Dužina (m)	Starost (godina)	Procenat %
AC(azbest-cement)	10860	1964-1980	17,42
PEVG(polietilen)	38303	1970-2020	61,78
D(Duktil)	7500	2014	12,10
PVC(polivinil hlorid)	4800	1480-2000	7,70
PC (pocinčane cijev.)	620	1964-1980	1,00

Izvor: DOO „Vodovod i kanalizacija“

U bazi podataka društva evidentirano je ukupno 3437 potrošača od toga 3014 aktivnih i 123 neaktivna. Opšta konstatacija je da naša Opština ima povoljnost kada je u pitanju vodosnadbijevanje, relativno izdšana izvorišta kvalitetne vode i uglavnom gravitacioni transport vode do rezervoara i potrošača.

Zbog starosti vodovodne mreže, armaturnih spojeva i nepostojanja mjernih instrumenata kod svih potrošača gubici u vodovodnoj mreži tj.razlika zahvaćene i fakturisanje vode kreće se do 85%.

Unapređenje i vodosnadbijevanja u narednom periodu treba da ide pravcu:

- proširenja vodovone mreže prema pojedinim naseljima,
- smanjenja velike količine tretirane vode,

Smanjenje gubitka i rekonstrukcija sekundarne i tercijalne mreže , na način što bi se potojeći i amortizovani materijali zamijenili novim.

Naredne aktivnosti treba usmjeriti u pravcu rekonstrukcije postojeće vodovodne mreže u cilju smanjenja gubitaka i izgradnji nove vodovodne mreže kako bi se omogućilo kvalitetno snadbijevanje svih potrošača.

Što se tiče vodosnadbijevanja na seoskom području radi se o neorganizovanom korišćenju vodoizvorišta i stihijskom izgradnjom. Javlja se pojava zahvatanja izvora od strane jednog domaćinstva ili manje grupe domaćinstava te neadekvatnom infrastrukturom sklonom čestim ispadima i kavarovima. Podaci o broju korisnika na ruralnom području ne postoje.

U slučajevima gdje se radi o vodoizvorištima veće izdašnosti kao što su “Ćosovska vrela “ (vodoizvorište koje napaja 5 sela)¹⁸ i “Malisorsko vrelo“ (koje napaja naselja duž magistralnog puta M2) i gdje su aktivni investitori lokalna uprava i Vlada Crne Gore preporuka je preispitati politiku gazdovanja. Neophodno je, posebno ovako složene sisteme, povjeriti lokalnom preduzeću ViK na upravljanje i gazdovanje kako bi se korisnicima obezbijedilo kvalitetno i sigurno vodosnadbijevanje.

Kanalizacioni sistem

Kanalizacioni sistem u opštini Rožaje zastupljen je na teritoriji urbanog dijela grada a radi se uglavnom o separatom sistemu tj. odvojeni kolektorni fekalne i atmosferske kanalizacione mreže.

Postojeća fekalna kanalizaciona mreža pokriva cca 80% naseljenog prostora grada ali kasni u skladu sa nivoom razvijenosti vodovodne infrastrukture. Osnovni problem je dovođenje vode u postojeća nova naselja bez izgrađene kanalizacije što povećava ekološki pritisak na okruženje .

Fekalna kanlizaciona mreža je 80% prečnika Ø 200mm ali u nekim ulicama i naseljima Ø 50mm i manje što dodatno otežava održavanje.

Dužina izgrađene fekalne kanalizacione mreže je cca 33,35km sa 579 šahti. Ukupan broj korisnika priključenih na kanalizacionu mrežu je 2980.

Unapređenje odvodnje zahtijeva veće investicije i mora ići u više pravaca kao:

- Rekonstrukcija neadekvatnih dijelova kanalizacione mreže
- Izgradnja kanalizacione mreže u naseljima koja nijesu pokrivena istom,
- Izgradnja sistema za prečišćavanje otpadnih voda sa potrebnom kolektorskom mrežom

Atmosferska kanalizaciona mreža izgrađena je uglavnom u centralnom dijelu grada u dužini od cca 13 km prečnika FI 150-500mm materija AC i PVC a manje od keramike.

Upravljanje otpadom

Poslove komunalnih djelatnosti u opštini Rožaje obavlja doo “Komunalno” koje kao takvoposluje od 2014.godine.

Društvo je registrovano u Centralnom registru privrednih subjekata da obavlja osnovnu komunalnu djelatnost, koja se naziva: Sakupljanje bezopasnog otpada.

Pored registrovane komunalne djelatnosti u CRPS, ovo Društvo obavlja i druge, komunalne djelatnosti, kao što su:

Održavanje čistoće javnih površina;

Održavanje i uređenje javnih zelenih površina;

Zimsko održavanje kolovoza gradskih ulica;

Održavanje gradske deponije;

Održavanje pijaca;

Održavanje javne gradske rasvjete na teritoriji opštine Rožaje,

Održavanje i upravljanje prostorima za parkiranje motornih vozila.

Navedene komunalne djelatnosti, ovo Društvo obavlja nakon zaključenog Ugovoru o vršenju komunalnih djelatnosti između Opštine Rožaje kao naručioca posla i DOO "Komunalno" Rožaje kao vršioca posla, u kome se regulišu međusobna prava i obaveze.

Obnovljivi izvori energije

Konfiguracija terena rožajske opštine, insolacija, kao i biodiverzitet daju joj mogućnost korišćenja različitih vrsta energetskih izvora koji priključivanjem svoje eksploatacije ne bi ugrozili životnu sredinu. Tu se prije svega misli na izvore energije kao što su sunce i vjetar ali i biomasu. Korišćenjem ovih izvora pored čiste energije smanjuje se udar na budžet korisnika obzirom da energenti koji se sada koriste nemaju nisku cijenu. Od raspoloživih obnovljivih izvora energije opština Rožaje raspolaže u najvećoj mjeri:

- energijom sunca,
- energijom vjetra,
- energijom vode,
- energijom na bazi drvene biomase.

Raspoloživi su i ostali izvori energije ali oni moraju biti predmet posebne studije a radi se o energiji dobijenoj spaljivanjem otpada te smanjenjem količine koja bi se deponovala na lokaciju utvrđenu planskim dokumentom.

- Energija sunca

Prema raspoloživim podacima opština rožaje raspolaže velikim energetske potencijalom korišćenja sunčeve energije. Prije svega radi se o opštini koja ima 80% 22 sunčanih dana i 2800 h/g a korišćenje ove energije, primjenom novih tehnologija, omogućava raznovrsnu primjenu. Moguće je pored polja solarnih panela za industrijsku proizvodnju ovu energiju koristiti i na individualnim objektima, uličnoj rasvjeti, nadstrešnicama parking prostora... Niska cijena instalacije i održavanja kao relativno kratak rok otplate ovaj vid energije predstavlja veoma

zanimljivu oblast za ulaganje i investiranje kao većih postrojenja tako i individualnih objekata kao i lokaliteta koji nemaju urađenu energetska infrastrukturu (katuni, izletišta...).

- Energija vjetra

Iako Rožaje ne spada, generalno, u opštine sa intenzivnim vjetrovima pogodnim za razvoj postoje lokaliteti koji imaju potrebne uslove za razvoj sistema za korišćenje energije vjetra. To su lokaliteti koji imaju konstantne vjetrove najvećim dijelom godine. Neophodne su detaljne analize koje bi dokazale opravdanost izgradnje ovih sistema a lokaliteti koje treba analizirati su:

Straževica - Simova glava - Bačevac, Crni krši - Crkvište - Honsiće, Krstača - Gradina - Mujov vrh, Šančevi - Vlahovi - Borike, Buboviće - Kamenuša, Duduška glava - Glavica - Klanac - Golobrdo - Šusteri, Crni vrh - Grahovo ;

- Energija vode

Sama konfiguracija terena rožajske opštine pruža izuzetne uslove za razvoj energetskih potencijala na vodnoj osnovi. Velike terenske denivelacije u na relaciji izvor-postrojenje omogućuju da se a relativno malim ulaganjima postigne željeni efekat. U skladu sa Vodoprivrednom osnovom Crne Gore (2001) prepoznati su određeni vodni potencijali među kojima se ističe potencijal rijeke Ibar gdje je moguće planirati višenamjensku hidroakumulaciju u naselju Bać, pribranskog tipa.

Ostale rijeke državnog i lokalnog značaja neophodno je ispitati te da ti opravdanost ulaganja. Ono što je veoma važno prilikom planiranja i izgradnje ovakvih objekata jeste analiza uticaja na životnu sredinu kao i lokalno stanovništvo uz obavezno obezbjeđenje biološkog minimuma.

2.9 STANJE ŽIVOTNE SREDINE

Rezultati monitoringa o stanju segmenata životne sredine koji sprovodi Agencija za zaštitu prirode i životne sredine i druge specijalizovane državne institucije ukazuju da je životna sredina u opštini Rožaje dobrim dijelom očuvana.

U prilog tome govori činjenica da dosadašnji industrijski subjekti: Gornji Ibar, Dekor i Kristal, nijesu u funkciji, pa isti više ne ugrožavaju lokalne ekosisteme i životnu sredinu.

Kvalitet voda

Rijeka Ibar je jedna od najzagađenijih rijeka u Crnoj Gori. Kao i mnoge druge rijeke u zemljama u razvoju, zagađena je usljed antropogenih uticaja u opštini Rožaje, prvenstveno zbog ocednih otpadnih voda sa smetlišta, kao i iz ispusta neprečišćenih otpadnih voda iz privrednih subjekata i domaćinstava, koncentrisanih duž vodotoka.

U Crnoj Gori ne postoji veliki broj istraživačkih radova koji se bave analizom kvaliteta vode u crnogorskom dijelu rijeke Ibar. U nastavku teksta se navode rezultati analize kvaliteta vode rijeke Ibar kroz Rožaje u periodu 2010-2018 primenom Water Quality Index – a (WQI)¹⁴.

Metod koji je primjenjen u radu koristi deset fizičkih, hemijskih i mikrobioloških parametara i sumira ih u jedan indeksni broj na osnovu kojeg se analizira kvalitet vode. Za potrebe dobijanja parametara korišćeni su podaci Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore iz godišnjih izvještaja o kvalitetu vode sa dvije kontrolne stanice (iznad Rožaja i Bać) u periodu od 2010. do 2018.

Rezultati istraživanja prikazani u tabeli 29. prikazuju izračunate godišnje vrijednosti Indeksa kvaliteta vode (WQI) na dvije kontrolne stanice na rijeci Ibar kroz Rožaje za period od 2010. do 2018. godine.

Kvalitet vode na kontrolnoj stanici iznad Rožaja je klasifikovan kao odličan (2010, 2011, 2012, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018) i veoma dobar (2013). Vrijednosti su se kretale od najnižih 85 (2013) do najviših 94 (2010, 2011). Prema prosječnim vrijednostima tokom čitavog perioda istraživanja, kvalitet vode se može klasifikovati kao odličan.

Kvalitet vode na kontrolnoj stanici Bać ispod Rožaja klasifikovan je kao loš (2010, 2013, 2017, 2018), dobar (2011, 2012, 2015, 2016) i veoma dobar (2014). Vrijednosti su se kretale od najnižih 56 (2017) do najviših 86 (2014). Prema vrijednostima tokom čitavog perioda istraživanja, kvalitet vode se može klasifikovati kao dobar, ali se nalazi na vrijednosnoj granici između dobrog i lošeg kvaliteta.

Tabela br. 29 Godišnji WQI na kontrolnim stanicama na rijeci Ibar kroz Rožaje

CS	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	AVE
AR	94	94	92	85	91	92	91	91	93	91
B	68	77	81	62	86	76	76	56	68	72

Napomena: Kontrolna stanica ili CS, Iznad Rožaja ili AR, Bać ili B, Prosjek ili AVE

2.10 FAKTORI OPTEREĆENJA ŽIVOTNE SREDINE

Buka - postojeće stanje i mjere zaštite od buke

Zakonom o zaštiti od buke u životnoj sredini ("Službeni list Crne Gore", br. 028/11 od 10.06.2011, 001/14 od 09.01.2014, 002/18 od 10.01.2018) definisano je da je buka u životnoj sredini nepoželjan ili štetan zvuk na otvorenom prostoru koji je izazvan ljudskom aktivnošću, uključujući buku koja potiče od drumskog, željezničkog i vazdušnog saobraćaja i od industrijskih postrojenja za koja se izdaje integrisana dozvola.

¹⁴

https://www.researchgate.net/publication/361494541_Water_Quality_Analysis_of_Ibar_River_Through_Rozaje_Montenegro_During_the_Period_of_2010-2018

Ovu oblast, između ostalog, reguliše i Pravilnik o metodama izračunavanja i mjerenja nivoa buke u životnoj sredini ("Službeni list Crne Gore", br. 027/14 od 30.06.2014, 017/17 od 17.03.2017).

Na osnovu gore navedene zakonske regulative, opštine su donijele rješenja o akustičkom zoniranju svojih teritorija, što je osnovni uslov za implementaciju gore navedenog Pravilnika.

Opština Rožaje je donijela Odluku o utvrđivanju akustičkih zona na teritoriji opštine Rožaje, tokom 2021. godine ("Službeni list Crne Gore - Opštinski propisi" br. 1/22).

Određivanjem akustičkih zona, propisane su granične vrijednosti za definisane djelove opštinske teritorije, što je od značaja za zaštitu od buke u životnoj sredini, a i za buduće planiranje izgradnje objekata i izdavanje dozvola za rad ugostiteljskim i drugim objektima.

Monitoring buke u životnoj sredini

Na teritoriji opštine Rožaje se ne vrše redovna mjerenja nivoa buke. Međutim, u periodu 2022 - 2023. godina vršeno je mjerenje i analiza stanja buke na teritoriji opštine Rožaje za potrebe naučnog istraživanja, autora: Eldina Brđanina i Filipa Vujovića "Geoprostorna analiza buke kao ekološkog problema u životnoj sredini (Studija slučaja opština Rožaje, Crna Gora)". Rad će biti prezentovan na naučnoj konferenciji "Ekološka održivost i klimatske promjene – Žabljak 14. i 15.septembar 2023. godine.

Terenska mjerenja su izvršena na 20 lokacija u opštini Rožaje i izvršeno je mjerenje na otvorenom prostoru, tokom dana i noći. Svih 20 istraživanih lokacija, podijeljeno je u 8 akustičnih zona prema namjeni prostora na teritoriji opštine Rožaje.

Tabela br. 30 Rezultati mjerenja buke na teritoriji opštine Rožaje

Zona	Mjerno mjesto	Dnevni i večernji nivo buke		Noćni nivo buke	
		Izmjereni nivo buke (dB)	Granična vrijednost (dB)	Izmjereni nivo buke (dB)	Granična vrijednost (dB)
1	1. Brezovačko brdo, park	40	35	22	30
1	2. Halj, park šuma	33	35	24	30
1	3. Izvorište Ibra, turistička zona	40	35	40	30
2	4. Šetalište – Kej uz rijeku Ibar	63	40	59	35
2	5. Muzej "Ganića kula"	55	40	42	35
2	6. Planinarski dom "Ahmica"	34	40	32	40
3	7. JPU "Boško Buha", dječiji vrtić	66	50	57	40
3	8. JU OŠ "Daciće", školska zona	58	50	46	40
3	9. JU OŠ "Mustafa Pećanin"	55	50	53	40
4	10. Bandžovo brdo, stambena zona	54	55	43	45
4	11. Ibarac, stambena zona	51	55	40	45
4	12. Centar I, Gradski trg	62	55	50	45

5	13. Centar II, stambena zona	53	60	46	50
5	14. Suho polje, prigradsko naselje	63	60	56	50
6	15. Zaobilaznica	55	60	51	55
6	16. Rožaje-Biševo, regionalni put	69	60	47	55
6	17. Rožaje-Kalače, regionalni put	74	60	63	55
7	18. Industrijska zona Zeleni	67	60	54	55
8	19. Kamenolom u Balotićima	69	60	45	55
8	20. Kamenolom Kaluđerski Laz	66	60	48	55

Imajući u vidu negativan uticaj buke na zdravlje ljudi, neophodno je preduzeti mjere u cilju kontrole nivoa buke u životnoj sredini.

Mjere zaštite od buke

Mjere zaštite su date kao kratkoročne i dugoročne.

Kratkoročne mjere zaštite:

- ograničenje brzine kretanja vozila
- zabrana saobraćaja za pojedine kategorije vozila i njihovo usmjeravanje na pravce manje osjetljive na buku
- bolja regulacija saobraćaja, kontrola nivoa buke koju emituju vozila,

Dugoročne mjere zaštite:

- pravilno planiranje namjene prostora
- uključivanje mjera zaštite od buke u fazi projektovanja građevinskih objekata
- postavljanje objekata tipa magacina, garaža i slično između izvora i primaoca buke
- izgradnja vertikalnih zaštitnih zidova duž saobraćajnica
- ozelenjavanje pojasa duž saobraćajnica.

Otpad – postojeće stanje i analiza uticaja

Komunalni otpad je otpad koji se stvara u domaćinstvu ili otpad koji je po svojim svojstvima sličan otpadu iz domaćinstva. Sakupljanje komunalnog otpada, shodno Zakonu o upravljanju otpadom i Zakonu o komunalnim djelatnostima, obaveza je jedinica lokalne samouprave.

Poslove komunalnih djelatnosti u opštini Rožaje obavlja doo “Komunalno” koje kao takvo posluje od 2014. godine.

Društvo je registrovano u Centralnom registru privrednih subjekata da obavlja osnovnu komunalnu djelatnost, koja se naziva: Sakupljanje bezopasnog otpada.

Pored registrovane komunalne djelatnosti u CRPS, ovo Društvo obavlja i druge komunalne djelatnosti, kao što su:

- Održavanje čistoće javnih površina;
- Održavanje i uređenje javnih zelenih površina;
- Zimsko održavanje kolovoza gradskih ulica;
- Održavanje gradske deponije;
- Održavanje pijaca;
- Održavanje javne gradske rasvjete na teritoriji opštine Rožaje,
- Održavanje i upravljanje prostorima za parkiranje motornih vozila.

Navedene komunalne djelatnosti, ovo Društvo obavlja nakon zaključenog Ugovoru o vršenju komunalnih djelatnosti između Opštine Rožaje kao naručioca posla i doo "Komunalno" Rožaje kao vršioca posla, u kome se regulišu međusobna prava i obaveze.

Opština Rožaje je u prethodnom periodu usvojila *Lokalni plan upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom*, shodno obavezi iz Zakona o upravljanju otpadom. Saglasno Državnom planu upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2015-2020. godine, sistem upravljanja komunalnim otpadom u opštini Rožaje zasniva se na: izgradnji regionalne (međupštinske) sanitarne deponije (aktuelni planovi se odnose na sanitarno prihvatljivo prikupljanje otpada i ekološki prihvatljiv tretman sa odvoženjem na lokaciju na teritoriji opštine koja bude određena za sjeverni region Crne Gore), i formiranju međupštinskog preduzeća za upravljanje regionalnim centrom, sistemu sakupljanja i transporta otpada i odgovarajućoj visini naknade.

Čvrsti komunalni otpad se odlaže na privremeno odlagalište Mostine, koje se nalazi neposredno pored magistralnog puta M2 (Rožaje-Špiljani), ali i pored rijeke Ibar gdje predstavlja potencijalnu opasnost za biodiverzitet rijeke.

Ostale vrste opasnog otpada (motorno ulje, medicinski otpad, industrijske otpadne vode, uginule životinje....) gdje je zakonskim aktima regulisan način sakupljanja i odlaganja tretiraju se pod nadzorom nadležnih inspekcijских organa i može se reći da se to sprovodi adekvatno zakonskim obavezama. Ono što je prednost opštine Rožaje je činjenica da ne postoje veliki industrijski generatori otpada.

Veliki problem predstavlja stihijska pojava divljih odlagališta - smetlišta, posebno na ruralnom području, gdje se u najvećoj mjeri odlaže otpad iz domaćinstava.

Identifikovana su veća odlagališta, koja je neophodno sanirati i to na lokalitetima datim u sljedećoj tabeli:

Tabela br. 31: Lokaliteti divljih odlagališta (2021)

1.	Gusnice - pored regionalnog puta za Petnjicu
2.	Kalače kod brente Kalač Numana
3.	Dobro Buče Koljeno – Bralići
4.	Brežde put Seošnica - Honsiće
5.	Gornja Lovnica pored Lovničke rijeke
6.	Donja Lovnica prema Tuzevoj Luci
7.	Radeva Mahala pored puta za Seošnicu
8.	Bać – pored magistralnog puta R-KM
9.	Besnik pored magistralnog puta
10.	Besnik kod pilane Kurbardovića
11.	Biševo
12.	Paučina
13.	Grahovo pored lokalnog puta za Bašću
14.	Bijela Crkva
15.	Balotiće lokacija u klisuri

Slika br. 26 Smetlište (Fotografija NVO „Avlija“)

Analiza uticaja

Imajući u vidu još uvijek nedovoljnu opremljenost preduzeća DOO “Komunalno” može se konstatovati da je pružanje usluga sakupljanja, selektovanja i odvoženja otpada na djelimično zadovoljavajućem nivou.

Sakupljanje i odvoz komunalnog otpada su veoma specifične djelatnosti, koje zavise od mnogo faktora i čije je sprovođenje praćeno brojnim problemima. Primjeri kao što su tehnička neopremljenost preduzeća, nepristupačnost terena, ugrožavanje saobraćajne bezbjednosti prilikom pražnjenja kontejnera, nemarnost samih građana prema odlaganju otpada, samo su neki od karakterističnih problema na koje se nailazi prilikom obavljanja ovih djelatnosti.

Problem koji prati sve ovo je niska svijest građana o potrebi adekvatnog upravljanja otpadom.

Izraženi problem je uvećanje broja i obnavljanje već saniranih neuređenih odlagališta koja nastaju od strane nesavjesnih fizičkih i pravnih lica, a koja su najčešća uz lokalne putne pravce i vodotoke. Ova neuređena odlagališta su djelimično uzrokovana i odsustvom pružanja usluge nadležnog komunalnog preduzeća na širem seoskom području. Na sprječavanju nastanka istih u narednom periodu će biti potrebno veće angažovanje svih subjekata, a posebno nadležnih inspeksijskih organa.

Iz svih ovih razloga otpad koji završava na neuređenim tj. nelegalnim odlagalištima višestruko negativno utiče na životnu sredinu. Prvi negativni uticaj se ogleda kroz smanjenje pejzažne vrijednosti datog prostora, zatim zagađenje zemljišta, vazduha i vode i na kraju ugrožavanje zdravlja lokalnog stanovništva i kvaliteta životne sredine. Sve to zajedno doprinosi povećanju troškova upravljanja otpadom u opštini Rožaje, i neodrživom sistemu upravljanja.

Lokalnim planom upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom opštine Rožaje i Odlukom o načinu odvojenog sakupljanja komunalnog otpada i sakupljanju komunalnog otpada radi obrade na teritoriji opštine Rožaje (“Službeni list Crne Gore - Opštinski propisi“ br. 19/19) predviđeno je uvođenje novog sistema tzv. sistema “dvije kante” za odvojeno sakupljanje suve i mokre frakcije. Ovaj sistem podrazumijeva sprovođenje primarne selekcije, tj. razdvajanje otpada na mjestu njegovog nastanka.

Suvu frakciju čine sve vrste plastičnih proizvoda (PET ambalaža, folije, kese, burad, džakovi...), papir, karton, stiropor i tetrapak ambalaža, metal (limenke od aluminijuma i gvožđa, razni metalni djelovi), staklena ambalaža (flaše, tegle i druge vrste stakla), tekstil i obuća.

Mokru frakciju čine ostaci hrane, voća i povrća, trava, cvijeće, zemlja, lišće, pepeo, fiziološki otpad (pelene, higijenski ulošci).

Puna primjena ovog sistema će biti kada se izgradi i stavi u funkciju Reciklažno dvorište.

Efikasno uspostavljanje pravilnog upravljanja otpadom se može realizovati samo ako se pored tehničkog i ekonomskog aspekta uzme u obzir informisanje i edukacija ciljnih grupa.

Klimatske promjene – mjere ublažavanja i adaptacije

Glavni uzroci koji utiču na promjene vrijednosti klimatskih parametara su energetika, industrijski procesi, upotreba rastvarača, poljoprivreda, promjena korišćenja zemljišta u šumarstvu, kao i upravljanje otpadom. Svi ovi segmenti ekonomije jednog društva su glavni izvori i ponori emisija direktnih gasova staklene bašte (GHG).

Promjene klime imaju direktno uticaj na promjene biodiverziteta, vodnih resursa, poljoprivredu, šumarstvo, obalno područje i naravno utiču na ljudsko zdravlje. Na području beranske opštine ne postoje značajniji emiteri GHG, ali treba imati u vidu da ovo područje pripada planinskom regionu, gdje su posljedice mijenjanja klimatskih parametara već veoma evidentne.

Na nivou države, problemom klimatskih promjena su se bavile institucije i eksperti iz različitih oblasti tokom izrade dokumenata: Prvi i Drugi nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC). Pitanje klimatskih promjena je sastavni je dio i godišnjeg izvještaja Informacije o stanju životne sredine Crne Gore koji realizuje Agencija za zaštitu prirode i životne sredine. U okviru navedenih dokumenata, uzroci i posljedice klimatskih promjena su sagledani uglavnom na regionalnom, ali i na većem - državnom nivou.

Za teritoriju rožajske opštine bitno je naglasiti osjetljivost na poplave koje nastaju kao posljedica klimatskih promjena. Efekat klimatskih promjena koji se ogleda u pojavljivanju velikih kratkotrajnih pljuskova i velike količine nadošle vode može izazvati efekat plavljenja usljed neodržavanja riječnih tokova i drugih odvoda atmosferske vode. Radi se o vodotocima čiji režim protoka karakteriše velika amplituda proticaja i vodostaja, što se manifestuje dugim malovodnim periodom i odsustvom protoka, kao i kratkotrajnim velikim proticajima. Ekstremne padavine uslovljavaju izlivanja vode iz korita ovih tokova i izazivaju poplave lokalnog karaktera. Ove poplave ulaze u kategoriju naglih poplava, a karakteriše ih brzi poplavni talas, čiji je odziv do 6 sati od pojave intenzivnih padavina.

U Rožajama se može izdvojiti i osjetljivost na požare koji su posljedica veoma toplih, tj. žarkih i dugotrajnih sušnih perioda tokom ljeta, ali i onih izazvanih namjerno, ljudskim nemarom. Borba sa požarima je često zahtjevana, i u tehničkom i u finansijskom smislu.

Mjere ublažavanja klimatskih promjena na lokalnom nivou

Kao mjere predostrožnosti i ublažavanja posljedica izazvanih promjenom klime mogu se predložiti sledeće aktivnosti:

1. jačanje mreže mjernih stanica za monitoring hidroloških i meteoroloških parametra u Crnoj Gori, bolja opremljenost institucija u cilju sakupljanja i obrade hidrografskih podataka, kao i bolja razmjena sakupljenih podataka;
2. analiziranje velikih voda na vodotocima crnomorskog sliva;
3. mapiranje površina ugroženih od velikih voda, te sagledavanje mogućnosti za organizovanje osmatračke mreže (monitoring) na prioritnim vodotocima od strane hidrološke službe HMZCG i nadležnih organa lokalne uprave;
4. usklađivanje opštinskih propisa sa državnim i propisima EU;
5. definisanje erozivnog područja;
6. sprovođenje mjera redovnog čišćenja i održavanja kanala i potoka kako bi se pojave poplavnih talasa izazvanih kišama jakog intenziteta svele na najmanju moguću mjeru;
7. predupređivanje spiranja erozivnog područja pošumljavanjem i na taj način ublažavanje brzog oticanja;
8. promovisanje tendencije ozelenjavanja betonskih površina;
9. podsticanje razvoja poljoprivrede i drugih djelatnosti vezanih za zemljište, umjesto intenzivne gradnje;
10. izbjegavanje betoniranja velikih površina, i umjesto toga rad na popločavanju zemljanih podloga;
11. građenje energetski efikasnih objekata;
12. uzgajanje i popularizacija autohtonih vrsta, kako u poljoprivredi tako i u šumarstvu.

3. SWOT ANALIZA

Identifikovani atributi u donjoj tabeli rezultat su rada predstavnika Radnog tima, predstavnika relevantnih institucija i kompetentnih pojedinaca u opštini, koji predstavljaju zbirni iskaz njihovog viđenja postojećeg stanja životne sredine u opštini Rožaje.

Slika br. 27 Radna grupa tokom izrade SWOT analize

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">- Povoljan geografski položaj- Očuvani prirodni resursi- Šumski resursi- Bogatstvo šumskih plodova- Vodni resursi- Bogat biodiverzitet- Potencijal za razvoj poljoprivrede- Veliki turistički potencijal (planinarski, istraživački, zdravstveni)	<ul style="list-style-type: none">- Nerešen problem upravljanja čvrstim komunalnim otpadom- Nerešen problem upravljanja otpadnim vodama- Nedovoljno korišćenje poljoprivrednih resursa- Nezainteresovanost mladih za rad u poljoprivredi- Nedovoljno korišćenje OIE- Nedovoljna iskorišćenost turističkih kapaciteta- Nedovoljna valorizacija kulturno-

<ul style="list-style-type: none"> - Bogatstvo kulturno-istorijskog nasleđa - projektna dokumentacija za Reciklažno dvorište i PPOV - postojanje strateških dokumenata i akcionih planova, od značaja za zaštitu životne sredine (Strateški plan razvoja opštine, Lokalni plan upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom) - ljudski reursi 	<ul style="list-style-type: none"> istorijskog nasleđa - odliv stanovništva iz ruralnog dijela opštine - loša seoska putna infrastruktura - Nedovoljno korišćenje ljudskih resursa - Nedovoljno sredstava za ekološke projekte - nizak nivo ekološke svijesti građana
ŠANSE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - Dobar zakonodavni osnov - Obnovljivi izvori energije (OIE) - Veliki broj fondova (donatorska sredstva) - NVO sektor 	<ul style="list-style-type: none"> - Globalna ekonomska kriza - Nestabilna politička klima - Krivolov - Divlja gradnja - Klimatske promjene - Požari - Poplave - Erozija - Slab otkup poljoprivrednih proizvoda

Kao snage opštine Rožaje za unapređenje stanja u oblasti zaštite životne sredine, članovi RG su definisali povoljan geografski položaj, te postojanje prirodnih resursa, prije svega šumski i vodni potencijal, kao i bogatstvo u poljoprivrednom potencijalu, što sve zajedno sa bogatim biodiverzitetom, predstavlja i veliki turistički potencijal. Bogatstvo biodiverziteta i očuvana priroda su veliki potencijal za zdravstveni turizam. Ljudski kapital, uz bogato kulturno-istorijsko nasleđe, predstavljaju snagu za održivi razvoj opštine Rožaje. Regulatorna i strateška dokumenta izrađeni od strane opštinskih organa i usvojeni od strane Skupštine, predstavljaju dobru pravnu osnovu za primjenu nacionalne i međunarodne regulative na lokalnom nivou. Za rješavanje pitanja upravljanja otpadom i otpadnim vodama, Opština Rožaje već ima izrađenu projektnu dokumentaciju, što je takođe važan segment za očuvanje životne sredine Rožaja.

Glavne slabosti opštine Rožaje, koje imaju negativan uticaj na sve segmente životne sredine, odnose se na neadekvatno upravljanje otpadom i otpadnim vodama, zbog nemogućnosti da se nađu sredstva za implementaciju projekata izgradnje Reciklažnog dvorišta i PPOV. Nedovoljna iskorišćenost poljoprivrednih i turističkih kapaciteta, te obnovljivih izvora energije, su takođe prepoznati kao slabost rožajske opštine. Opština Rožaje ne valorizuje dovoljno svoje bogato kulturno-istorijsko nasleđe. U opštini Rožaje su prepoznate kao slabosti i nedostatak

ljudskih resursa, nedostatak sredstava za ekološke projekte, kao i nizak nivo ekološke svijesti građana, o čemu bi trebalo posebno voditi računa u narednom periodu, jer su lokalne zajednice glavni akteri u očuvanju životne sredine. Još jedan problem koji je definisan se odnosi na odliv stanovništva iz ruralnog dijela opštine, čime se zapuštaju veliki prostori, i umanjuje potencijal za ekonomski razvoj opštine. Problem za seosko stanovništvo predstavlja i loša putna infrastruktura.

Šanse na svom putu razvoja, uz održivo korišćenje resursa, opština Rožaje vidi u potencijalima obnovljivih resursa, koji bi trebalo u skorašnjoj budućnosti da postanu okosnica regionalnog razvoja. Postojanje velikog broja fondova dostupnih na nacionalnom i međunarodnom nivou, kao i nacionalne legislative, pružaju mogućnosti za lokalni napredak zasnovan na principima održivog razvoja. Posebno važan segment u zaštiti svih segmenata životne sredine predstavlja postojanje aktivnog NVO sektora, koji kao takav ima ulogu jakog partnera u implementaciji ekoloških ideja.

Globalne prijetnje koje imaju negativan uticaj i na lokalnom nivou i koje donekle usporavaju napredak lokalnih zajednica su ekonomska kriza i nestabilna politička klima u Državi i regionu. Prijetnju predstavljaju i klimatske promjene, koje bi se mogle ublažiti racionalnim korišćenjem resursa. Krivolov i divlja gradnja predstavljaju veliki problem za životnu sredinu, i rožajska opština bi trebala imati podršku relevantnih državnih organa u rješavanju pomenutih problema. Osim toga, požari, poplave i erozija, kao vrlo realne prijetnje i fenomeni koji se ponavljaju sezonski, nanose ogromne štete po prirodne resurse. U takvim situacijama, najpogođenije je stanovništvo. Zato je važno da lokalna zajednica bude prva koja reaguje, rukovodeći se već unaprijed donijetim akcionim planovima. Prijetnja po održivi razvoj opštine Rožaje jeste i činjenica da je godinama unazad slab otkup poljoprivrednih proizvoda, što onemogućava razvoj poljoprivrede ovog kraja.

Kao zaključak može se konstatovati da dobro očuvana životna sredina predstavlja veliki potencijal za razvoj opštine Rožaje, da su predstavnici lokalne samouprave svjesni toga, pristupivši izradi Lokalnog plana zaštite životne sredine. Može se zaključiti da se samo zajedničkim učešćem svih relevantnih zainteresovanih strana u opštini, postojeće slabosti i pretnje mogu prevazići, u cilju održivog razvoja ove opštine.

4. VIZIJA, STRATEŠKI PRIORITETI, MJERE I PROJEKTI KOJE TREBA IMPLEMENTIRATI

Vizija

Opština Rožaje je zajednica koja valorizuje prirodne i ljudske resurse, poštujući i primjenjujući principe održivog razvoja.

Strateški prioritet 1 Zaštita i integralno upravljanje vodama, vazduhom i zemljištem

Opština Rožaje će u narednom četvorogodišnjem periodu raditi na zaštiti i integralnom upravljanju osnovnim segmentima životne sredine: vodama, vazduhom, zemljištem, u skladu sa principima održivog razvoja.

Cilj 1.1 Zaštita i integralno upravljanje vodama

Mjera 1.1.1 Integralno upravljanje rijekom Ibar

Projekat 1.1.1.1 Izgradnja obaloutvrde na rijeci Ibar

Projekat 1.1.1.2 Uspostavljanje vodnog katastra zagađivača

Mjera 1.1.2 Unapređenje vodovodne i kanalizacione mreže

Projekat 1.1.2.1 Izgradnja, proširenje i rekonstrukcija vodovodne mreže na području cijele opštine

Projekat 1.1.2.2 Izgradnja Postrojenja za preradu otpadnih voda

Projekat 1.1.2.3 Proširenje kanalizacione mreže na području cijele opštine

Cilj 1.2 Zaštita vazduha od zagađenja

Mjera 1.2.1 Smanjenje zagađenja vazduha iz individualnih ložišta

Projekat 1.2.1.1 Izrada Studije izvodljivosti o uvođenju sistema centralnog daljinskog grejanja u Rožajama

Projekat 1.2.1.2 Sprovođenje kampanje u cilju prelaska građana sa korišćenja fosilnih goriva kao energenta ka obnovljivim izvorima energije

Mjera 1.2.2 Smanjenje zagađenja vazduha od saobraćaja

Projekat 1.2.2.1 Izgradnja biciklističkih staza

Mjera 1.2.3 Uvođenje pasivnih mjera za poboljšanje kvaliteta vazduha

Projekat 1.2.3.1 Povećanje zelenih površina u gradu

Cilj 1.3 Zaštita i integralno upravljanje zemljištem

Mjera 1.3.1 Sanacija i remedijacija degradiranih zemljišta na teritoriji opštine Rožaje

Projekat 1.3.1.1 Izrada Katastra degradiranih zemljišta

Projekat 1.3.1.2 Sanacija i remedijacija degradiranih zemljišta (smetlišta, bivši industrijski kompleksi...)

Strateški prioritet 2 *Zaštita i održivo korišćenje biodiverziteta*

Opština Rožaje će u narednom četvorogodišnjem periodu raditi na zaštiti i održivom korišćenju biodiverziteta, stavljajući fokus na usluge ekosistema i unapređenje urbanog zelenila.

Cilj 2.1 Zaštita i održivo korišćenje usluga ekosistema

Mjera 2.1.1 Stvoren strateški i planski osnov za održivo korišćenje usluga ekosistema

Projekat 2.1.1.1 Izrada Lokalnog akcionog plana za biodiverzitet 2023 – 2028

Projekat 2.1.1.2. Mapiranje i valorizacija usluga ekosistema opštine Rožaje

Mjera 2.1.2 Povećati površine koje se trebaju staviti pod zaštitu kao prirodna dobra i valorizovati postojeće

Projekat 2.1.2.1 Identifikacija potencijalnih područja kao zaštićenih prirodnih dobara

Projekat 2.1.2.2 Izrada studija i donošenje akata o zaštiti prirodnih dobara

Projekat 2.1.2.3 Valorizacija zaštićenih područja i biodiverziteta u cilju poboljšanja kulturno-turističke ponude

Cilj 2.2 Unapređenje urbanog zelenila

Mjera 2.2.1 Očuvanje postojećeg i povećanje površina pod urbanim zelenilom

Projekat 2.2.1.1 Sadnja autohtonih drveća

Projekat 2.2.1.2 Povećanje površina u gradu pod zelenilom (urbani džepovi, zeleni krovovi, dvorišta javnih ustanova...)

Strateški prioritet 3 Zaštita od buke

U cilju uspostavljanja održivog sistema zaštite od buke, Opština Rožaje će tokom planskog perioda raditi na unapređenju postojećeg sistema, unapređenjem mjera zaštite od buke.

Cilj 3.1 Unaprijediti sistem zaštite od buke

Mjera 3.1.1 Unapređenje postojećeg sistema uvođenjem monitoringa i uvođenje novih mjera zaštite od buke

Projekat 3.1.1.1 Uvođenje monitoringa buke

Projekat 3.1.1.2 Unapređenje postojećih mjera adekvatnim prostornim i urbanističkim planiranjem

Strateški prioritet 4 Održivo upravljanje otpadom

Opština Rožaje će u vremenskom periodu važenja Plana uspostaviti sistem integralnog upravljanja otpadom, vodeći se zakonodavnim okvirom i relevantnim strateškim dokumentima.

Cilj 4.1 Uspostavljen sistem održivog upravljanja otpadom

Mjera 4.1.1 Unapređen sistem upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom

Projekat 4.1.1.1 Izrada drugog Lokalnog plana upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom

Projekat 4.1.1.2 Uspostavljanje sistema primarne selekcije komunalnog otpada, po sistemu „suva i mokra kanta“

Projekat 4.1.1.3 Izgradnja Reciklažnog dvorišta

Projekat 4.1.1.4 Postavljanje „zelenih ostrva“ po gradskoj zoni

Projekat 4.1.1.5 Izgradnja privremenog skladišta neopasnog građevinskog otpada

Projekat 4.1.1.6 Proširenje obuhvata organizovanog sakupljanja otpada

Projekat 4.1.1.7 Sanacija postojećih smetlišta

Projekat 4.1.1.8 Izgradnja kompostane

Mjera 4.1.2 Uspostavljanje sistema upravljanja posebnim tokovima otpada

Projekat 4.1.2.1 Uspostavljanje sistema sakupljanja istrošenih baterija i akumulatora, otpadnih ulja, otpadnog jestivog ulja, elektronskog i električnog otpada, sijalica koje sadrže živu, otpadnog PCB-a i opreme zagađene PCB-om

Strateški prioritet 5 Energetska efikasnost i integracija zaštite životne sredine u urbanizam i prostorno planiranje

Opština Rožaje će tokom trajanja planskog perioda uvesti i primjeniti mjere energetske efikasnosti, te integrisati mjere zaštite životne sredine u urbano i prostorno planiranje opštine

Cilj 5.1 Primjenjene mere energetske efikasnosti u široj lokalnoj zajednici

Mjera 5.1.1 Uvedene mjere energetske efikasnosti u opštini Rožaje

Projekat 5.1.1.1 Izrada Lokalnog energetskeg plana

Projekat 5.1.1.2 Sprovođenje mjera energetske efikasnosti u objektima javne uprave

Projekat 5.1.1.3 Promovisanje energetske efikasnosti i upotrebe energetski efikasnih uređaja u domaćinstvima

Cilj 5.2 Integrisane mjere životne sredine u urbanizam i prostorno planiranje

Mjera 5.2.1 Uvedene mjere zaštite životne sredine u urbanizam i prostorno planiranje

Projekat 5.2.1.1 Integracija informacione osnove o stanju životne sredine u prostorno i urbanističko planiranje

Strateški prioritet 6 Uvođenje zelene ekonomije

Zahvaljujući prirodnim resursima kojima Rožaje obiluje, moguće je primjeniti koncept zelene ekonomije na lokalnom nivou, vodeći se principima cirkularne ekonomije i radom na unapređenju ljudskih resursa. Fokus staviti na poljoprivredu, turizam i obnovljive izvore energije.

Cilj 6.1 Povećati površinu zemljišta pod integralnom i organskom proizvodnjom

Mjera 6.1.1 Uvođenje koncepta organske poljoprivrede

Projekat 6.1.1.1 Uključivanje podsticajnih mjera za organsku proizvodnju u Budžet opštine

Projekat 6.1.1.2 Podrška za uvođenje standarda dobre poljoprivredne prakse (Global G.A.P, ISO 14001, HACCP) kroz subvencije lokalne samouprave privrednim subjektima

Cilj 6.2 Stvoreni preduslovi za održivu valorizaciju turističkih potencijala

Mjera 6.2.1 Održivo korišćenje tursitičkih potencijala opštine Rožaje

Projekat 6.2.1.1 Izgradnja jedinstvene turističke signalizacije na području opštine

Projekat 6.2.1.2 Akreditacija domaćinstava koja se bave seoskih turizmom

Projekat 6.2.1.3 Razvoj i unapređenje planinskog turizma

Projekat 6.2.1.4 Razvoj i unapređenje kulturnog turizma

Projekat 6.2.1.5 Razvoj zdravstvenog turizma

Cilj 6.3 Stvoreni uslovi za korišćenje obnovljivih izvora energije

Mjera 6.3.1 Korišćenje obnovljivih izvora energije

6.3.1.1 Promotivna kampanja u cilju podsticanja korišćenja obnovljivih izvora energije u javnim ustanovama

Strateški prioritet 7 Klimatske promjene

Opština Rožaje će u narednom četvorogodišnjem periodu raditi na smanjenju negativnih uticaja klimatskih promjena, zahvaljujući unapređenom regulatornom okviru kojim se definišu mjere adaptacije i mitigacije kao glavni mehanizmi borbe protiv klimatskih promjena.

Cilj 7.1 Definisani okviri borbe protiv klimatskih promena

Mjera 7.1.1 Sprovođenje mjera ublažavanja i adaptacije na klimatske promjene

Projekat 7.1.1.1 Izrada Strategije adaptacije na klimatske promjene opštine Rožaje

Projekat 7.1.1.2 Uspostavljanje sistema ranog upozoravanja na vremenske nepogode

Strateški prioritet 8 Unapređenje zdravlja građana, uz zaštitu od biohazarda i zoohigijenu

Jedan od prioriteta Opštine Rožaje će biti rad na sprovođenju mjera koje za cilj imaju zaštitu zdravlja građana, pri čemu će dio aktivnosti biti posvećen zaštiti građana od biohazarda i održavanje zoohigijene.

Cilj 8.1 Unapređeno zdravlje građana Rožaja

Mjera 8.1.1 Stvaranje preduslova za unapređen kvalitet zdravlja građana

Projekat 8.1.1.1 Izrada i implementacija Studije uticaja promjenjenih uslova u životnoj sredini na zdravlje građana

Projekat 8.1.1.2 Transformacija Doma zdravlja u Bolnicu

Cilj 8.2 Smanjen rizik od biološkog zagađenja životne sredine

Mjera 8.2.1 Stvoreni uslovi za zaštitu od biohazarda i sprovođenje zoohigijene

Projekat 8.2.1.1 Izgradnja Azila za napuštene životinje

Projekat 8.2.1.2 Izrada Lokalnog programa za sprovođenje kontrole populacije pasa sterilizacijom

Strateški prioritet 9 Jačanje svijesti građana o potrebi očuvanja životne sredine kroz obrazovanje i unapređenje učešća javnosti u procesu donošenja odluka

Bitna pretpostavka održivog razvoja jedne lokalne zajednice jeste prihvatljiv način razmišljanja pojedinaca prema životnoj sredini. Primjenom širokog spektra aktivnosti kao što su medijske kampanje, izrada biltena i informatora, te organizovanje edukativnih programa/predavanja o zaštiti životne sredine u školama, mjesnima zajednicama i sl, mogu se postići odgovarajući rezultati u podizanju svijesti i informisanosti građana i njihovog većeg uključivanja u efikasno rješavanje zajedničkih problema na ovom polju.

Cilj 9.1 Unapređen nivo svijesti građana o potrebi očuvanja životne sredine

Mjera 9.1.1. Unapređen nivo znanja građana iz oblasti zaštite životne sredine

Projekat 9.1.1.1 Edukacija stanovništva sprovođenjem različitih edukativnih aktivnosti (tribine, akcije, obilježavanje dana iz Eko kalendara...)

Projekat 9.1.1.2 Edukacija školske populacije kroz promociju programa Eko-škole

Projekat 9.1.1.3 Organizacija različitih akcija i kampanja iz oblasti zaštite životne sredine

Mjera 9.2.1 Unapređeno učešće javnosti u procesu donošenja odluka iz oblasti zaštite životne sredine

Projekat 9.2.1.1 Izrada jedinstvenog informacionog sistema u oblasti životne sredine opštine Rožaje

Projekat 9.2.1.2 Podrška lokalnim nevladinim organizacijama u promociji Arhuske konvencije

Projekat 9.2.1.3 Unapređenje sistema učešća javnosti u procesu donošenja odluka kroz organizovanje obuka za građane

AKCIONI PLAN ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Uslovi i mjere zaštite životne sredine

Lokalni plan zaštite životne sredine treba da kroz predstavljene planirane mjere i aktivnosti pruži punu podršku ispunjavanju zahtjeva u oblasti životne sredine. Preduslov za implementaciju

koncepta održivog razvoja na lokalnom nivou jeste direktno uključivanje ekoloških pitanja u procese sveobuhvatne reforme društva. Plan istovremeno predstavlja i dokument i proces. Postavljen je tako da nudi nekoliko osnovnih modela, koje se odvijaju po principu *korak po korak*, te kao živ proces predstavlja bazu za konstantno praćenje realizacije zacrtanih ciljeva.

Uslovi koje treba da ispuni ovaj Plan, kako bi odgovorio na sve ekološke zahtjeve su da isti bude *participativan, interaktivan i integralan*. Opšte mjere, koje su definisane Planom, se ogledaju u preuzimanju odgovornosti za: zaštitu, očuvanje i obezbjeđivanje jednakog pristupa zajedničkim prirodnim dobrima; racionalno upravljanje resursima kojima se obezbjeđuje održiva proizvodnja i potrošnja; stvaranje povoljnih ekonomskih uslova i mogućnosti zapošljavanja u skladu sa očuvanjem životne sredine; urbano planiranje kojim se ide u susret obezbjeđenju svih standarda održivog razvoja, promovisanje zdravlja i dobrobiti građana, uz uključivanje u sve procese u zajednici.

Subjekti koji su zaduženi za sprovođenje

Nakon usvajanja Plana, nadležni Sekretarijat za zaštitu životne sredine će pratiti implementaciju aktivnosti. Definisanjem aktivnosti/projekata u Akcionom planu određeni su i nosioci sprovođenja istih. S tim u vezi, izdvajamo, pored Sekretarijata, i sljedeće organe/preduzeća koji imaju nadležnosti iz oblasti zaštite životne sredine: preduzeća za vodovod i kanalizacija i za komunalne djelatnosti.

Mehanizmi praćenja stanja životne sredine

Država obezbjeđuje kontinuiranu kontrolu i praćenje stanja životne sredine (monitoring). Monitoring se sprovodi sistematskim mjerenjem, ispitivanjem i ocjenjivanjem indikatora stanja i zagađenja životne sredine.

Vlada donosi program monitoringa za period od jedne godine i isti sadrži programe monitoringa pojedinih segmenata životne sredine. Finansijska sredstva za obavljanje monitoringa obezbjeđuje Država. Osim Države, i jedinice lokalne samouprave mogu organizovati monitoring životne sredine na svojoj teritoriji, ali obezbjeđujući finansijska sredstva za realizaciju istog.

Pored navedenog, pravna lica i preduzetnici koji upravljaju postrojenjem koje zagađuje životnu sredinu, dužna su da organizuju monitoring emisija i drugih izvora zagađenja.

Kao poseban mehanizam praćenja stanja životne sredine smatra se i izrada Zakonom o životnoj sredini definisanog Izvještaja o stanju životne sredine, zasnovan upravo na monitoringu pojedinih segmenata, kao i na podacima o ostvarenim ciljevima iz različitih dokumenata.

Rokovi i izvori finansiranja

Obzirom na činjenicu da se Plan donosi na period od četiri godine, na osnovu dugoročnih, srednjoročnih i kratkoročnih ciljeva i vizije razvoja zajednice i zaštite životne sredine, a shodno

institucionalnim i finansijskim okvirima, isplanirane su aktivnosti za dati period, a iz nadležnosti lokalne samouprave.

Shodno navedenom, Planom je precizirana obaveza izrade godišnjeg izvještaja o realizaciji aktivnosti, sa dinamikom ostvarivanja i utrošenim finansijskim sredstvima.

Izvještaj treba da sadrži opis realizovanih akcija za datu aktivnost, dinamiku sprovođenja i finansijski okvir, kao i predloge za buduće aktivnosti.

Kao izvori finansiranja prepoznati su budžet opštine, budžet države i donatori. Naime, usvajanjem datog Plana stvoriće se uslovi za apliciranje sa odgovarajućim projektima prema donatorskim sredstvima.

Uzimajući u obzir predstavljene vizije razvoja i dugoročno planirane ciljeve, kao i opisane indikatore, prije svega u profilu opštine, prepoznat je veliki broj aktivnosti koje su sumirane u Akcionom planu zaštite životne sredine.

ZAKLJUČAK

Opština Rožaje, sa svojim prirodnim ljepotama i resursima, ispunjava sve preduoslove da svoj razvoj zasniva na poljoprivredi i turizmu, sa mogućnošću uvođenja koncepta zelene ekonomije na lokalnom nivou. Poseban akcenat treba staviti na projekte koji u sebi sadrže mjere adaptacije na klimatske promjene.

Strateški cilj opštine Rožaje je postignut bolji kvalitet života za sve građane Rožaja, unaprijeđena infrastruktura, razvijena privreda i poljoprivreda, valorizovani prirodni resursi i turistički potencijali, uz poštovanje principa održivog razvoja.

Sve pomenuto je predstavljeno u ovom dokumentu: *Lokalni plan zaštite životne sredine*.

Plan u uvodnom dijelu predstavlja nacionalnu i međunarodnu regulativu, koja je osnov za njegovu izradu. U uvodnom dijelu je i predstavljena metodologija izrade, te dat osnovni pregled politike zaštite životne sredine, kao i razlozi njene primjene na lokalnom nivou. Osnovne informacije o opštini i informacije od značaja za sve segmente životne sredine, predstavljene su u poglavljima Profil opštine i Analiza stanja segmenata životne sredine. Detaljno su predstavljeni faktori opterećenja životne sredine.

Nakon urađene SWOT analize, definisana je vizija razvoja opštine Rožaje. Strateški okvir razvoja, u skladu sa principima održivog razvoja, uključuje devet prioriteta, od kojih je svaki razložen na nekoliko mjera, na kojima je potrebno raditi kako bi se ostvarila željena vizija.

Izradom i usvajanjem *Lokalnog plana zaštite životne sredine* stvoriće se preduoslovi za nesmetan održivi razvoj opštine Rožaje.

LITERATURA

Informacija o stanju životne sredine u Crnoj Gori za 2021. godinu

Izveštaj o realizaciji akcionog plana strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020, za 2017. godinu

Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan za period 2010 – 2015. godine, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine Crne Gore, 2010

Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan za period do 2030, Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Nacrt Lokalnog akcionog plana zaštite biodiverziteta opštine Rožaje 2023 - 2028

Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine

Prostorno urbanistički plan opštine Rožaje

Strateški plan razvoja opštine Rožaje za period 2021 - 2025.

Strateška procjena uticaja na životnu sredinu Plana razvoja šuma za šumsko područje Rožaje 2020. – 2029.

Vujović F., Brđanin E.: Water Quality Analysis of Ibar River Through Rozaje (Montenegro) During the Period of 2010-2018, objavljenog: Conference: International Conference on Physical Aspects of Environment ICPAE2022, At: Zrenjanin, Serbia, March,2022

Vujović F., Brđanin E.:“Geoprostorna analiza buke kao ekološkog problema u životnoj sredini (Studija slučaja opština Rožaje, Crna Gora)”. Rad će biti prezentovan na naučnoj konferenciji “Ekološka održivost i klimatske promjene – Žabljak 14. i 15.septembar 2023. godine.

AKCIONI PLAN (2023-2027)

STRATEŠKI PRIORITET 1

ZAŠTITA I INTEGRALNO UPRAVLJANJE VODAMA, VAZDUHOM, ZEMLJIŠTEM I MINERALNIM RESURSIMA

CILJ 1.1 ZAŠTITA I INTEGRALNO UPRAVLJANJE VODAMA

MJERA 1.1.1 INTEGRALNO UPRAVLJANJE RIJEKOM IBAR

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
1.1.1.1	Izgradnja obaloutvrde na rijeci Ibar	Opština Rožaje, MPŠV ¹⁵	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
1.1.1.2	Uspostavljanje vodnog katastra zagađivača	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu	Budžet opštine	2024

MJERA 1.1.2 UNAPREĐENJE VODOVODNE I KANALIZACIONE MREŽE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
1.1.2.1	Izgradnja, proširenje i rekonstrukcija vodovodne mreže na području cijele opštine	Opština Rožaje, VIK ¹⁶	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

¹⁵ Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

¹⁶ Vodovod i kanalizacija d.o.o.

1.1.2.2	Izgradnja postrojenja za preradu otpadnih voda	Opština Rožaje, VIK	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
1.1.2.3	Proširenje kanalizacione mreže na području cijele opštine	Opština Rožaje, VIK	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

CILJ 1.2 ZAŠTITA VAZDUHA OD ZAGAĐENJA

MJERA 1.2.1 SMANJENJE ZAGAĐENJA VAZDUHA IZ INDIVIDUALNIH LOŽIŠTA

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
1.2.1.1	Izrada Studije izvodljivosti o uvođenju sistema centralnog daljinskog grejanja u Rožajama	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
1.2.1.2	Sprovođenje kampanje u cilju prelaska građana sa korišćenja fosilnih goriva kao energenta ka obnovljivim izvorima energije	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države	2023-2027

MJERA 1.2.2 SMANJENJE ZAGAĐENJA VAZDUHA OD SAOBRAĆAJA

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
1.2.2.1	Izgradnja biciklističkih staza	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

MJERA 1.2.3 UVOĐENJE PASIVNIH MJERA ZA POBOLJŠANJE KVALITETA VAZDUHA

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
1.2.3.1	Povećanje zelenih površina u gradu	Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

CILJ 1.3 ZAŠTITA I INTEGRALNO UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM

MJERA 1.3.1 SANACIJA I REMEDIJACIJA DEGRADIRANIH ZEMLJIŠTA NA TERITORIJI OPŠTINE ROŽAJE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
1.3.1.1	Izrada Katastra degradiranih zemljišta	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025

		vodoprivredu		
1.3.1.2	Sanacija i remedijacija degradiranih zemljišta (smetlišta, bivši industrijski kompleksi...)	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

STRATEŠKI PRIORITET 2 ZAŠTITA I ODRŽIVO KORIŠĆENJE BIODIVERZITETA

CILJ 2.1 ZAŠTITA I ODRŽIVO KORIŠĆENJE USLUGA EKOSISTEMA

MJERA 2.1.1 STVOREN STRATEŠKI I PLANSKI OSNOV ZA ODRŽIVO KORIŠĆENJE USLUGA EKOSISTEMA

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
2.1.1.1	Izrada Lokalnog akcionog plana za biodiverzitet 2023 – 2028	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023
2.1.1.2	Mapiranje i valorizacija usluga ekosistema opštine Rožaje	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2024

MJERA 2.1.2 POVEĆATI POVRŠINE KOJE SE TREBAJU STAVITI POD ZAŠTITU KAO PRIRODNA DOBRA I VALORIZOVATI POSTOJEĆE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
2.1.2.1	Identifikacija potencijalnih područja kao zaštićenih prirodnih dobara	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, Agencija za zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
2.1.2.2	Izrada studija i donošenje akata o zaštiti prirodnih dobara	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, Agencija za zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
2.1.2.3	Valorizacija zaštićenih područja i biodiverziteta u cilju poboljšanja kulturno-turističke ponude	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, TOR ¹⁷	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

CILJ 2.2 UNAPREĐENJE URBANOG ZELENILA

MJERA 2.2.1 OČUVANJE POSTOJEĆEG I POVEĆANJE POVRŠINA POD URBANIM ZELENILOM

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
------	--------------------	-------------	--------------------	-----

¹⁷ Turistička organizacija Rožaje

2.2.1.1	Sadnja autohtonog drveća	Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
2.2.1.2	Povećanje površina u gradu pod zelenilom (urbani džepovi, zeleni krovovi, dvorišta javnih ustanova...)	Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

STRATEŠKI PRIORITET 3 ZAŠTITA OD BUKE

CILJ 3.1 UNAPRIJEDITI SISTEM ZAŠTITE OD BUKE

MJERA 3.1.1 UNAPREĐENJE POSTOJEĆEG SISTEMA UVOĐENJEM MONITORINGA I UVOĐENJE NOVIH MJERA ZAŠTITE OD BUKE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
3.1.1.1	Uvođenje monitoringa buke	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine	2025
3.1.1.2	Unapređenje postojećih mjera adekvatnim prostornim i urbanističkim planiranjem	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine	2023-2027

STRATEŠKI PRIORITET 4 ODRŽIVO UPRAVLJANJE OTPADOM

CILJ 4.1 USPOSTAVLJEN SISTEM ODRŽIVOG UPRAVLJANJA OTPADOM

MJERA 4.1.1 UNAPREĐEN SISTEM UPRAVLJANJA KOMUNALNIM I NEOPASNIM GRAĐEVINSKIM OTPADOM

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
4.1.1.1	Izrada drugog Lokalnog plana upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom ¹⁸	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine	2023-2027
4.1.1.2	Uspostavljanje sistema primarne selekcije komunalnog otpada, po sistemu „suva i mokra kanta“	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
4.1.1.3	Izgradnja Reciklažnog dvorišta	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države	2025
4.1.1.4	Postavljanje „zelenih ostrva“ po gradskoj zoni	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

¹⁸ Nakon usvajanja Državnog plana upravljanja otpadom

4.1.1.5	Izgradnja privremenog skladišta neopasnog građevinskog otpada	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine	2025
4.1.1.6	Proširenje obuhvata organizovanog sakupljanja otpada	Komunalno d.o.o.	Budžet opštine	2023-2027
4.1.1.7	Sanacija postojećih smetlišta	Komunalno d.o.o.	Budžet opštine	2023-2027
4.1.1.8	Izgradnja kompostane	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države, donacije	2024

MJERA 4.1.2 USPOSTAVLJANJE SISTEMA UPRAVLJANJA POSEBNIM TOKOVIMA OTPADA I KANALIZACIONIM MULJEM

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
4.1.2.1	Uspostavljanje sistema sakupljanja istrošenih baterija i akumulatora, otpadnih ulja, otpadnog jestivog ulja, elektronskog i električnog otpada, sijalica koje sadrže živu, otpadnog PCB-a i opreme zagađene PCB-om	Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025

**STRATEŠKI PRIORITET 5 ENERGETSKA EFIKASNOST I INTEGRACIJA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U
URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE**

CILJ 5.1 PRIMENJENE MERE ENERGETSKE EFIKASNOSTI U ŠIROJ LOKALNOJ ZAJEDNICI

MJERA 5.1.1 UVEDENE MJERE ENERGETSKE EFIKASNOSTI U OPŠTINI ROŽAJE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
5.1.1.1	Izrada Lokalnog energetskog plana	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
5.1.1.2	Sprovođenje mjera energetske efikasnosti u objektima javne uprave	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj Organi državne uprave u Rožajama	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
5.1.1.3	Promovisanje energetske efikasnosti i upotrebe energetski efikasnih uređaja u domaćinstvima	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

CILJ 5.2 INTEGRISANE MJERE ŽIVOTNE SREDINE U URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

MJERA 5.2.1 UVEDENE MJERE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
5.2.1.1	Integracija informacione osnove o stanju životne sredine u prostorno i urbanističko planiranje	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine	2025

STRATEŠKI PRIORITET 6
UVOĐENJE ZELENE EKONOMIJE

CILJ 6.1 POVEĆATI POVRŠINU ZEMLJIŠTA POD INTEGRALNOM I ORGANSKOM PROIZVODNJOM

MJERA 6.1.1 UVOĐENJE KONCEPTA ORGANSKE POLJOPRIVREDE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
6.1.1.1	Uključivanje podsticajnih mjera za organsku proizvodnju u Budžet opštine	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu	Budžet opštine	2024
6.1.1.2	Podrška za uvođenje standarda dobre poljoprivredne prakse (Global G.A.P, ISO 14001, HACCP) kroz subvencije lokalne samouprave privrednim subjektima	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu	Budžet opštine	2023-2027

CILJ 6.2 STVORENI PREDUSLOVI ZA ODRŽIVU VALORIZACIJU TURISTIČKIH POTENCIJALA**MJERA 6.2.1 ODRŽIVO KORIŠĆENJE TURISTIČKIH POTENCIJALA OPŠTINE ROŽAJE**

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
6.2.1.1	Izgradnja jedinstvene turističke signalizacije na području opštine	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu, TOR	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
6.2.1.2	Akreditacija domaćinstava koja se bave seoskih turizmom	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu, TOR	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
6.2.1.3	Razvoj i unapređenje planinskog turizma	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu, TOR	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
6.2.1.4	Razvoj i unapređenje kulturnog turizma	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu, TOR	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
6.2.1.5	Razvoj zdravstvenog turizma	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu, TOR	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

CILJ 6.3 STVORENI USLOVI ZA KORIŠĆENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE

MJERA 6.3.1 KORIŠĆENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
6.3.1.1	Promotivna kampanja u cilju podsticanja korišćenja obnovljivih izvora energije u javnim ustanovama	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine	2023-2027

STRATEŠKI PRIORITET 7

KLIMATSKE PROMJENE

CILJ 7.1 DEFINISANI OKVIRI BORBE PROTIV KLIMATSKIH PROMENA

MJERA 7.1.1 SPROVOĐENJE MJERA UBLAŽAVANJA I ADAPTACIJE NA KLIMATSKE PROMJENE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
7.1.1.1	Izrada Strategije adaptacije na klimatske promjene opštine Rožaje	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
7.1.1.2	Uspostavljanje sistema ranog upozoravanja na vremenske nepogode	Služba zaštite	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025

STRATEŠKI PRIORITET 8
UNAPREĐENJE ZDRAVLJA GRAĐANA, UZ ZAŠTITU OD BIOHAZARDA I ZOOHIGIJENU

CILJ 8.1 UNAPREĐENO ZDRAVLJE GRAĐANA ROŽAJA

MJERA 8.1.1 STVARANJE PREDUSLOVA ZA UNAPREĐEN KVALITET ZDRAVLJA GRAĐANA

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
8.1.1.1	Izrada i implementacija Studije uticaja promenjenih uslova u životnoj sredini na zdravlje građana	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
8.1.1.2	Transformacija Doma zdravlja u Bolnicu	Ministarstvo zdravlja	Budžet države	2026

CILJ 8.2 SMANJEN RIZIK OD BIOLOŠKOG ZAGAĐENJA ŽIVOTNE SREDINE

MJERA 8.2.1 STVORENI USLOVI ZA ZAŠTITU OD BIOHAZARDA I SPROVOĐENJE ZOOHIGIJENE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
8.2.1.1	Izgradnja Azila za napuštene životinje	Direkcija za investicije, izgradnju i saobraćaj Komunalno d.o.o.	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025

8.2.1.2	Izrada Lokalnog programa za sprovođenje kontrole populacije pasa sterilizacijom	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2024
---------	---	---	---	------

STRATEŠKI PRIORITET 9 JAČANJE SVIJEŠTI GRAĐANA O POTREBI OČUVANJA ŽIVOTNE SREDINE KROZ OBRAZOVANJE I UNAPREĐENJE UČEŠĆA JAVNOSTI U PROCESU DONOŠENJA ODLUKA

CILJ 9.1 UNAPREĐEN NIVO SVIJEŠTI GRAĐANA O POTREBI OČUVANJA ŽIVOTNE SREDINE

MJERA 9.1.1. UNAPREĐEN NIVO ZNANJA GRAĐANA IZ OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
9.1.1.1	Edukacija stanovništva sprovođenjem različitih edukativnih aktivnosti (tribine, akcije, obilježavanje dana iz Eko kalendara...)	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, NVO	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
9.1.1.2	Edukacija školske populacije kroz promociju programa Eko-škole	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, Osnovne i srednje škole NVO	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
9.1.1.3	Organizacija različitih akcija i kampanja iz oblasti zaštite životne sredine	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, Osnovne i srednje škole, NVO- i	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027

MJERA 9.2.1 UNAPREĐENO UČEŠĆE JAVNOSTI U PROCESU DONOŠENJA ODLUKA IZ OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok
9.2.1.1	Izrada jedinstvenog informacionog sistema u oblasti životne sredine opštine Rožaje	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine	Budžet opštine, budžet države, donacije	2025
9.2.1.2	Podrška lokalnim nevladinim organizacijama u promociji Arhuske konvencije	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, NVO	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027
9.2.1.3	Unapređenje sistema učešća javnosti u procesu donošenja odluka kroz organizovanje obuka za građane	Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, NVO	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023-2027